

คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา

สุมินตรา สุวรรณกาศ

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรการศึกษาดุซฐฎับัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรการศึกษาดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง "คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา"

ของ สุมินตรา สุวรรณภาศ

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(ดร.เกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคศิวงศ์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทักษ์ อุดมรัตน์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอี่ยมพร หลินเจริญ)

อนุมัติ

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล มุณีสว่าง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้: การวิเคราะห์และการพัฒนา
ผู้วิจัย	สุมินตรา สุวรรณภาศ
ประธานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ กศ.ด. สาขาวิชาพัฒนศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2563
คำสำคัญ	กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ การวิเคราะห์คุณค่า ภูมิปัญญา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ 2) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวคิดขบวนการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบการศึกษาภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา กับตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า

ผลการวิจัย พบว่า

1. กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ อพยพลงมาจากแคว้นสิบสองปันนา ในประเทศจีน ส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน สาเหตุที่อพยพไม่มีใครทราบแน่ชัด บางส่วนอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ โดยมีชาวอิมปี้ในประเทศไทย ประมาณ 1,642 คน การยอมรับในกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่บ้านดง ยอมรับว่ากลุ่มตน คือ “อิมปี้” ส่วนพื้นที่บ้านสะเก็น เข้าใจและยอมรับว่าตนเอง คือ “ก้อ (อิมปี้)” ทั้งนี้ กลุ่มคนทั้งสองกลุ่มเป็นเครือญาติเดียวกัน และมีการติดต่อกันอยู่ตลอด

2. คุณค่า/ภูมิปัญญาที่ยังปรากฏในปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการเกษตร 2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านภาษา 5) ด้านปรัชญาศาสนา 6) ด้านโภชนาการ จากสิ่งที่บรรพบุรุษ ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นกุศโลบายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” กับ “ธรรมชาติ” และ “คน” กับ “คุณธรรม”

3. แนวทางการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา ในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง การสร้างคุณค่าและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ในความสัมพันธ์ของระบบท้องถิ่น เพื่อการดูแลตนเอง การเรียนรู้ของชุมชนอิมปี่ โดยการถ่ายทอดและการขัดเกลาทางสังคมในรูปแบบ “พิพิธภัณฑ์”

Title	THE VALUES OF MPI ETHNIC GROUP INDIGENOUS KNOWLEDGE: ANALYSIS AND DEVELOPMENT
Author	SUMINTRA SUWANNAKAD
Advisor	Associate Professor Panuwat Pakdeewong, Ph.D.
Academic Paper	Thesis Ed.D. in Development Education - (Type 2.1), Naresuan University, 2020
Keywords	Mpi Ethnic group Analyze the value Knowledge

ABSTRACT

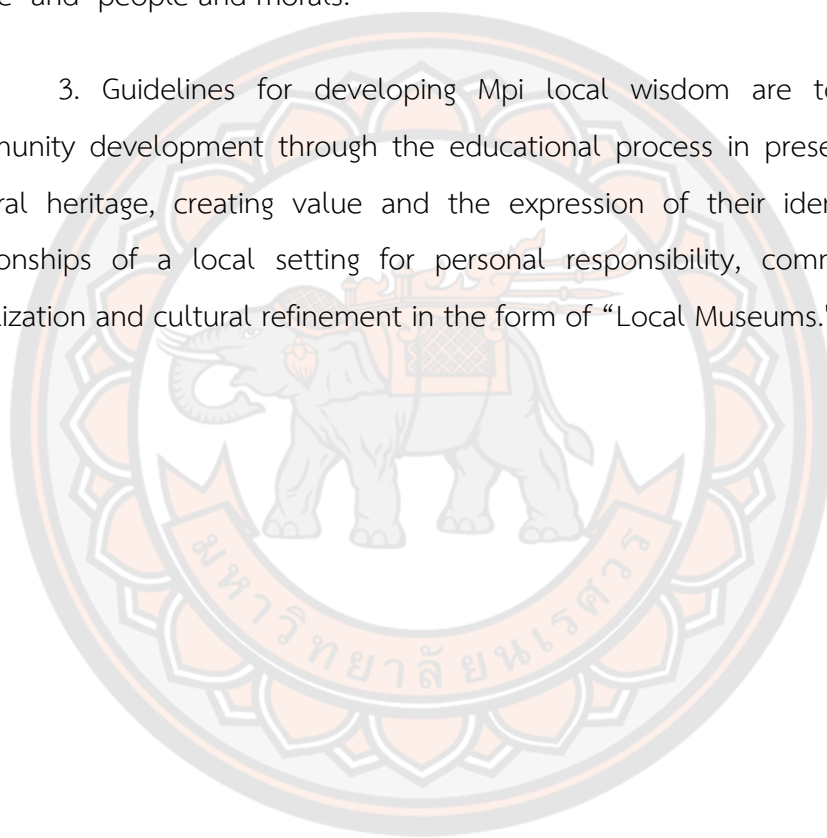
This research paper has the objectives of 1) to study the history, culture and folk wisdom of the Mpi ethnic group, 2) to analyze the value of Mpi folk wisdom 3) to present guidelines for further development of the value of the Mpi folk wisdom for use in community development through the educational process. Qualitative research methods of folkloric studies using techniques of researching the literature, in-depth interviews and field work were followed in undertaking this study. Content analysis techniques and triangular checking were the techniques used in analyzing the data.

The results of this research were as follows:

1. There are approximately 1,642 Mpi people in Thailand. The Mpi ethnic group immigrated from the Sip Song Panna region of China. The reason for their moving from China is unknown. One group settled in Ban Sakoen, Tambol Yod, Amphoe Song Khwae, Nan Province. Another group settled in Ban Dong, Moo 4 and Moo 8, Tambol Suan Khuern, Amphoe Muang, Phrae Province. The Mpi people who live in Phrae Province call themselves "Mpi." Those who live in Nan Province refer to themselves as "Ko (Mpi)." The two groups are related to one another and continue to have communication between themselves.

2. The value of contemporary Mpi local wisdom can be divided into six categories. These are 1) agriculture, 2) industry and handicrafts, 3) management of natural resources and the environment, 4) language, 5) philosophy/religion and 6) nutrition. The activities of the Mpi ancestors that have been followed up to the present time are a stratagem reflecting the relationships between "people and nature" and "people and morals."

3. Guidelines for developing Mpi local wisdom are to be used for community development through the educational process in preserving their own cultural heritage, creating value and the expression of their identity within the relationships of a local setting for personal responsibility, community learning, socialization and cultural refinement in the form of "Local Museums."

ประกาศคุณูปการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของ รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่ามาเป็นທີ່ปรึกษา พร้อมทั้งให้คำแนะนำ ตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์และทรงคุณค่า

ขอขอบพระคุณ Ai wenhan จาก Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chenggong University City, Kunming, Yunnan, China ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา

ขอขอบพระคุณ คุณธีรภพ เชื้อนสี ที่ได้ให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ในการเข้าไปทำวิจัยและเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ขอขอบพระคุณ คุณสนธิ คนตรง ที่ได้ให้ข้อมูลและพาลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ขอขอบพระคุณ คุณวุฒิไกร ผาทอง ที่อำนวยความสะดวกอนุเคราะห์สถานที่จัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมในเวทีเสวนา

ขอขอบพระคุณ คุณศิโรตม์ สกุลหาญ ที่ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมในเวทีเสวนา

ขอขอบพระคุณ คุณบุญยืน สุขเสน่ห์ (Eugene Long) ที่อำนวยความสะดวก และกรุณาช่วยหาข้อมูล หนังสือ ตำรา ทั้งในและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อสุรนต์ สุวรรณภาค คุณแม่สุพรรณษา สุวรรณภาค บิดา มารดา ของผู้วิจัย และครอบครัวที่ให้กำลังใจ และให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้านอย่างดีที่สุดเสมอมา

คุณค่าและคุณประโยชน์อันพึงจะมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบและอุทิศแด่ผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และสืบสาน ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน และผู้ที่สนใจบ้าง ไม่มากก็น้อย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
ประกาศศุญประกอบการ.....	ช
สารบัญ.....	ซ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่.....	7
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา และการนำภูมิปัญญาไปใช้.....	10
ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุณค่า.....	24
ตอนที่ 4 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม.....	34
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	38

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	39
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	40
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่.....	40
ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่.....	45
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	47
ตอนที่ 1 ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่.....	47
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่.....	85
ตอนที่ 3 แนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่.....	91
บทที่ 5 บทสรุป.....	100
สรุปผลการวิจัย.....	100
อภิปรายผลการวิจัย.....	102
ข้อเสนอแนะ.....	105
บรรณานุกรม.....	107
ภาคผนวก.....	111
ประวัติผู้วิจัย.....	122

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย.....	33
---	----

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	39
ภาพ 2 แสดงภาษาตระกูลจีน-ทิเบต.....	48
ภาพ 3 แสดงศาลเจ้าหลวงจงคำ บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว	54
ภาพ 4 แสดงแผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอมืองแพร์	57
ภาพ 5 แสดงแผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว	58
ภาพ 6 แสดงพิธีตัดข้าวล้านบาตร	71
ภาพ 7 แสดงบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี แบบดั้งเดิม	73
ภาพ 8 แสดงพิธีไหว้เทวดา ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน	78
ภาพ 9 แสดงดอกไม้รูปเทียนที่ใช้ประกอบพิธีไหว้เทวดา.....	78
ภาพ 10 แสดงเสตวง (สะโตง) ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม	80
ภาพ 11 แสดงใบเปล้าใหญ่.....	85
ภาพ 12 แสดงแนวทางการนำคุณค่าไปใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม	93
ภาพ 13 แสดงแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี.....	94
ภาพ 14 แสดงการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และตรวจสอบข้อมูล Kunming,	112
ภาพ 15 แสดงเวทีคืนข้อมูลชุมชน (Focus Group Discussion) แนวทางการพัฒนา	113
ภาพ 16 แสดงการประเมินความเหมาะสมของแนวทางการนำคุณค่าในภูมิปัญญา.....	114
ภาพ 17 แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดน่าน วันที่ 6 เมษายน 2561	115
ภาพ 18 แสดงเวทีสนทนากลุ่ม Focus Group Discussion พื้นที่บ้านดง.....	116
ภาพ 19 แสดงการสัมภาษณ์ พระยานชั้น จำงลา นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์	117

ภาพ 20 แสดงการลงพื้นที่สังเกตกิจกรรมในชุมชนอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน 118

ภาพ 21 แสดงการแต่งกายของสตรีอิมปี บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน 119

ภาพ 22 แสดงการแต่งกายของ (ก่อ) อิมปี บ้านสะเก็น ตำบลยอด 120

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (Ethnic Group) หรือ “ความเป็นชาติพันธุ์” (Ethnicity) โดยทั่วไป จะมีนัยหรือแนวคิดในการให้ความหมายที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดหรือกระบวนทัศน์ในการศึกษา ทั้งนี้ การศึกษาในทางมานุษยวิทยาจะให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกันหรือเป็นตัวกลางทางสังคมการเมืองและระบบเครือญาติเดียวกัน ผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ ชุมเดียวกัน และมีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน คำว่า “ชนเผ่า ชนชาติ หรือกลุ่มชาติพันธุ์” จึงหมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกันนั่นเอง กลุ่มชาติพันธุ์จะมีวิถีประชา จารีต ประเพณี ซึ่งแตกต่างกันจากกลุ่มที่อยู่รอบๆ พวกเขา ดังนั้นการให้ความหมายส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาปรากฏการณ์ ที่แตกต่างกัน มุมมองที่แตกต่างกันจึงอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่สืบทอดเชื้อสาย มาจากบรรพบุรุษทางสายเลือดหรือบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมกลุ่มเดียวกัน ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย ซึ่งเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2537, น. 157)

กลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชนที่มีความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต มีความแตกต่างจากกลุ่มชนอื่นๆ และมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง โดยอาศัยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ หากจำแนกพื้นที่ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐาน สามารถแบ่งได้ออกเป็น 4 ลักษณะ คือ กลุ่มตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงหรือชนชาวเขา กลุ่มตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบ กลุ่มชาวเลและกลุ่มที่อาศัยในป่า (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558-2560, น. 1) ทั้งนี้ มีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามบริบทของสภาพพื้นที่ จารีตประเพณี เป็นการปรับตัวเข้ากับฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิสังคม โดย “กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง” หรือ “ชาวเขา” จะตั้งถิ่นฐานตามแนวเทือกเขาบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือ โดยอาศัยป่าเป็นพื้นที่หลัก “กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่ราบ” ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่มีวิถีการดำรงชีวิตกลมกลืนกับคนไทยทั่วไป มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมืองมากขึ้นแต่ยังคงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเองอยู่ และอีกกลุ่มคือ “กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานตามหุบเขาหรือชายฝั่งทะเล” เรียกว่า “กลุ่มชาวเล” มีวิถีชีวิตอยู่ทั้งบนเกาะและในท้องทะเล มีอาชีพประมงเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มเล็กที่ขอบอาศัยในป่า ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่า

การแสดงออกถึงสำนึกร่วมหรือการแสดงจุดยืนในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น สามารถสังเกตได้จาก ความรู้สึกร่วมทางประวัติศาสตร์และแบบแผนการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม หรือวิถีการดำเนินชีวิตอื่น ๆ ผ่านทางคติชนและความเชื่อ ดังนั้น เมื่อต้องการที่จะระบุกลุ่มชาติพันธุ์ หรือจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมักจะใช้เกณฑ์ในการจำแนกจากการสังเกตความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่สามารถสังเกตได้ง่ายและชัดเจนที่สุด นั่นคือการใช้ “ตระกูลภาษา” เป็นเกณฑ์ในการจำแนก เพราะความแตกต่างด้านการใช้ภาษาเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่สามารถสังเกตได้ ถึงแม้ภาษาและชาติพันธุ์จะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และภาษาไม่อาจบอกความเป็นชาติพันธุ์ได้ทุกกรณี แต่การใช้ภาษาในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากภาษา มีความสัมพันธ์กับชาติพันธุ์อย่างใกล้ชิด การเรียนรู้ชาติพันธุ์ผ่านภาษา จะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก เป็นหนทางนำไปสู่ความเข้าใจระดับลึก ด้านโลกทัศน์ มุมมองทางด้านวัฒนธรรมความคิดและความเชื่อของผู้พูดภาษานั้น ๆ ได้ ซึ่งพบว่า มีตระกูลภาษา 5 ตระกูลสำคัญ ของเอเชียอาคเนย์ คือ

1. ภาษาตระกูลไทย (Thai Language Family) มีจำนวน 24 กลุ่มภาษา คิดเป็นร้อยละ 94 ของประชากรที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ
2. ตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic Language Family) มีจำนวน 22 กลุ่มภาษา คิดเป็นร้อยละ 4.3 ของประชากรที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ
3. ตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Language Family) มีจำนวน 11 กลุ่มภาษา คิดเป็นร้อยละ 1.1 ของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศ
4. ตระกูลม้ง-เมี่ยน (Hmong-Mien Language Family) มีจำนวน 2 กลุ่มภาษา คิดเป็นร้อยละ 0.3 ของประชากรที่อยู่ภาคเหนือของประเทศ
5. ตระกูลออสโตรนีเซียนหรือมาลาโย-โพลินีเซียน (Austronesian or Malayo-Polynesian Language Family) มีจำนวน 3 กลุ่มภาษา คิดเป็นร้อยละ 0.3 ของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานทางภาคใต้ของประเทศ (สำนักกิจการชาติพันธุ์, 2553, น. 1-2)

สำหรับประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ใจกลางของแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์หรือสุวรรณภูมิ ที่มีความร่ำรวย หลากหลายทางด้านภาษา ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหากแบ่งตามลักษณะการตั้งถิ่นฐาน จากจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย 56 กลุ่ม คือ กลุ่มบนพื้นที่สูง หรือชาวเขา ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน 13 กลุ่ม ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง (แม้ว) จีนฮ่อ เมี่ยน (เย้า) ลีซู (ลีซอ) ลาหู่ (มูเซอ) อาข่า (อีเก้อ) ลีวะ ขมุ ถิ่น ตองซุ คะฉิ่น ปะหล่อง (ดาราอั้ง) กลุ่มตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบ จำนวน 38 กลุ่ม ได้แก่ มอญ ไทยทรงดำ ไทเขิน ไทพวน ไทยวน ลาวครั่ง ลาวกา ลาวเวียง เซเร บรู (โซ่) โซ่ทวิง ก่องซอโอจ (ซออั้ง) ญัยกูร (ชาวบน) โย้ย เวียดนาม (ญวน) หมี่ซุ (บีซู) กระซอง กะเลิง ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทยอง ไตหย่า ภูไท ลาวแง้ว ลาวตี้ แสก โซ่ง กุลา กูย (ส่วย) ญ้อ เขมรถิ่นไทย ญอ ชอง มลายู ลาวโซ่ง (ไทยดำ)

และอิมปี กลุ่มตั้งถิ่นฐานในทะเล หรือชาวเล จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ มอแกน มอแกลน อูรักลาไ่วย และกลุ่มที่ชอบอาศัยในป่า จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ มลาปรี (ตองเหลือง) และซาไก (มันนิ) (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558-2560, น. 29-33)

“อิมปี” เป็นหนึ่งในจำนวน 38 กลุ่มชาติพันธุ์ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่ราบ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558-2560, น. 29) แทบจะไม่มีใครรู้จักว่าพวกเขาว่าเป็นใครมาจากไหน รู้เพียงจากคำบอกเล่าว่าได้อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา ประเทศจีน ความโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี คือ การที่กลุ่มชนดังกล่าวมีภาษาพูดเป็นของตนเองใช้ในการสื่อสารภายในกลุ่ม (ธีรภาพ เชื้อนสี, วีรยุทธ เขียดยอด และคณะ, 2555, น. 1) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ หรือความยิ่งใหญ่ของกลุ่มชน ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ผ่านภาษา ประเพณี พิธีกรรม รวมทั้งภูมิปัญญาความรู้ (Indigenous Knowledge) เพื่อนิยามการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ปรากฏอธิบายเหตุผลและคุณค่าในผลผลิตทางปัญญาและแนวคิดในการนำภูมิปัญญาไปใช้

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ใช้ภาษากลุ่มตระกูลภาษาทิเบโต-เบอร์มา (Tibeto-Burman) สายโลโลใต้ (Southern Lolo) กลุ่มย่อยฮาโนอิช (Hanoish) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับภาษา ของบิซู (Bisu) และภูน้อย (Phu Noi) ซึ่งภาษาที่ใกล้เคียงกับกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีนี้จะกระจายอยู่ในเขตประเทศจีน ตอนใต้และในเขตประเทศลาว ปัจจุบันภาษาอิมปี ถือเป็นภาษาที่มีคนพูดน้อยลงไปมากและอยู่ในวิกฤตใกล้สูญ ซึ่งคนอิมปี ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน จากการสำรวจ ปี 2560 มีจำนวนประชากรอิมปีบ้านสะเก็น อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 1,287 คน (มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม, 2560) ซึ่งมีผู้ใช้ภาษาได้ดีในเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่ แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์อิมปีจะมีภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น และยังคงใช้ในชีวิตประจำวันแต่ไม่มีตัวเขียนที่จะใช้บันทึกเรื่องราว ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ องค์ความรู้ และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ กอปรกับการติดต่อสื่อสารกับคนนอกชุมชนทำให้การแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้แสดงออกผ่านคติชนของกลุ่มตนตลอดเวลา เนื่องจากความเป็นพลวัตรของสังคมที่สลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไป คาดว่าอีกไม่นาน ภูมิปัญญาของชาวอิมปีจะเสื่อมหายไปตามกาลเวลา หรือไม่สามรถถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีคุณค่าไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ (ธีรภาพ เชื้อนสี และคณะ, 2552, น. 1)

จากข้อมูลของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรระบุว่า กลุ่มชาติพันธุ์อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของจีน โดยเข้ามารวมกันครั้งแรกที่บ้านม่วงเนา ปัจจุบันคือบ้านเชียงแล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน จากนั้นได้แยกออกไปสองกลุ่ม คือกลุ่มที่อาศัยอยู่ภูลังกาบ้านเสือกิน (สะเก็น) ทำหน้าที่ผลิตดินประสีว ดินปืนให้เจ้านครน่าน (เจ้าขาก่าน) ส่วนอีกกลุ่มไปเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้าให้เจ้าเมืองแพร่ (เจ้าหลวงขาคะ หรือพระยาพิมพิสารราชา หรือเจ้าหลวงพิมพิสาร ทรงเป็นเจ้า ผู้ครองนครแพร่ องค์ที่ 21)

ที่จังหวัดแพร่ ในอดีตนั้นกลุ่มอิมปี้ จะยังคงติดต่อและไปมาหาสู่กันตลอด แต่ระยะหลังมาเริ่มเห็นห่างกันออกไป ซึ่งกลุ่มที่อาศัยอยู่บ้านสะเก็น อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน จะเรียกตนเองว่า “ก่อ” ส่วนกลุ่มที่อยู่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จะเรียกตนเองว่า “อิมปี้” ทั้งนี้การนิยามตัวตนผ่านคติชนนั้น ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ทั้ง 2 พื้นที่ ยังคงมีวิถีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน คือ การนับถือเทวดา แต่แตกต่างกันที่ บ้านก่อสะเก็น มีพิธีกรรมไหว้ ผีเฮือน ผีประจำตระกูล และบูชาผีเจ้าหลวง ขณะที่อิมปี้ บ้านดงไม่มีการนำผีต่างๆ เข้ามาในพิธีกรรมจะเกี่ยวข้องกับ “เทวดา หรืออะลา” เท่านั้น ซึ่งเป็นเทวดา บนสวรรค์ที่อิมปี้นับถือและจะมีพิธีไหว้เทวดาทุกปี (มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม, 2560) รวมถึงการถ่ายทอดวิถีชีวิตวัฒนธรรม ในแต่ละเดือนผ่านปฏิทินกิจกรรมของอิมปี้ ลักษณะทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้จะอยู่รวมตัวกันแบบสังคมประเพณี คือ การรวมตัวกันแบบเครือญาติ มีผู้ชายเป็นผู้นำ

ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ ยังคงนับถือเทวดาโดยใช้ระบบครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งจะมีการส่งต่อให้เฉพาะฝ่ายชายในสายตระกูล ยังใช้ใช้ภาษาอิมปี้ในการติดต่อสื่อสารกันในชุมชน ยังคงมีกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมที่สำคัญๆ และยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญ ประกอบด้วย พิธีไหว้เทวดา พิธีขอฝน พิธีสังคหะ พิธีแฮกนาขวัญ พิธีตักข้าวล้นบาตร และประเพณีการทำปุจาเค อีกทั้งยังคงรักษาวิถีการกินอยู่แบบดั้งเดิมผ่านผู้นำทางจิตวิญญาณ ครูภูมิปัญญา (สัมภาษณ์ นายธีรภพ เชื้อนสี, 2561)

จะเห็นได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ยังคงมีมิติของการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามประเพณี การถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีความรู้เรื่องการทำดินปืนซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางด้านคหศาสตร์ ซึ่งเป็นการใช้ภูมิปัญญาในการเลี้ยงช้างให้แก่เจ้าเมือง ซึ่งถือเป็นชนชั้นกษัตริย์ในสมัยนั้น แสดงให้เห็นว่าคนอิมปี้ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความซื่อสัตย์จึงได้รับความไว้วางใจในการเลี้ยงช้างและม้าให้แก่ชนชั้นกษัตริย์ ยุคดังกล่าว ความดีงามแฝงอยู่ในภูมิปัญญาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทวดา สะท้อนความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ดังที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาโดยสังเขปของประเด็น ที่จะศึกษา รวมทั้งอธิบายความที่ต้องการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่จะศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางด้านภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ และทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ได้เห็นคุณค่า ในภูมิปัญญาที่ปรากฏผ่านทางองค์ความรู้เชิงคติชนวิทยา วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานเกิดความภาคภูมิใจในอันที่จะเป็นฐานราก ของการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้

คำถามการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี มีความเป็นมาอย่างไร
2. คุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนา

ชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเพื่อวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ใช้การศึกษาและตรวจสอบเอกสาร ในประเด็นคุณค่าในภูมิปัญญาที่ปรากฏผ่านทางองค์ความรู้เชิงคติชนวิทยา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ และลักษณะการจัดการความรู้บนฐานภูมิปัญญาอิมปี โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาและสำรวจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เพื่อวิเคราะห์ ตรวจสอบ คุณค่าทางวัฒนธรรมในภูมิปัญญาที่ปรากฏผ่านทางองค์ความรู้เชิงคติชนวิทยา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ รวมถึงเอกสารและวัตถุวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตด้านพื้นที่

เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในพื้นที่ ดังนี้

1. บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
2. บ้านสะเก็น หมู่ที่ 1 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี (ก่อ) บ้านสะเก็น หมู่ที่ 1 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทราบประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
2. ได้คุณค่าในภูมิปัญญาที่ปรากฏผ่านทางองค์ความรู้เชิงคติชนวิทยา วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ในอันที่จะเป็นฐานรากของการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
3. ได้แนวทางการในพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี หมายถึง กลุ่มชนที่อาศัยอยู่บริเวณจังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน สืบเชื้อสายจากกลุ่มชนที่พูดภาษาอิมปี ซึ่งมีวิถีประชา จารีตประเพณีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อาศัยอยู่บริเวณจังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน

การวิเคราะห์คุณค่า หมายถึง การพิจารณา ตรวจสอบ แยกแยะและประเมิน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านประเพณีวัฒนธรรม และด้านสุขภาพ ต่อสิ่งที่บ่งบอกถึงความสำคัญ หรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ชุมชน หรือ กลุ่มชน

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการคิด การกระทำ โดยใช้หรืออาศัยประสบการณ์ ความเข้าใจ สามัญสำนึกที่สั่งสมต่อกันมา หรือการได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนอิมปี รวมถึงแบบแผนการประเพณี ปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน กลุ่มคน และถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

คุณค่าทางภูมิปัญญา หมายถึง ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญาอิมปี ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดและสืบต่อกันมา เป็นแบบแผนปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีก่อนให้เกิดความภาคภูมิใจ

การพัฒนา หมายถึง การยกระดับการยอมรับในคุณค่าของภูมิปัญญา เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ในการนำภูมิปัญญาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา ผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
- ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา และการนำภูมิปัญญาไปใช้
- ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุณค่า
- ตอนที่ 4 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ประวัติหมู่บ้าน

บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนชาวอิมปีที่มีความพูดเป็นของตนเอง ภาษาอิมปี เป็นชนเผ่าเชื้อสายโลโลซึ่งอยู่ในตระกูลจีน-ทิเบต แต่เดิมอาศัยอยู่ที่เขตตอนใต้ ภายหลังมีการอพยพมาอาศัยอยู่ในบริเวณแคว้นสิบสองปันนา ปัจจุบันคือเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ก่อนที่จะอพยพย้ายถิ่นจากสิบสองปันนาเข้าสู่ประเทศลาว และมาอาศัย อยู่ในเมืองพรหมของประเทศลาว เมื่อ ปี พ.ศ. 2189 (เป็นปีที่สร้างวัดดงใต้ แห่งแรก ของชาวบ้านดง ตามหลักฐานกรมการศาสนา) ชาวอิมปีได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งตั้งรกรากอยู่ที่ตอย ภูลังกา บ้านเสือกิน ปัจจุบัน คือ บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอมองแคว จังหวัดน่าน และอีกกลุ่มอพยพมาอยู่ที่ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ปัจจุบัน คือ บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คำว่า “บ้านดง” สันนิษฐานว่าคนเมือง หรือชาวบ้านทั่วไป คงเห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดงในระยะเริ่มแรกมีความแตกต่างจากคนเมืองทั้งทาง ด้านภาษา ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และการทำมาหากิน ชาวเมืองเดิมซึ่งมีความเจริญมากกว่าจึงมองว่ายังด้อยความเจริญแบบคนป่าคนดง ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านดงตามสภาพพื้นที่ที่อยู่อาศัย (ธีรภพ เชื้อนสี, 2551, น. 5)

อาณาเขตติดต่อ

บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ 10 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านโป่งศรี ตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมืองแพร่

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านหนองแวม ตำบลป่าแดง อำเภอเมืองแพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านสวนเขื่อน หมู่ที่ 1 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านหัวฝาย ตำบลลาภัญญา อำเภอเมืองแพร่

ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

เนื่องจากภาษาอิมปี ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จึงเห็นได้ว่า มีผู้อ่านออกเสียงชื่อภาษานี้ไม่ถูกต้อง คือ ที่เขียนไว้ว่า “มปี” นั้น เจ้าของภาษาเองอ่านออกเสียงคล้ายกับอ่านว่า “มะ-ปี” ส่วนคนทั่วไปนิยมเรียกผู้ที่พูดภาษานี้ว่า “ก้อเมืองแพร่” (สุริยา รัตนกุล, 2537, น. 298)

จำนวนประชากร

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 742 คน กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 455 คน รวมทั้งสิ้น 1,197 คน (<http://www.suankhuan.go.th>)

ที่อยู่อาศัย

สภาพบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในอดีตอยู่กันอย่างเรียบง่าย ลักษณะเหมือนบ้านคนไทยภาคเหนือ หันบันไดบ้านไปทางทิศตะวันออก การนอนจะหันหัวไปทางทิศตะวันออก หิ้งพระในบ้านจะหันหน้าพระพุทธรูปไปทางทิศเหนือ บ้านเรือนแต่ละหลังตั้งอยู่ชิดติดกัน ชาวอิมปี นิยมปลูกสร้างบ้านแบบยกสูง มีใต้ถุนไว้เก็บเครื่องใช้การเกษตร และนั่งนอนเล่นในตอนกลางวัน

ลักษณะทางสังคม

คนอิมปีบ้านดง มีการรวมตัวกันแบบสังคมประเพณี กล่าวคือ การเข้ามาอยู่ร่วมกันของญาติพี่น้อง โดยมีระบบเครือญาติเป็นตัวเชื่อม ผู้นำชุมชนเป็นผู้ชายที่มีการสืบทอดตำแหน่งผู้นำตามสายเลือดมา โดยมีชาติตอน เรียกว่า “ล้าหู่” กลุ่มชนอิมปีมีกฎระเบียบทางสังคมที่เด่นชัดและคล้ายคลึงกับสังคม ในระดับพื้นฐานทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสืบสกุลทางฝ่ายชาย การสืบทอดตำแหน่งผู้นำ ตามสายเลือด การยกย่องฐานะของผู้ชายว่าสูงกว่าผู้หญิง การห้ามการแต่งงานระหว่างสมาชิกในสกุลเดียวกัน เป็นต้น (ธีรภาพ เชื้อนสี, 2551, น. 8)

การคมนาคมและสาธารณูปโภค

ชุมชนอิมปีอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ อยู่ห่างจากตัวเมืองแพร่ประมาณ 10 กิโลเมตร ได้รับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข

การสื่อสาร การคมนาคมมีความสะดวกสบาย การบริการด้านสาธารณสุขมีทุกอย่าง เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ รวมทั้งได้การบริการจากเทศบาลตำบลสวนเขื่อนอีกด้วย

ด้านอาชีพ

ชุมชนอิมปี่มีการสืบทอดงานด้านอาชีพต่อๆ กันมาอย่างยาวนาน เช่น การทำไร่ การทำนา การทำไม้กวาด การจักสาน

ศาสนาและความเชื่อ

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนอิมปี่มีการนับถือเทวดา (มิใช่ นับถือผี) ที่เรียกกันว่า “ออลอ” ซึ่งไม่มีตัวตนปรากฏให้เห็น แต่เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนสรวงสวรรค์ บริเวณนอกหมู่บ้านของชุมชนอิมปี่ จะมีศาลเป็นที่พำนักของเทวดาออลอ เมื่อได้รับการอัญเชิญมา โดยมีอะลาวั หรือปู่แจ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอัญเชิญและคารวะเทวดาออลอมาพำนักที่ศาลนี้ ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้ชาย และมีการสืบทอด ทางสายเลือดหรือสายสกุลเท่านั้น ชุมชนอิมปี่จะบูชาเทวดาในสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม และวันสงกรานต์ วันที่ 16 เมษายนของทุกปี ในโอกาสนี้ชาวบ้านจะพร้อมใจกันนำดอกไม้ ธูป เทียน น้ำส้มป่อย และข้าวจ้าวที่นึ่งด้วยน้ำตาลอ้อยไปเป็นเครื่องบูชา จะมีการบริจาคเงินเพื่อเป็นการตอบแทน ให้อะลาวัที่เป็นผู้ดูแลศาลออลอแทนชาวบ้านตลอดทั้งปีที่ผ่านมา

จากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “สร้างระบบตัวเขียน: สืบชะตาภาษาอิมปี่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ปรากฏตอนหนึ่ง กล่าวว่า อะลาวั นอกจากเป็นผู้ทำพิธีคารวะเทวดาออลอแล้ว ยังสามารถรักษาโรคด้วย คือ หากมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นผู้เจ็บป่วยจะขอให้ อะลาวั ทำพิธีคารวะเทวดาออลอเป็นพิเศษ เพื่อให้ตนเองหายป่วย ซึ่งในสมัยก่อนนั้นอะลาวั จะได้ค่ารักษา เป็นเมี่ยงและยาสูบ ปัจจุบันจะรับเป็นเงินแทน เมื่ออะลาวัทำพิธีที่ศาลออลอแล้ว จึงมอบผู้ป่วยให้แก่ หมอยา หรือหมอ เพื่อการรักษาทางยาต่อไป

ปัจจุบัน แม้ว่าการคารวะเทวดาออลอ ยังมีการกระทำกันอยู่ และอะลาวั ยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่ทว่าความเชื่อทางศาสนาของชาวอิมปี่บ้านดงก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากพอสมควร มีการประกอบพิธีกรรม เพียงเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ มากกว่าที่จะเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เช่นแต่ก่อน ในขณะที่ประเพณีเก่าๆ เริ่มให้ความสำคัญน้อยลง ชาวอิมปี่ส่วนใหญ่ก็ได้หันมานับถือพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจมากขึ้น และมีความเลื่อมใสศรัทธาช่วยกันสร้างโบสถ์ วิหาร มีความผูกพันกับพุทธศาสนา เมื่อถึงวันพระชาวอิมปี่จะไปทำบุญที่วัด ในขณะที่พระสวดมนต์ ก็จะมีที่ตั้งใจฟัง ไม่พูดคุย ขณะที่ใส่บาตรจะถอดรองทำซึ่งเป็นการแสดงความเคารพ ชาวอิมปี่บ้านดงจะได้รับการอบรมให้เป็นผู้ที่มีมารยาทอ่อนโยน เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ มีการปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และมีประเพณี 12 เดือน ตามหลักพุทธศาสนา เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา เป็นต้น การถือปฏิบัติในเรื่องเก่าๆ ก็เริ่มเลือนรางลง จนแทบจะไม่เหลือความเป็นสังคมของชาวอิมปี่แบบดั้งเดิม

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา และการนำภูมิปัญญาไปใช้

1. ความหมายของภูมิปัญญา

“ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในสังคม ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีคุณค่า แต่การที่จะเข้าใจว่าภูมิปัญญานั้นคืออะไร แตกต่างกับความรู้อย่างไรยังเป็นสิ่งที่คลุมเครือมากนัก รวมทั้งการใช้คำนี้ในชีวิตประจำวัน หรือแม้แต่การนำไปใช้กับการเคลื่อนไหวทางสังคม เทคนิค วิธีการ ผลิตภัณฑ์ หรือแม้แต่กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม รวมถึงความหมายที่บ่งชี้ถึงตัวบุคคล ในแง่หนึ่ง นักมานุษยวิทยามีความสนใจภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นระบบความรู้ประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากความรู้ในสมัยใหม่ หรือในยุคปัจจุบัน หรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้มีผู้ที่พยายามจะแยกแยะ ดึงเอาความแตกต่างของระบบความรู้ทั้งสองนี้ออกมาจากกัน เช่น ความรู้สากล ความรู้เชิงปฏิบัติ ความรู้ที่เฉพาะเจาะจง ความรู้ของโลกที่สามหรือความรู้ทางด้านตะวันตก ความรู้ที่ใช้ตัวหนังสือ หรือความรู้แบบมุขปาฐะ โดยนักมานุษยวิทยาบางกลุ่มมองภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นลักษณะของการผสมผสาน ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาอีกทั้งยังเสนอว่า ระบบความรู้ไม่ว่าของพื้นบ้านหรือสากล ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตที่สังคมสร้างขึ้นด้วยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัย ภายใต้การปฏิบัติการของอำนาจที่คัดสรร กลั่นกรอง และกำหนดคุณค่าว่า ความรู้เรื่องใด ชนิดใด ที่สมควรได้รับการเปิดเผยเชิดชูและแบบใดควรเปิดเผยหรือปกปิด ดังนั้นความรู้ทุกอย่างจึงเผยความจริงบางสิ่ง และซ่อนเร้นอำพรางบางอย่างอยู่เสมอ (ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินทร, 2548, น, 7)

ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่าความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม รวมถึงความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่ใช้แพร่หลายทั่วไปในสังคมไทยและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน นักวิชาการและสื่อมวลชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังเป็นคำที่มีความหมายคาบเกี่ยวกับคำอื่นๆ อีก เช่น ความรู้ชาวบ้าน ความรู้ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน อาทิ เช่น พนารัตน์ เดชกุลทอง (2552, น. 43) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาว่าหมายถึงความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นที่ได้สั่งสมสืบทอดและปฏิบัติต่อกันมา ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ทำให้คุณภาพชีวิต ดีขึ้น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่ง สืบทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านการถ่ายทอดแบบต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ภูมิปัญญาจึงเป็นทั้งองค์ความรู้ ความเชื่อ ความคิด ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชน ได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาและสืบทอดต่อกันมา

ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” ไว้ในหนังสือชื่อ ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา ว่า ภูมิปัญญา น่าจะหมายถึง องค์ความรู้ องค์ประสบการณ์ ที่ได้รับการสั่งสมเพิ่มพูนจากการเรียนรู้ของตนเองและการอบรมสั่งสอนจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง และก่อให้เกิดผลผลิตทางปัญญาที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นจึงมีความสอดคล้อง กับเรื่องราวของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก ซึ่งลักษณะความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือ มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์จึงให้ความสำคัญในเรื่องการให้ความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็น ผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า (ประเวศ วะสี, 2547)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547, น. 42) ได้นิยามคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้ศึกษาค้นคว้าทดลองปฏิบัติแล้วเกิดผลเป็นที่น่าพึงพอใจ จนสามารถสร้างชิ้นงานหรือผลงานขึ้นมาได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อนำมารวบรวมไว้ด้วยกันก็จะแสดงถึงความรู้ ความสามารถของภูมิปัญญาไทย ความรู้ความสามารถดังกล่าวเน้นจากการปฏิบัติจริง

พินิจ พันธุ์ชื่น และคณะ (2548, น. 73) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน โดยผ่านกระบวนการการสังเกต ศึกษาและคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญหา จนกระทั่งตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบหลอมรวมกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ซึ่งความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวของผู้รู้เอง หากเรามีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัย

รัตนา แสงสว่าง (2549, น. 21) ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวคิด วิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตนเอง จนเกิดเป็นการหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง จนสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ องค์ความสามารถของคนทั่วไป รวมถึงประสบการณ์ ของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ที่ใดที่หนึ่งของพื้นที่มีพฤติกรรมและระบบความเชื่อในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นและสามารถดำเนินชีวิตตามวิถีของตนเองได้อย่างปกติสุข รวมถึง

การถ่ายทอดองค์ความรู้ตามแบบฉบับของชาวบ้านคือถ่ายทอดให้ลูกหลานในชุมชน คนใกล้ชิด หรือ การอบรมรับสั่งสอนจาก ชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง จนก่อให้เกิดการนำไปใช้ในการดำรงชีวิต

2. ลักษณะของภูมิปัญญา

ลักษณะของภูมิปัญญา ได้มีการสรุปโดย เอี่ยม ทองดี (2542, น. 5-6) ว่า ภูมิปัญญา ลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้

ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่างๆ เช่น ภูมิรู้ องค์ความรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิดทฤษฎี ญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ เป็นการหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้การเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องอวกาศ (Space) กาล (Time) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวดๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้ เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง ของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่างๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือ จากควบคุมของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้ จะเป็นแหล่งสำคัญ หรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญา

ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อก็คือศรัทธา หรือความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความชั่ว ความดี สวรรค์ นรก บาป บุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญ โดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรจะทำอย่างไร เช่น การยอมรับ หรือ การปฏิเสธรวมถึงการทำตาม หรือดำเนินการด้วยเห็นว่าชั่วดี เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบุญ เป็นบาป เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออก ทั้งกาย วาจา และจิตใจ

ค่านิยม คือ เป็นสิ่งที่คนต้องการ อยากมี อยากได้ พึงปรารถนาอยากจะเป็นที่ยกย่องสรรเสริญหรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความสุขมีความรักและเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่างๆ ทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมของคนในแต่ละสังคม

ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตใจหรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่างๆแก้ไขสถานการณ์ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหา หรือเป็นไปตามวิถีทางที่ตนเองต้องการ

ความสามารถ หมายถึง การแสดงออกถึงการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ ฝึกฝนจนเกิดศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ชุมชนในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่ง ที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชน ย่อมจะต้องมีความแตกต่างกัน เป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้นๆ ฉะนั้นความสามารถ จึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบของภูมิปัญญา จึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจ และเกิดการยอมรับ ซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากประสบการณ์และสภาพแวดล้อม ที่ได้รับการทดลอง ทดสอบ หลายครั้งจนเกิดเป็นความรู้ที่แท้จริง โดยโยงความเชื่อถือ ซึ่งเป็นพื้นฐาน ในการดำเนินชีวิตที่มองเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ความดีงาม ควรแก่การอนุรักษให้คนรุ่นหลัง ค่านิยม เป็นสิ่งที่สังคมหรือชุมชนให้ความสำคัญยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ความเห็นเป็นสิ่งที่เกิดจากการพิจารณาจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ พรสวรรค์ เกิดจากการฝึกฝนในการแก้ไขปัญหา ส่วนความฉลาด ไหวพริบ เป็นทักษะในการแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นจากการจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถสร้างองค์ความรู้และสิ่งสร้างสรรค์ใหม่ให้มีให้สามารถใช้งานได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ

3. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เสรี พงศ์พิศ (2536, น. 18) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีมากมายหลายแขนง แต่มัก จะถูกมองว่าล้าหลังทำให้คนบางกลุ่ม จึงไม่ค่อยให้ความสำคัญ สนใจและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดหรือสืบสานด้วยการบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่างๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป ซึ่งอาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกเป็น 10 ลักษณะ ได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เป็นสิ่งดีงามที่คนในท้องถิ่น สร้างขึ้นมา เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรม เป็นกุศโลบายในการสร้างขวัญและกำลังใจของคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้ จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณี และพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทย ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

2. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่ แตกต่างกันไป ในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในแต่ละศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์ สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภค เพื่อการดำรงชีพแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคโนโลยีในการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารสามารถเก็บไว้ได้ในระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ มาบริโภคอีกด้วย

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้วัสดุอุปกรณ์ ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และการรู้จักปรับตัว ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้น ได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างต่อเนื่องกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น หรือเฉพาะพื้นที่

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่างๆ

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาค เราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความเชื่อ ความคิด ของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีต และถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้น ถือเป็นภูมิปัญญาประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้ และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชน ได้อีกทางหนึ่ง

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำไร่ ทำนา จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ ในการดำรงชีพ รวมถึงการขอพรหรือการอ้อนวอนเพื่อให้สภาพ

แวดล้อมอุดมสมบูรณ์ส่งผลในการเพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ทั่วทุกภูมิภาคของไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547, น. 10-11) ได้แบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านการแพทย์แผนไทย เช่น หมอสมุนไพร หมอนวดแผนโบราณ หมอยากลางบ้าน หมอยาหม้อ เป็นต้น
3. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การจักสาน (สานกระด้ง ทอเสื่อ กระจิบข้าว อวนแห ฯลฯ) การช่าง (เหล็กช่างตีมีด ขวาน ปั่นโอง ฯลฯ) การทอผ้า (การทอผ้ามัดหมี่ ผ้าไหม ผ้าลายซิด ฯลฯ) การแกะสลัก เป็นต้น
4. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เช่น ผู้นำในการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน ผู้นำในการจัดกองทุนของชุมชน ผู้นำในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาล เป็นต้น
5. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การสืบชะตาแม่น้ำ การบวชป่า การทำการอนุรักษ์ป่าชายเลน แนวปะการังเทียม การจัดการป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ
6. ด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น การอนุรักษ์และสร้างผลงานทางด้านภาษา (คือภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ) วรรณกรรมท้องถิ่น หนังสือโบราณ การจัดทำสารานุกรมภาษา การฟื้นฟู การเรียนการสอนภาษาถิ่น เป็นต้น
7. ด้านศิลปกรรม เช่น การปั้น (ปะติมากรรม) วาดภาพ (จิตรกรรม) นาฏศิลป์ ดนตรี การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน นันทนาการ เป็นต้น
8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี เช่น คำสอนทางศาสนา ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม คำสอน การถ่ายทอดวรรณกรรม การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น
9. ด้านโภชนาการ เช่น ความสามารถในการเลือกสรร สร้าง ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าบริการส่งออก ที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย เป็นต้น
10. ด้านองค์กรชุมชน เช่น ศูนย์สวัสดิการตลาด ร้านค้าชุมชน กลุ่มการตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า เครื่องมือที่ทำจากเหล็ก กลุ่มตีมีด ตีขวาน กองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

รัตนา แสงสว่าง (2549, น. 26) กล่าวถึง ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านมีการแบ่งเป็นหลายประเภท เช่น ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ปัจจัย 4

เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย วัฒนธรรม โภชนาการ การพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การสร้างพิทักษ์ฐานะ และอำนาจ นับว่าเป็นภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตหรือดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เกิดประสบการณ์ การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกว่า ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจ ในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นธรรมสูงสุด สาขาภูมิปัญญา จำแนกเป็น 9 ด้าน คือ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ

วิมล คำศรี (2549, น. 433) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หากจำแนก เป็นประเภทใหญ่ๆ ตามอัตถประโยชน์ สามารถจำแนกได้น้อย 5 ประเภท คือ เพื่อการยังชีพ เพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ และ ภูมิปัญญา ที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ

ศิริวรรณ แก้วเพ็ชร (2551, น. 49) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งออกได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิด จากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้มีความเหมาะสม กับสมัย และกลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องของความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กล่าวโดยสรุป การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อ้างอิงประเภทของภูมิปัญญาของสำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา (2547, น. 10-11) ซึ่งประกอบด้วย ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ด้านการแพทย์ แผนไทย ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญาศาสนาและประเพณี ด้านโภชนาการ และด้านองค์กรชุมชน

4. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน

การยกย่องความรู้และวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น มองความงดงามและลุ่มลึกของวิถีชีวิต ความเรียบง่ายถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ ผ่านการทดสอบ ทดลองจนเกิดเป็นทักษะความชำนาญ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวัน ผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มชน เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีค่าไม่ด้อยไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้แก่ ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สรรค์สร้างและสืบทอด

มาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบันทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไป ในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น และมีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังที่ พระจรัส ฤทธิธำ และคณะ (2548, น. 12) กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญา มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก โดยจะแฝงอยู่ในวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกชั้นตอนตั้งแต่เกิดจนตาย มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านในท้องถิ่น มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต จนเป็นที่ยอมรับในชุมชน สังคม และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตที่เหมาะสม แก้ไขปัญหา และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างมีความสุข และมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนตามยุค สมัยได้อย่างเหมาะสม ในยุคสมัยที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน

รัตนา แสงสว่าง (2549, น. 28) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีความสำคัญที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางสังคมที่สืบทอดกันมาจากการเรียนรู้ผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน สร้างเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าเป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำรงชีวิตและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีต ถึงปัจจุบันใช้เป็นแนวทางการปรับตัวของชุมชน ความสมดุลระหว่างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง สอดคล้องตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

พระรัฐกร สุขอ้วน (2551, น. 17) กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นความรู้ ความคิดของชาวบ้านที่สั่งสมประสบการณ์และสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างการดำรงชีวิต เศรษฐกิจสังคมและธรรมชาติที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์ในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ ช่วยสร้างอาชีพและรายได้ ตลอดจนถึงการพัฒนาประเทศ

พระวีรยุทธ ประสาทนอก (2551, น. 33) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน เป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนหรือสังคม และเป็นรากฐานของวัฒนธรรม โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบของขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ดนตรี และการละเล่นพื้นบ้าน อีกทั้งภูมิปัญญานั้น ยังมีความสำคัญต่อประเทศชาติ ด้วยสังคมหรือชุมชนหากไม่มีภูมิปัญญา ก็ไม่สามารถที่จะอยู่รอดดำรงอยู่ในสังคมได้ด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ที่ก่อเกิดอยู่กับชุมชน ตั้งแต่อดีตต่อเนื่องสู่ปัจจุบัน มีการถ่ายทอด และสืบทอดจนเป็นเทคนิค วิธีการ ในการแก้ไขปัญหาและสถานการณ์ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิต สะท้อนให้เห็นวิถีการดำรงชีวิต ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบัน

5. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นขั้นตอนของการจัดการความรู้ ซึ่งหมายถึง การแบ่งปันความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลและกลุ่มต่างๆ จากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง

หรือจากรุ่นสู่รุ่นนำสู่การสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของมนุษย์ ทั้งนี้มีผู้ที่กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ตามที่กาญจนา เกียรติมนตรี (2546, น. 27) ได้กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง วิธีการต่อความรู้ ความชำนาญและค่านิยม โดยการใช้สัญลักษณ์หรือไม่ใช้สัญลักษณ์ที่จิตใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ โดยการบอกเล่าหรือการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการตอบสนองต่อสิ่ง ที่ปฏิบัติโดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับความรู้ (สุดารัตน์ ภัทรกุลทัช, ธีดารัตน์ เจริญเขต, และประภาพร โสภาพล, 2548, น. 78) กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การบอกหรือการสอนวิชาความรู้ ให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งแต่เดิมภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายโดยอัตโนมัติ โดยที่ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใด แต่จะใช้สามัญสำนึก แบบสังคมประกิต คือ การสอนที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว มีการใช้การถ่ายทอด จะมีด้วยกัน 2 วิธี คือ 1) ใช้วิธีการสาธิต คือ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบาย ทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนฝึกหัดทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตามที่ได้สาธิตไว้ทุกขั้นตอน 2) ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย คือ ฟังคำบรรยาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมาก จะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้ผู้อื่นรู้ ที่เป็นเช่นนี้มีสาเหตุหลายประการ คือ 1) กลัวเรื่องชื่อเสียงเกียรติภูมิและกลัว คนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้ามีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้ว เขาทำได้ดีกว่าเจ้าตำรับจะไม่มีชื่อเสียง 2) กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อการค้าขาย 3) มีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ย่า ตายาย ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต และ 4) สื่อ และเทคโนโลยียังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร

กล่าวโดยสรุป การถ่ายทอดภูมิปัญญาของคนไทยในอดีตเป็นการสั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการลองผิดลองถูก ทั้งนี้เป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุผลของแต่ละครอบครัวที่ไม่เหมือนกัน โดยส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัวด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง

6. การนำภูมิปัญญาไปใช้

แนวทางในการนำภูมิปัญญาไทยไปใช้ในการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาไทยมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งแสดงออกมาใน 3 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมา ในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตภายใต้พื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร และการประกอบอาชีพ

2. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมา ในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ นันทนาการ วรรณกรรม การสื่อสารต่างๆ

3. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออก ในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และความเชื่อ

จะเห็นว่าภูมิปัญญาไทยนั้นเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีต แต่การดำรงชีวิตของคนไทยปัจจุบัน เราได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมตะวันตก และหลงใหล ในวัฒนธรรมตะวันตก มองข้ามภูมิปัญญาแบบไทย จนทำให้เกิดปัญหาในสังคมตามมามากมาย แต่เราสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยวิธีการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะทำให้เราดำเนินชีวิต ในสังคมอย่างสงบสุข

การดำเนินชีวิตแบบภูมิปัญญาไทย เน้นชีวิตที่เรียบง่าย พออยู่พอกิน สามารถพึ่งพาตัวเองได้ อันเป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งเหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจไทย ในปัจจุบันที่สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนมีความเดือดร้อน ไม่มีงานทำ มีรายได้น้อยพอเลี้ยงครอบครัว หากนำภูมิปัญญาไทยไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจะช่วยแก้ปัญหาได้บ้าง

เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจและสังคมขึ้น ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการแก้ไข คนไทยเราควร จะให้ความร่วมมือในการแก้ไข โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มาเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงและปรับวิถีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมไทยมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันคนไทยตื่นตัวในการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศ โดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิม ปรับปรุง และสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาไทยนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้ โดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิม ปรับปรุง และสร้างสรรค์ภูมิปัญญาขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาไทยนี้มีส่วนช่วย ในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้ (<https://my.dek-d.com>)

“ประชาชนนั้นแหละที่เขามีความรู้เขาทำงานมาหลายชั่วอายุคน เขาทำกันอย่างไร เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรทำกรรม เขารู้ว่าตรงไหนควรเก็บรักษาไว้ แต่ที่เสียไป เพราะพวกไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้ว ทำให้ลืมนี่ชีวิตมันเป็นไปโดยการกระทำที่ถูกต้อง”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่สะท้อนถึงพระปรีชาสามารถในการรับรู้และความเข้าใจหยั่งลึก ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังเข้าสู่หมู่บ้าน ในถิ่นทุรกันดาร ภายหลังจากที่ทรงทุ่มเทพระวรกายทั้งความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์

ทรงคิดค้นวิธีการต่างๆ กำหนดโครงการพัฒนาจำนวนมากเพื่อพัฒนาชนบท นับเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเล็งเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยอย่างแท้จริง

ภูมิปัญญาไทย คือ องค์ความรู้ของชาวบ้าน หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านกระทำขึ้นจากสติปัญญา ความรู้ความสามารถของชาวบ้านเอง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอด และกลั่นกรองกันมายาวนาน

ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีความหมายผูกพันลึกซึ้งจากอดีตสู่ปัจจุบัน อันแสดงออกถึงการเข้าใจมูลเหตุการณส์สร้างสรรค์อย่างชาญฉลาด แสดงถึงความมีภูมิปัญญาของคนไทยในสมัยหนึ่ง ที่สามารถค้นคิดสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผน มีรูปแบบที่ยอมรับกันภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมนั้นๆ ทั้งยังมีคุณค่างดงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาไทยของคนโบราณจะปรากฏคุณค่าเด่นชัดและน่าทึ่งแหงนเมื่อเราได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่างศิลปวัฒนธรรม ประเพณีกับสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของคนในสังคมแต่ละยุคสมัย

ในอดีต ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติสร้างแผ่นดินให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นจวบจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงใช้ภูมิปัญญาในการปกครองบ้านเมืองด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดมีความเดือดร้อนสามารถมาตีระฆังขอรับความช่วยเหลือได้ หรือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้ภูมิปัญญาของพระองค์ทรงกระทำยุทธหัตถี จนชนะข้าศึกศัตรู พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงใช้ภูมิปัญญาแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศจนพ้นภัยพิบัติพระราชทานทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ที่นำความสมบูรณ์และยั่งยืน พลิกฟื้นความยากจนมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ นำความสุขมาสู่ประชาชนชาวไทยนี้คือตัวอย่างภูมิปัญญาไทยที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงนำมาใช้กับปสกนิกร ของพระองค์

ยังมีภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านแท้ๆ ที่คนไทยยึดถือสืบทอดกันมาจวบจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งแม้แต่ชาวต่างชาติต่างภาษาเมื่อได้มาสัมผัสพบเห็นก็อดที่จะชื่นชมยินดีเสียมิได้ บางคนก็ถึงกับลงทุนข้ามน้ำข้ามทะเลมาขอศึกษาเล่าเรียนเพื่อนำไปเผยแพร่ในประเทศของตน ภูมิปัญญาเหล่านี้แทรกซึม อยู่ในสายเลือดของคนไทยทุกคน เช่น

ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ได้แก่ การใช้วัสดุธรรมชาติแทนการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้วัสดุธรรมชาติ มาทำยาฆ่าแมลงและวัชพืชเพื่อใช้ในไร่นา

ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมหัตถกรรม ได้แก่ การก่อสร้างโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีความวิจิตรบรรจงสวยงามตามเอกลักษณ์ของความเป็นไทย การก่อสร้างบ้านทรงไทยที่สามารถระบายความร้อนได้อย่างน่าอัศจรรย์ รวมถึง การทำเครื่องเคลือบดินเผา การทำเครื่องเบญจรงค์ การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องทองเหลือง การทอผ้าไหม ผ้าพื้นเมืองต่างๆ

ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ เป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ได้แก่ พิธีบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การบิณฑบาตป่า เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ การก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมหรือกองทุน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มฅาปนกิจ สงเคราะห์ เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม ได้แก่ ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ วิหาร อันแสดงถึงเอกลักษณ์และความเป็นอยู่ของคนไทยที่สัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน อันเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของคนไทย รวมถึงสุภาษิต คำพังเพย โคลงฉันท กาพย์ กลอน

ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ คำสอนของผู้ใหญ่ ที่แฝงไว้ ด้วยข้อคิดในการประพฤติปฏิบัติตน วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยที่ตรงตามควรค่าแก่การอนุรักษ์ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย การพูดจา ด้วยความมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ การต้อนรับแขกด้วยอภัยยศไมตรีอันอ่อนน้อม การกราบ การไหว้ วัฒนธรรม ด้านนาฏศิลป์ การฟ้อนรำต่างๆ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแต่งงานโกนจุก บวชนาค และประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทาง พุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ รวมถึงศิลปะการต่อสู้ คือ มวยไทยที่สามารถใช้ทุกส่วนของร่างกาย ในการต่อสู้และป้องกันตนเอง

ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ ได้แก่ การจัดปรุงแต่งอาหารให้สวยงาม และนำรับประทาน การปรุงอาหารทั้งคาวและหวานให้มีรสชาติถูกปากคนไทย เช่น ต้มยำกุ้ง เป็นต้นเหล่านี้ คือ ภูมิปัญญาไทยที่คนไทยทั้งชาติภาคภูมิใจ

ปัจจุบันปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึง ความอ่อนแอและขาดความเป็นตัวของตัวเองของสังคมไทย อันเนื่องมาจากการขาด ความสมดุล แห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย เพราะถูกรอบงำจากภูมิปัญญาสากลจัดการศึกษา ในปัจจุบันมีเนื้อหา ด้านภูมิปัญญาสากลมากกว่าภูมิไทย ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในระบบ โรงเรียนน้อยลง คนไทย ไม่สนใจศึกษาภูมิปัญญาไทย เป็นผลทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤต ทางปัญญาซึ่งเห็นได้ชัดเจน คือ พึ่งตนเองในการแก้ปัญหาไม่ได้ต้องยอมรับว่าขณะนี้ภูมิปัญญาไทย มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ของคนไทยในวงกว้าง

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยในขณะนี้ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนา ประเทศของรัฐ ที่มุ่งตอบสนองความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมละเลยสังคมเกษตรกรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนรากฐานของชีวิตในอดีต ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย

ขาดความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาในอดีต วิธีการดั้งเดิมถูกดูแลจนว่า ป่าเถื่อนไม่ทัดเทียมอารยธรรมตะวันตก เช่น วิธีการ กินอยู่ การแต่งกาย เป็นต้น ละเลยภูมิปัญญาไทยที่มีคุณค่า ขาดการเกื้อหนุนระหว่างเครือข่ายและชุมชน ขาดความเชื่อมั่นต่อภูมิปัญญาของตนเองมีความเชื่อที่ผิดๆ ว่าคนต่างชาติต้องเก่งกว่าคนไทย การไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทยของคนไทยด้วยกันก่อให้เกิดความขงกังกันหยุดการสร้างสรรคภูมิปัญญาใหม่ๆ จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการนำภูมิปัญญาไทยกลับคืนสู่สังคมไทยโดยผ่านกระบวนการจัดการศึกษา เพื่อปลูกฝังให้คนไทยรู้ซึ่งถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาไทย โดยกำหนดไว้ถึง 3 มาตรา คือ มาตราที่ 46, 81 และ 289 ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปว่า “ชุมชนท้องถิ่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่อนุรักษ์ ฟื้นฟู จาริต ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และรัฐต้องจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมโดยส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง” และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการศึกษา โดยระบุไว้ในมาตรา 7 ว่า

“การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาคความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม และประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง”

จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าว ทำให้มองเห็นว่าการศึกษาไม่สามารถแยกออกจากท้องถิ่นเพราะการศึกษาต้องนำเอาประเด็นสำคัญของท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของตน สามารถทำให้เด็กจบการศึกษาออกไปมีความรับผิดชอบและสามารถสร้างสรรค์สังคมได้ จึงมีความจำเป็นต้องคืนภูมิไทยกลับสู่การศึกษาของชาติหลังจากที่ระบบการศึกษาของไทยล้มเหลว เนื่องจากละเลยด้านกระบวนการภูมิปัญญาไทย ที่ไม่เอื้อให้ผู้ทรงภูมิปัญญาเข้ามามีบทบาท ในการถ่ายทอดความรู้ มุ่งเพียงผลิตกำลังคนเพื่อสนองตอบภาคเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นการศึกษาตาบอด ตามที่ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ประชาญชาวบ้าน กล่าวว่า “การเรียนในปัจจุบันเรียนแล้ว ตาบอด กลับถิ่นฐานบ้านเกิดไม่ถูกเรียนแล้วละทิ้งท้องถิ่น เรียนแล้วต้องกลับไปพัฒนาท้องไร่ท้องนา ให้มีชีวิตขึ้นมา จึงจะเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง”

การนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่การศึกษาสามารถจัดได้โดยส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ในสถานศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการเปิดกว้างให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาไทยถ่ายทอด ให้กับนักเรียน ทั้งในด้านการจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย การให้คำปรึกษาในแนวทาง การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น หรือการนำบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้ความรู้กับนักเรียนในโอกาสต่างๆ หรือการที่โรงเรียน นำองค์ความรู้ในท้องถิ่น เข้ามาสอนสอดแทรกในทุกเนื้อหาวิชา การนำนักเรียนไปศึกษาและฝึกงาน ในสถานประกอบการหรือในบ้านของผู้รู้ และรวมถึงการนำนักเรียนสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมา จัดการเรียนการสอน เหล่านี้อันจะทำให้การจัดการศึกษาของท้องถิ่นสามารถผสมกลมกลืนเข้ากันได้ เป็นอย่างดีกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยมีความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนในถิ่นกำเนิด มุ่งมั่นที่จะพัฒนาบ้านเกิดให้มีความเจริญบนพื้นฐาน ของความเป็นไทย

ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน การนำภูมิปัญญาไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ยังไม่สามารถทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติเท่าที่ควร เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาไทย ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยขาดการยอมรับและการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในระบบโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนยังไม่นำเอาประเด็นของท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนเท่าที่ควร แม้ว่าหลักสูตรจะเปิดกว้างให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตร แต่ครูและผู้บริหารบางส่วนยังไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรและแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้ การเรียนการสอนในระบบการศึกษายังไม่คำนึงถึงสัดส่วนความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากลเท่าที่ควร นอกจากนี้ สถานศึกษายังไม่มีการจัดองค์กรที่รับผิดชอบเรื่องภูมิปัญญาไทยโดยตรง เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนเชื่อมโยงภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา ในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงอุดมศึกษา

ดังนั้น ถ้าจะนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น "ภูมิปัญญาไทย" เข้าสู่ระบบการศึกษาและสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม น่าจะดำเนินการโดยจัดให้มีระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถาบันการศึกษา โดยให้หลักสูตรนี้มีสถานภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรแกนกลาง กำหนดวัตถุประสงค์และการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กำหนดหลักสูตรท้องถิ่นให้มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทยในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล ให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเกี่ยวกับการเรียนการสอนบนพื้นฐานภูมิปัญญา ในชุมชนเข้ามาดำรงตำแหน่งครูภูมิปัญญาไทย โดยให้มีเกียรติและศักดิ์ศรี

เท่าเทียมกับครูในระบบราชการ และจัดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเป็นผู้รับผิดชอบ และประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย

การนำภูมิปัญญาไทยเข้ามาสู่การจัดการศึกษาเพื่อเป็นการเสริมสร้างระบบคุณค่าและศักยภาพของภูมิปัญญาไทย ให้เป็นพลังของสังคมทางภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสังคมสมัยใหม่อย่างมีความสุขและพึ่งตนเองได้ เพื่อนำภูมิปัญญาไทยกลับสู่การศึกษาของชาติโดยการปรับเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนการสอน ให้ปรับเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนการสอน ให้เชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น ยังต้องมีการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งเป็นแบบอย่างและผู้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้ประชาธิปไตย ตลอดจนนำผลการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยมาพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ภูมิปัญญาไทยที่บรรพบุรุษของเราค้นคิดเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ผ่านกระบวนการทดลองใช้ จนเป็นที่เชื่อมั่น และสั่งสม สืบทอด เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นหน้าที่ของคนไทย ทุกคนต้องร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญาไทย อันทรงคุณค่าให้อยู่คู่กับสังคมไทย เพื่อพลิกฟื้นสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่ตกต่ำลงทุกขณะ อันเนื่องมาจากการละเลยภูมิปัญญาไทยหันไปนิยมภูมิปัญญาสากลถึงเวลาแล้วที่คนไทยทุกหมู่เหล่า ทุกสาขาอาชีพ ต้องประสานเป็นหนึ่งเดียวในการนำภูมิปัญญาไทยให้กลับมาอยู่เคียงคู่กับภูมิปัญญาสากลอย่างสมเกียรติและสมภาคภูมิร่วมกัน (<http://www.myfirstbrain.com>)

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุณค่า

1. แนวคิด และทฤษฎีระบบคุณค่า (Axiology)

New Oxford English Dictionary ได้ให้นิยามของคำว่า “คุณค่า” (Values) ว่าเป็นหลักการหรือมาตรฐานของพฤติกรรมแสดงออกของบุคคล เป็นการตัดสินใจหรือการเลือกของบุคคล ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิต (a person’s principles or standards of behavior; one’s judgment of what is important in life’) เนื่องจากคุณค่าทางจิตวิญญาณ (Spiritual Values) และคุณค่าทางศีลธรรมจรรยา (Moral Values) นั้น เป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรม และดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะสร้างกรอบความคิดเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้น ผู้คนส่วนใหญ่จึงเปรียบเทียบคุณค่าทางจิตวิญญาณเหล่านั้นกับคุณค่าที่เป็นวัตถุ แต่ในความเป็นจริงแล้ว จนกว่าเราจะมีการตระหนักถึงคุณค่าของเรา ระบุได้อย่างชัดเจนกับตนเอง ว่าคุณค่าเหล่านี้เป็นของเรา ไม่เช่นนั้น เราก็จะไม่ได้มีความตั้งใจที่จะนำ “คุณค่า” ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของเรา “คุณค่า” คือ หลักการในการดำเนินชีวิต

คุณค่า คือ พื้นฐานที่ใช้ในการตัดสินว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด เป็นสิ่งที่เรายึดถือว่าน่าชื่นชม หรือ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิต ในอีกแง่หนึ่ง คุณค่าอาจจะเป็นตัวกำหนดพื้นฐานของการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำที่มีผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง (<https://www.facebook.com/notes/pom-pinthu>)

อย่างไรก็ตาม เราคุ้นเคยที่จะบรรยายหรือให้นิยามของคุณค่าด้วยคำง่ายๆ เช่น “ความกรุณา: Compassion” “ความร่วมมือ: Co-operation” และ “ความสงบ: Peace” เป็นคุณค่า สำหรับเรา ในแง่ที่คุณค่าเหล่านั้นแสดงถึงความเชื่อหรือหลักการที่เกี่ยวข้อง เช่น ความดีงาม (goodness) ความมีศีลธรรม (rightfulness) หรือความสำคัญของการเป็นผู้ที่มีความกรุณา ความสงบหรือความร่วมมือ ในมุมมองนี้ เราสามารถดึงคุณค่า (Values) ได้จากคุณสมบัติ (qualities) หรือคุณธรรม (virtues) และในขณะที่คุณค่าเป็นความเชื่อหลัก (Core Beliefs) ที่เรายึดถือคุณสมบัติ หรือคุณธรรมต่างๆ เป็นสิ่งที่จะอธิบายการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ทั้งนี้หากคุณสมบัติหรือคุณธรรมคือคุณลักษณะสำคัญของวิธีการดำเนินชีวิตของเรา และแล้วคุณสมบัติหรือคุณธรรมนั้น ก็จะกลายเป็นคุณค่าหลักที่เรายึดถือ

คุณค่าเกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่ตอบสนองความปรารถนาได้ คุณค่า เป็นนามธรรม มนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักคิด รู้จัก เหตุผล จึงมีความต้องการทางด้านจิตใจมาก โดยเฉพาะกิจกรรมทางปัญญาและคุณภาพต่างๆ คุณภาพ หรือคุณค่า จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นอาหารใจของเรา มนุษย์จึงได้พยายามสร้างคุณค่า ต่างๆ ขึ้นมา และเป็นที่ยอมรับกัน

ทฤษฎีคุณค่า หรือคุณวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึง อุดมคติต่างๆ ในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งการที่ ความรู้สึกซาบซึ้ง ในคุณค่าต่างๆ นี้เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่าเป็นนามธรรมเท่านั้นที่จะ เข้าใจและซาบซึ้งได้ สุเมธ เมธาวิทย์กุล (2534, น. 67)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้แบ่งหัวข้อการนำเสนอออกเป็น 4 หัวข้อย่อย ประกอบด้วย ความหมายของคุณค่า ประเภทของคุณค่า ความสำคัญของการวิเคราะห์คุณค่า และความสัมพันธ์ ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย ดังนี้

ความหมายของคุณค่า

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Value” หมายถึง “สิ่งที่พึงปรารถนา” (The desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น” (The preferred) และ “สิ่งที่ดีงาม หรือคุณความดี” (The good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (Ideals) ของสิ่งหรือ การกระทำนั้นๆ อันเป็นมติของคนส่วนใหญ่เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากแทบทุกคนปรารถนา (วิทย์ วิศทเวทย์, 2532, น. 3-5)

กิตติมา ปรีดีติลล (2520, น. 31-33) กล่าวว่า คุณค่าเกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิต ที่ตอบสนองความปรารถนาได้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า คุณค่าจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือทำให้ความปรารถนา ความต้องการของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ และยังมีส่วนช่วยเหลือในการสงวนรักษา และพัฒนาชีวิต นำบุคคล ให้เข้าถึงการรู้จักตนเองและการพัฒนาตนเอง แต่คนเราเรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ และแต่ละคน ก็มีความประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป มนุษย์เราจะค่อยๆ เรียนรู้ และตีค่า ของสิ่งต่างๆ เมื่อเราอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นๆ แต่ละคนก็เลือกหรือรวมแนวคิดทางด้าน คุณค่าจนเกิด เป็นทัศนคติส่วนบุคคลขึ้นมา และส่งผลต่อการตัดสินใจคุณค่า ซึ่งการตัดสินใจคุณค่า มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) แบบที่เป็นปรนัย คือ การพิจารณาคุณค่าตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยอาศัย ความรู้รอบตัว ไม่ใช่ความพอใจของคนใดคนหนึ่ง ได้แก่ ความฉลาด ความสวยงาม ความถูกต้อง ความสมบูรณ์เป็นความเข้าใจที่เป็นนามธรรม มีความลึกซึ้งและเป็นความจริงในตัวของมันเอง การตัดสินใจคุณค่าแบบอัตนัย และการพิจารณาคุณค่าตามความจริงของสิ่งนั้นๆ ล้วนเกิดจาก กระบวนการในการดำรงชีวิตที่ผูกติดหรือสัมพันธ์ กับความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ ต่างๆ ของสังคม ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้นการพิจารณาคุณค่าของสิ่งต่างๆ จึงมี ความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณา หรือวิเคราะห์ ทั้งระบบ หรือที่เรียกว่า ระบบคุณค่า (Value System) 2) แบบที่เป็นอัตนัย คือ เอาตัวเองเข้าเป็น เครื่องตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้อง ด้วย ไม่ใช่การตัดสินใจตามอำเภอใจ ซึ่งโดยปกติการตัดสินใจจะมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก เช่น สาเหตุจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ในสังคม จากเหตุการณ์ ในอดีต จากธรรมชาติภายนอก และจากโครงสร้างของมนุษย์ เช่น รสนิยมในรสอาหาร จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณี เป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม ความเชื่อนี้เป็นรากฐานระบบ คุณค่าต่างๆ เช่น ความกตัญญูรู้คุณต่อ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ความเมตตาเอื้ออาทร ต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เป็นที่มาของการดำเนินชีวิตทั้งของส่วนบุคคลและของชุมชน โดยรวม การเคารพในผีปู่ ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน

ระบบคุณค่าจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่เป็นระบบที่คอยกำกับกิจกรรมหรือ การดำเนินกิจกรรมของระบบอื่น โดยมี “คน” และ “การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคน” (ชุมชนหรือสังคม) ความสัมพันธ์ ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” และความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” ระบบคุณค่าจึงปรากฏ อยู่ในระเบียบต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

ประเภทของคุณค่า

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2534, น. 68-69; สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, 2539, น. 32-33; ราชบัณฑิตสถาน, 2540, น. 104) กล่าวว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่า อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง คือ

1. ค่าในตัว (Intrinsic Value) คือ คุณค่าที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาประกอบให้มีค่าขึ้นมา อีกทั้งมันนำไปสู่สิ่งอื่นแล้วทำให้มีค่าขึ้นมา ค่าในตัวนี้เป็นค่าที่ไม่เปลี่ยนแปลง มีค่าอยู่ตลอดเวลา มีลักษณะเป็นนามธรรม ได้แก่ ความสุข ความดี ความสงบ หรือนักเรียนขยันเรียน เพราะเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี การขยันเรียนมีจุดหมายในตัวเอง นักปรัชญาเรียกคุณค่าประเภทนี้ว่า คุณค่าที่แท้จริง

2. ค่านอกตัว (Extrinsic Value) คือ คุณค่าที่ไม่ได้อยู่ในตัวของมันเอง ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาประกอบให้มีคุณค่าขึ้นมา คุณค่าของมันอยู่ที่ผู้กระทำปรารถนาเป็นสิ่งที่นำไปสู่สิ่งอื่นที่มีค่า มีความหมาย มีความสำคัญขึ้นมา ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบมองเห็นได้ชัดเจน เช่น เงินมีค่า เพราะนำไปซื้อหาสิ่งใดก็ได้ หรือความขยันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะต้องการทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จ ค่านอกตัวนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา ไม่มีความคงที่เพราะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ประกอบให้มีค่าขึ้น

3. ค่าทางสุนทรียภาพ เป็นการให้คุณค่าแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ อันหมายถึง การตัดสินในขอบข่าย “3 ลักษณะ คือ สวย (Beautiful) ติดตาตืดใจ (Picturesque) และเลอเลิศ (Sublime) (ราชบัณฑิตสถาน, 2540, น. 3)

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2532, น. 28-29) กล่าวว่า ความต้องการทำให้เกิดคุณค่า ซึ่งแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) คุณค่าแท้ คือ คุณค่าสนองความต้องการคุณภาพชีวิต 2) คุณค่าเทียม คือ คุณค่าเพื่อสนองความอยากเสพสิ่งปรนเปรอตน ถ้าเราจะมีอะไรสักอย่างหนึ่ง คุณค่าที่แท้จริง ก็จะมีส่วนหนึ่ง แต่มักจะมีคุณค่าเทียมเกิดจากตัณหาและราคะเพื่อให้ได้ความอร่อย เพื่อให้ได้ความโก้ เพื่อแสดงความมีฐานะ ตลอดจนค่านิยมทางสังคมอะไรต่ออะไรเข้าพรั่งพรูทีเดียว

สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์ (2539, น. 4-5) ได้แบ่งทฤษฎีคุณค่า (Theory of Value) ออกเป็น 3 สาขา คือ

1. ตรรกศาสตร์ (Logics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักแห่งความจริง โดยมีหลักของความคิดและการใช้เหตุผลในการแสวงหาความจริง วิธีการตัดสินความจริง รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การจำแนก การตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงความจริง สาขานี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีแห่งความจริง” (Theory of Reality)

2. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักแห่งความงาม โดยมีหลักความคิดและการใช้เหตุผลแสวงหาความงาม วิธีการตัดสินความงาม รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การจำแนก การกระจาย และการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของความงาม การแสดงออกถึงคุณลักษณะของความงาม ความสวยและความไพเราะ สาขานี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีแห่งความงาม” (Theory of Beauty)

3. จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักแห่งความดี โดยมีหลักการของความคิดและการใช้เหตุผลในการแสวงหาความดี ความถูกต้องและความยุติธรรม วิธีการตัดสินความดี รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การจำแนก การกระจาย และการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของความดี การแสดงออกถึงคุณลักษณะของความดี การประเมินค่าโดยอาศัยเหตุผลมาเป็นมาตรการของการวัดคุณค่าเกี่ยวกับความประพฤติ การปฏิบัติตัว และการกระทำต่างๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาออกมาแล้วจะมีลักษณะเป็น “ความดี ความชั่ว” “ความถูก ความผิด” “ความควร ไม่ควร” “ความเหมาะสม ความไม่เหมาะสม” สาขานี้เรียกว่า “ทฤษฎีแห่งจรรยา” (Theory of Morality)

คุณวิทยา (Axiology) แบ่งได้เป็น 2 สาขา คือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2525, น. 227)

1. จริยศาสตร์ (Ethics)
2. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

น้อย พงษ์สนิท (2527, น. 6-19) กล่าวว่า จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเรา เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย คุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยความประพฤติหรือการกระทำนั้นๆ ว่าถูกหรือผิด รวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐที่มนุษย์ยึดถือหลักในการอยู่ด้วยกัน พร้อมทั้งวิธีการที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น

1. จริยทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดอันเป็นจริยปรัชญาของนักปราชญ์ต่างๆ
2. สำนักทางจริยธรรมของมนุษย์ (Moral consciousness) ครอบคลุมเรื่องความถูกต้อง (Rightness) มโนธรรม (Conscience) ความผิด (Wrongness) สิทธิและหน้าที่ (Rights and Duty) พันธะทางศีลธรรม (Moral Obligations) มาตรฐานที่ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคุณค่าของพฤติกรรม (Moral Standards) และความเจริญก้าวหน้าทางจริยธรรม เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล และสังคม รวมถึงสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อให้เป็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่และสิ่งที่จะเป็นความนึกคิดทางจริยธรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ

3.1 จริยธรรมระดับประเพณีในฐานะสมาชิกของกลุ่ม หรือสังคม ประเพณี ธรรมเนียม และพฤติกรรม ของกลุ่มจึงมีอิทธิพลต่อสำนักด้านจริยธรรมของสมาชิกแต่ละคนธรรมเนียมและพฤติกรรมทั้งหลายจะหล่อหลอมความคิดของ สมาชิกแต่ละคนไว้อย่างไม่รู้ตัวประเพณีจึงเป็นแกนกลางของจริยธรรม ถูก -ผิด -ดี -ชั่ว -ควร -ไม่ควร อยู่ที่ประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมาจริยธรรมระดับประเพณี เป็นจริยธรรมเฉพาะกลุ่มผู้นำในทางจริยธรรมได้แก่คนเฒ่าคนชราพระหรือหัวหน้ากลุ่ม ผู้นำเหล่านี้ จะเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม

3.2 จริยธรรมระดับมโนธรรมจริยธรรมระดับนี้ เป็น Reflective Morality คือ การที่บุคคลจะทำดีละเว้นความชั่วเกิดจากภายในจิตใจของตัวเอง ไม่ใช่เกิดจากอำนาจภายนอก เช่น ประเพณี กฎหมาย หรือคำสรรเสริญ แต่เป็นการเลือกอิสระ (Free Choice) ของแต่ละบุคคล เป็นความเห็นดีเห็นชอบของตัวเอง

สถาบันทางจริยธรรม

ชีวิตของบุคคลย่อมจะผูกพันกับสถาบันต่างๆ ไม่โดยสถานะใดก็สถานะหนึ่ง ซึ่งสถาบัน มีส่วนในการส่งเสริมจริยธรรมของคนในสังคม สถาบันเหล่านั้นได้แก่ น้อย พงษ์สนธิ (2527, น. 89-91)

1. สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันมูลฐาน หรือสถาบันพื้นฐานของรัฐ และเป็นสถาบัน แห่งแรก ของทุกชีวิตที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เป็นเวลายาวนานตลอดระยะเวลาที่สมาชิกของครอบครัว โดยเฉพาะบุตรธิดาจะได้รับการศึกษาแบบออรูปนัย (Information) จากผู้นำในครอบครัวในด้าน คุณธรรมต่างๆ เช่น การประนีประนอมการปรองดอง การเสียสละ คุณธรรมเหล่านี้เด็กจะได้เรียนรู้ ด้วยการซึมซับที่ละเล็ก ที่ละน้อย โดยไม่รู้ตัว ครอบครัวจึงเป็นศูนย์กลางสำคัญอันดับแรกในการอบรม สั่งสอนรับช่วง และถ่ายทอดคุณงามความดีในสังคมส่วนรวม ครอบครัวจึงมิใช่สถานที่สำหรับอยู่กิน หลับนอนเท่านั้น แต่รวมไปถึงการถ่ายทอดในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมระเบียบวินัย ในอันจะช่วย สร้างมนุษย์ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาทุกระดับมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญทางด้านความรู้ความประพฤติสถาบันการศึกษา จึงเป็นสถานที่อบรมจริยธรรมให้แก่บุคคล ทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนาเป็นสถาบันทางจริยธรรมโดยตรงเราจะพบว่า สังคมไทยประเพณี คุณธรรม และวัฒนธรรมต่างๆ ที่คนไทยยอมรับนับถือมาจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่

4. รัฐเป็นสถาบัน ที่เป็นผู้นำของประชาชนในหลายหลายด้านหน้าที่สำคัญของรัฐ คือ การรักษากฎระเบียบและร่างกฎระเบียบให้ความปลอดภัยความยุติธรรมการสร้างความสำเร็จก้าวหน้า ต่างๆ ให้แก่ประชาชนในแง่ของจริยศาสตร์รักเป็นวิถี (Means) ไม่ใช่ผลในตัวเองเป็นวิถีของความเจริญ รุ่งเรือง ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมาย (End) อย่างหนึ่งของรัฐหน่วย

จากข้อมูลทั้งหมดจะเห็นว่า จริยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของคุณวิทยา เป็นเรื่องเกี่ยวกับ คุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ และเป็นการศึกษาในเรื่องของคุณประโยชน์ ความดีที่ควรมี ในสังคม

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นศัพท์คำใหม่ ที่บัญญัติขึ้นโดย โบมการ์เต็น (Alexander Gottlieb Baumgarte) ซึ่งก่อนหน้าที่เป็นเวลา 2000 กว่าปี นักปราชญ์สมัยกรีก เช่น เพลโต อริสโตเติล กล่าวถึง แต่เรื่องความงามความสะเทือนใจ ซึ่งเป็นความรู้สึกทางการรับรู้ (Sense Perception)

ของมนุษย์ ปัญหาที่พวกเขาโต้เถียงกัน ได้แก่ ค่าของความงามนั้นเป็นจริงมีอยู่โดยตัวของมันเองหรือไม่ ความงามคืออะไร ความงามกับสิ่งที่งามสัมพันธ์กันอย่างไร หรือว่าค่าของความงามเป็นเพียงความชอบความที่เราใช้กับสิ่งที่เราชอบ มีมาตรการตายตัวอะไรหรือไม่ที่ทำให้เราตัดสินใจได้ว่าสิ่งนั้นงามหรือไม่งาม สุนทรียศาสตร์นับว่า เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาคคุณค่า (Axiology) ในสมัยก่อนวิชานี้เป็นที่รู้จักกันในรูปของวิชา “ทฤษฎีแห่งความงาม” (Theory of Beauty)

สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับความงามซึ่งอาจเป็นความงามในธรรมชาติหรือความงามทางศิลปะก็ได้ เพราะในผลงานทางศิลปะ เราถือว่าเป็นสิ่งที่ดีความงามอยู่ด้วย นอกจากนี้ สุนทรียศาสตร์ยังศึกษาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรับรู้ความงาม วิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ของคุณลักษณะของความงาม คุณค่าของความงาม และรสนิยม วิชาที่ส่งเสริมให้สอบสวนและแสวงหาหลักเกณฑ์ของความงามสากลในลักษณะของรูปธรรม ที่รับรู้ได้ เห็นได้ชัด และชื่นชมได้ วิชาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ตรงของบุคคล สร้างพฤติกรรม ความพอใจโดยไม่หวังผลตอบแทนในการปฏิบัติ เป็นความรู้สึกรับรู้เฉพาะตน สามารถเพื่อแนะนำผู้อื่นให้มีอารมณ์ร่วมรู้สึกด้วยได้ วิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์ จากสิ่งเร้าภายนอกตามเงื่อนไขของสถานการณ์ ผลงานที่มนุษย์สร้างและเรื่องราวความเชื่อ

ความเป็นมาของสุนทรียศาสตร์

“สุนทรียศาสตร์” เป็นศัพท์คำใหม่ที่บัญญัติขึ้นโดย โบรมการ์เติน (Alexander Gottlieb Baumgarte, 2005, p. 255) ซึ่งก่อนหน้าที่เป็นเวลา 2000 กว่าปี นักปราชญ์สมัยกรีก เช่น เพลโต อริสโตเติล กล่าวถึงแต่เรื่องความงาม ความสะเทือนใจ ซึ่งเป็นความรู้สึกรับรู้ (Sense Perception) ของมนุษย์ ปัญหาที่พวกเขาโต้เถียงกัน ได้แก่ ความงามคืออะไร ค่าของความงามนั้นเป็นจริง มีอยู่โดยตัวของมันเองหรือไม่ ความงามกับสิ่งที่งามสัมพันธ์กันอย่างไร หรือว่าค่าของความงาม เป็นเพียงความชอบความที่เราใช้กับ สิ่งที่เราชอบ มีมาตรการตายตัวอะไรหรือไม่ที่ทำให้เราตัดสินใจได้ว่าสิ่งนั้นงามหรือไม่งาม

โบมการ์เติน มีความสนใจในปัญหาเรื่องของความงามนี้มาก เขาได้ลงมือค้นคว้ารวบรวมความรู้เกี่ยวกับความงามที่กระจัดกระจายอยู่มาไว้ในที่เดียวกัน เพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับความงามให้มีเนื้อหาสาระที่เข้มแข็งขึ้น แล้วตั้งชื่อวิชาเกี่ยวกับความงามหรือความรู้ที่เกี่ยวกับความรู้สึกทางการรับรู้ว่า Aesthetics โดยบัญญัติจากรากศัพท์ภาษากรีก Aisthetics หมายถึง การรับรู้ตามความรู้สึก หรือความรู้สึกทางการรับรู้ (Sense perception) สำหรับศัพท์บัญญัติภาษาไทย ก็คือ “สุนทรียศาสตร์” จากนั้น วิชาสุนทรียศาสตร์ ก็ได้รับความสนใจเป็นวิชาที่มีหลักการเจริญก้าวหน้าขึ้นสามารถศึกษาได้ถึงระดับปริญญาเอก ด้วยเหตุผลนี้ โบรมการ์เติน จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งสุนทรียศาสตร์สมัยใหม่ (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2538, น. 1)

ความหมายของคำว่า สุนทรียศาสตร์

สุนทรียศาสตร์ มีผู้ให้ความหมายของคำไว้หลายท่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. สุนทรียศาสตร์ เป็นปรัชญาสาขาหนึ่ง ที่ว่าด้วยความงามและสิ่งทีงามทั้งในงานศิลปะ และในธรรมชาติ โดยศึกษาประสบการณ์ คุณค่าความงามและมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า อะไรงาม อะไรไม่งาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532, น. 4) ความงามในธรรมชาติและ ความงามในศิลปะ ความงามในธรรมชาติ เป็นความงามที่ปราศจากการปรุงแต่ง เป็นความงามที่มนุษย์สามารถสัมผัสได้ เช่น ชมพระอาทิตย์อัสดงที่ภูเขา หรือชมทิวทัศน์ทุ่งทานตะวัน เป็นต้น ความงามในศิลปะ เกิดจากความรูสึกภายในจิตใจ ที่อยากแสดงออกทางสุนทรียภาพจากประสบการณ์ต่างๆ และขึ้นอยู่กับ การสัมผัสของแต่ละบุคคล

2. สุนทรียศาสตร์ เป็นวิชาว่าด้วยสิ่งที่สวยงามหรือไพเราะ คำว่า Aesthetics (เอ็ซเททิกส์) มาจากภาษากรีกว่า Aisthetikos (อีสเททิโคส) = รู้ได้ด้วยสัมผัสสุนทรียธาตุ (Aesthetics Elements) ซึ่งมีอยู่ 3 อย่างคือ (กิริติ บุญเจือ, 2522, น. 263)

2.1 ความงาม (Beauty)

2.2 ความน่าทึ่ง (Sublimity)

2.3 ความแปลกหูแปลกตา (Picturesqueness)

คำว่า “สุนทรียศาสตร์” มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “สุนทรียะ” แปลว่า ดีงาม สุนทรียศาสตร์ จึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่าวิชาที่ว่าด้วยความงาม ในความหมายของคำเดียวกันนี้ นักปราชญ์ ชาวเยอรมันชื่อ Aisthetics Baumgarten (1718-1762) ได้เลือกคำในภาษากรีกมาใช้ คำว่า Aisthetics ซึ่งหมายถึง การรับรู้ตามความรู้สึก (Sense Perception) เป็นวิชาเกี่ยวกับเรื่อง ทฤษฎีแห่งความงาม ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Aesthetics ส่วนในภาษาไทยใช้คำว่า สุนทรียศาสตร์หรือวิชาศิลปะทั่วไป ดังนั้น จึงถือว่าศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียศาสตร์หรือ เมื่อกล่าวถึงสุนทรียศาสตร์เมื่อใดก็มักจะเกี่ยวข้องกับงานศิลปะนั่นเอง (<https://dharmada.wordpress.com/philosophyreligion>)

ความหมายของสุนทรียภาพ

“สุนทรียภาพ” (Aisthetics) หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทีงาม ไพเราะ หรือ รื่นรมย์ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ หรือศิลปะ (พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ, 2530, น. 6)

“สุนทรียภาพ” หรือ สุนทรีย เป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์ ที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาหนึ่ง ลักษณะ ของอารมณ์ หรือความรู้สึกนั้นเราใช้ภาษาต่อไปนี้แทนความรู้สึกจริงๆ ของเรา ซึ่งได้ความหมาย ไม่เท่าที่เรารู้สึกจริงๆ เช่น คำตอบ ต่อไปนี้

1. ไม่พอใจ (disinterested)

2. พอใจ (interested)

3. กิณใจ (empathy)
4. ทุกข์ใจ (unpleasuse)
5. เพลิดเพลินใจ (pleasure)

อารมณ์ หรือความรู้สึกดังกล่าวนี้ จะพาให้เกิดอาการลืมหืมตา (Attention span) และ เผลอใจ (psychical distance) ลักษณะทั้งหมดนี้เรียกว่า สุนทรีย หรือสุนทรียภาพ “สุนทรียภาพของชีวิต” คือ สุนทรียศาสตร์ เชิงพฤติกรรมหรือประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้เพื่อการเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์สองประการ อันได้แก่ การที่เป็นผู้ที่มีความซาบซึ้งในคุณค่าของสุนทรียภาพและมีความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและดำรงตนให้มีคุณค่าต่อสังคม (<https://dhrammada.wordpress.com/philosophyreligion>)

2. ความสำคัญของการวิเคราะห์คุณค่า

คำว่า “คุณค่า” เป็นคำประสมระหว่างคำว่า “คุณ” และ “ค่า” หมายถึง ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้นๆ และความดีเหล่านั้น จะต้องมิลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการที่พึงประสงค์ นำปรารถนา นำพอใจ “ค่า” หมายถึง ประโยชน์ในตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีผลใช้ได้ดีตามที่คิด

“คุณค่า” จึงหมายถึง คุณลักษณะที่เป็นไปในทางที่ต้องการ ที่นำปรารถนา นำพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่มีประโยชน์พร้อมที่จะใช้ได้ดีตามที่มุ่งคิดไว้ คำว่า คุณและค่า อาจจะไม่เป็นของคู่กันเสมอไป หากนำไปใช้ไม่เหมาะสม ผู้ใช้จะต้องเป็นผู้รู้จักใช้ ควรเป็นผู้รู้พร้อมด้วยสัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้จักบุคคล ย่อมรู้จักใช้คุณที่มีอยู่ให้เกิดค่าได้ กระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้เกิดคุณค่า สิ่งที่มีคุณค่าเป็นสิ่งที่สามารถตอบสนองความปรารถนาได้ คุณค่าเป็นสิ่งที่ช่วยความปรารถนาของมนุษย์สมบูรณ์และช่วยเหลือในการสงวนรักษา รวมทั้งพัฒนาคุณภาพชีวิตนำบุคคลให้รู้จักตนเองและพัฒนาตนเอง มนุษย์เรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีและจะค่อยๆ เรียนรู้ดีค่าของสิ่งต่างๆ เลือกลง และรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าจนเกิดเป็นทัศนคติส่วนบุคคลส่งผลต่อการตัดสินใจ คุณค่า ซึ่งมี 4 ลักษณะ คือ (กฤษฎา ศรีธรรมมา, 2546, น. 32) 1) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ 2) คุณค่าด้านสังคม 3) คุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณี 4) คุณค่าด้านสุขภาพ

สลิต วงศ์สุวรรณ (2543, น. 133-135) กล่าวว่า การตัดสินใจคุณค่าเป็นการประเมินค่าของวัตถุ แต่การตัดสินใจข้อเท็จจริงเป็นการตัดสินใจเชิงอธิบายธรรมชาติของวัตถุ หรือข้อเท็จจริงไม่ได้ประเมินค่า เพียงแต่อธิบายสถานการณ์ในสิ่งแวดล้อม การตัดสินใจคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์เป็นการประเมินค่าวัตถุว่างามหรือน่าเกลียด การตัดสินใจคุณค่าทางจริยศาสตร์เป็นการประเมินค่าของการกระทำความดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด การตัดสินใจทางตรรกวิทยาเป็นการประเมินค่าการพิจารณาเทียบเคียงและการหาเหตุผลว่าสมเหตุสมผลหรือไม่ การตัดสินใจคุณค่าจึงเป็นการประเมินค่าวัตถุหรือการกระทำโดยเที่ยงเคียงปทัสถาน (Norm) อุดมคติ มาตรฐานหรือต้นฉบับ วิธีการตัดสินใจคุณค่า

มี 4 แบบ คือ 1) การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัย ถือว่าการตัดสินคุณค่าขึ้นอยู่กับทัศนคติ การสนใจของบุคคล คุณค่าขึ้นอยู่กับคิดว่าชอบหรือไม่ชอบ 2) การตัดสินคุณค่าวัตถุวิสัย ถือว่า คุณค่ามีอยู่ในวัตถุ และการกระทำ 3) การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัยและวัตถุวิสัย ถือว่า คุณค่ามีอยู่ในวัตถุและการกระทำ กับจิตที่ประเมินค่าทั้ง 2 ประการรวมกัน 4) การตัดสินคุณค่าที่ถืออรรถประโยชน์เป็นหลัก โดยถือว่าอรรถประโยชน์อยู่ที่การกระทำที่นำผลดีมาให้ วัตถุที่ตอบสนองความต้องการอย่างลึกซึ้ง ศิลปะที่ตอบสนองความสนใจอย่างถาวร และการประเมินค่าอย่างถูกต้อง

3. ความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย

ระบบคุณค่ามีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาไทยอย่างแนบแน่น เพราะภูมิปัญญาไทยเป็นประสบการณ์สั่งสมจากการที่มนุษย์ในวัฒนธรรมหนึ่ง สัมผัสกับธรรมชาติ สัมผัสกันในหมู่มนุษย์เอง และสัมผัสกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เมื่อมีประสบการณ์กับสิ่งเหล่านี้แล้วเพื่อความอยู่รอด เพื่อความสามัคคี เพื่อความมั่นคง และเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมและชาติพันธุ์นั้นๆ จึงเกิดปัญญาขึ้น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540, น. 1)

จากความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่าและภูมิปัญญาไทย สรุปเป็นตาราง ได้ดังนี้

ระบบคุณค่า	ภูมิปัญญาไทย
จัดการความสัมพันธ์:	เกิดจาก:
1. คนกับคน	1. คนสัมผัสกับคน
2. คนกับธรรมชาติ	2. คนสัมผัสกับธรรมชาติ
3. คนกับคุณธรรม	3. คนสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ตาราง 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย

ที่มา: เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540, น. 13

จากตาราง 1 พบว่า ระบบคุณค่าที่จัดการความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” ธรรมชาติ ในที่นี้ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งมีทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาไทย ได้แบ่งออกให้มีความชัดเจน คือ แยกเป็นธรรมชาติจริงๆ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อต่างๆ ระบบคุณค่าจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” ซึ่งภูมิปัญญาไทย ทั้ง 3 รูปแบบนั้น คุณธรรม ได้เข้าไปแทรกอยู่ในแต่ละรูปแบบอยู่แล้ว เช่น คนสัมผัสกับคนก็ต้องมีคุณธรรมที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม และเกิดความสัมพันธ์กับคนด้วยกัน จึงเกิดมีปัญญา ถ้าคนไม่มี

คุณธรรม ก็จะทำให้ตรงกันข้าม คือ จะมีพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย กิจกรรมทำร่วมกับคนอื่นล้มเหลว ไม่ก่อให้เกิดปัญญาได้ เช่นเดียวกับที่ คนสัมผัสกับธรรมชาติ คนสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ก็ต้องมีคุณธรรม เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพียงแต่ระบบคุณค่าได้แยกให้เห็นชัดเจนกว่าเพราะระบบคุณค่าเป็นระบบที่ต้องคอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่นๆ

การพิจารณาด้าน “คุณค่า” ที่แฝงอยู่ในตัวคน และแม้แต่ระบบต่างๆ ภายนอกตัวคน ต้องมองส่วนทั้งหมด หรือที่เรียกว่า “มองแบบองค์รวม” ก็คือ ในกิจการใดๆ ก็ตาม ไม่พิจารณาเฉพาะคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งของชีวิต แต่พิจารณาให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคุณค่าด้านนั้นกับคุณค่าด้านอื่นๆ เช่น ยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องของระบบหรือแบบแผนการรักษาโรคตามโรงพยาบาล แพทย์สมัยใหม่ ที่ไม่เข้าใจว่า ชีวิตองค์รวมของร่างกายกับระบบคุณค่าด้านต่างๆ ก็จะถามอาการของผู้ป่วย (โดยเฉพาะผู้ป่วยที่เป็นชาวบ้าน) สองสามคำใช้เวลาตรวจอีกเล็กน้อย แล้วเขียนขยุกขยิกผู้ป่วยก็มองไม่ออก ว่าที่หมอเขียนเกี่ยวกับตัวเลขนั้นมันคืออะไร แพทย์จึงมุ่งแต่รักษาโรค ลืมเรื่องการรักษาคน ซึ่งมีด้านที่เป็นคุณค่าอยู่ด้วย ลืมคิดไปว่ารักษาโรคต้องทำไปพร้อมกันกับการรักษาคน อีกทั้งยังมีโรคจำนวนมาก ที่ร่างกายเรารักษาตัวเองไปได้อยู่แล้ว เพียงแต่อย่าเสียขวัญ เสียกำลังใจ ซึ่งทำให้ร่างกายอ่อนแอลงอีก

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยได้อ้างอิงแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าจนเกิดการเรียนรู้ และตีค่าเป็นทัศนคติส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ คุณค่า พิจารณา ตรวจสอบ แยกแยะและประเมินในด้านดังกล่าว เพื่อบ่งบอกถึงความสำคัญ หรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ชุมชน หรือกลุ่มชน โดยอ้างอิงของ กฤษณา ศรีธรรมมา (2546, น. 32) ซึ่งมี 4 ลักษณะ คือ

1. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ
2. คุณค่าด้านสังคม
3. คุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณี
4. คุณค่าด้านสุขภาพ

ตอนที่ 4 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกในสังคม โดยวัฒนธรรมสามารถแพร่กระจายไปยังสังคมอื่นได้ ด้วยการติดต่อสื่อสาร คบค้าสมาคม การไปมาหาสู่กัน

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่มีการปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดหรือสิ่งที่กระทำ สร้างสมกันมา ถ่ายทอดจากรุ่นต่อรุ่น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบความรู้ ความเชื่อตลอดจนวัตถุสิ่งของที่เกิดจากการคิด ประดิษฐ์และการกระทำของมนุษย์ ที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตตลอดจนการทำมาหากิน รวมไปถึงจนถึงระบบเศรษฐกิจโดยได้จำแนกวิธีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนออกเป็น 3 แบบใหญ่ คือ

1. การนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านรูปแบบและเนื้อหาใช้ในการพัฒนา
2. การถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา
3. แนวทางการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรก (กาญจนา แก้วเทพ, 2538, น. 80)

ไว้ดังนี้

ราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton) อธิบายว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกัน และต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกัน สังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้ว เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักเกิดจากการนำสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน (พัฒนาศ พิชิตกุล และคณะ, 2531, น. 20-24)

ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) อธิบายไว้ว่า การแพร่กระจายวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่

การปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองนี้โดย แต่ละฝ่ายพยายามรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนและไม่ยอมรับวัฒนธรรมของสังคมข้างเคียง อาจเกิดขึ้นจากปัจจัย ดังนี้

1. การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเสริมอาณาเขตของตนเป็นการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว
2. การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีชาติพันธุ์ หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ก็สามารเกิด ความขัดแย้งขึ้นได้
3. การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตกโดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครอง และเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย
4. เกิดจากการเผยแพร่วัฒนธรรมโดยการสื่อสารถ่ายทอดสื่อมวลชนระบบการศึกษา และเทคโนโลยีต่างๆ

การเผยแพร่กระจายวัฒนธรรมเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่าง 2 กลุ่มคน ที่มีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมต่างกัน มีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยในกรณีนี้ที่สังคมวัฒนธรรม

ที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากันคนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง และพบว่ากลุ่มที่มีพลังทางสังคมวัฒนธรรมน้อยผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีพลังวัฒนธรรมมากกว่า ซึ่งในขณะเดียวกันอาจมีการเปลี่ยนแปลงกันได้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2542, น. 21)

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจของฝ่ายที่มีอำนาจก็ได้ ทำให้สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกัน โดยไม่จำเป็นว่ามีจุดกำเนิดร่วมกัน เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายศูนย์กลางไปมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมข้างเคียงที่มีอยู่แล้ว ย่อมมีการเรียนรู้และรับรู้ที่กันและกันระยะแรกอาจรับวัฒนธรรมใหม่ชั่วคราวเรียกว่า “การยืมวัฒนธรรม” และต่อมาจึงรับไว้เป็นวัฒนธรรมของตน ภายใต้วิถีทางในการดำรงชีวิตของการอยู่ร่วมกันแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรมทั้งในและนอกสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้น เพื่อให้มีความกลมกลืนกับความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง สิ่งเหล่านี้จะลงให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ เป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนพึงจะกระทำร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบแบบแผนการเชื่อมโยงลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในหน้าที่ต่างๆ ความสลับซับซ้อนของบุคคลแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ จะทำให้สังคมมีความเข้มแข็ง (นิยพรรณ ผลวิณะ วรณศิริ, 2540, น. 21-25)

ซึ่งโบแอส มองว่าส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมจะเป็นระบบสัมพันธ์กัน การแพร่กระจายไม่ใช่เป็นผลโดยอัตโนมัติของการติดต่อทางวัฒนธรรม เพราะประชากรในส่วนต่างๆ ต้องยอมรับในส่วนใหม่ๆ ของวัฒนธรรมที่สัมผัส เมื่อส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ความหมายของรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปด้วยในที่สุดจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “แบบแผนวัฒนธรรม” ที่มีอยู่ก่อนแล้ว

การยอมรับวัฒนธรรมอาจเกิดความสัมพันธ์และพัฒนาการที่ไม่เท่ากันในกลุ่มด้วยปัจจัยสิ่งแวดล้อมและสมาชิกภายในสังคม ซึ่งจะมีผลสอดคล้องและความขัดแย้งส่วนเหล่านี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม การปรับตัว การบูรณาการทางวัฒนธรรม และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ดังกล่าวต่อไปนี้

1. การปรับตัว (Adaptation) เป็นความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ลงตัว โดยพิจารณาประเด็น ดังต่อไปนี้

1.1 การปรับตัวด้านองค์ประกอบด้านศิลปะวัฒนธรรม เช่น ดนตรี วรรณคดี ศิลปกรรม และการแสดง รวมทั้งสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ

1.2 การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมของตนเอง และทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อความคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ

1.3 องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมที่ร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวม มีลักษณะเพราะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม

1.4 วัฒนธรรม คือ ระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนให้มีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง

1.5 การดำเนินชีวิตต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม

1.6 พฤติกรรมของมนุษย์จะยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้

1.7 การถ่ายทอดวัฒนธรรมมีจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง มีขั้นตอนและกระบวนการปรับเปลี่ยนทางสังคมวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีมนุษย์เป็นตัวควบคุมปรากฏการณ์นี้ สภาพแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรมที่ต่างกัน สภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน จะแสดงรูปแบบของการพัฒนาการที่เหมือนกัน สภาพแวดล้อม คือ ตัวการกำหนดวัฒนธรรมที่มีรูปแบบหลากหลาย เพราะเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน วัฒนธรรมแบบหนึ่งอาจปรับตัวได้ดีกว่าอีกแบบหนึ่ง ดนตรีเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีขึ้นเป็นตัวชี้วัดถึงความเสื่อม และความเจริญของสังคมหนึ่ง ดนตรีเป็นวิธีการหนึ่งในการถูกเลือกเป็นผู้รับใช้สังคมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าด้านพิธีกรรม เพลง หรือรวมทั้งอาจถูกปรับใช้ในด้านการเมืองด้วยเช่นกัน บทบาทของดนตรีในวัฒนธรรมจะมีผลสะท้อนต่อสังคม และเป็นภูมิปัญญาในการบอกเรื่องราว ต่างๆ ของสังคมที่ปรากฏ (ธนพชร นุตสาระ, 2553, น. 40)

2. การบูรณาการวัฒนธรรม (Cultural integration) การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ ของแต่ละวัฒนธรรมนั้น เกิดจากการนำเข้าบูรณาการทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม คือ การยอมรับในความหลากหลายร่วมกัน โดยไม่ได้ครอบงำซึ่งกันและกัน ทั้งนี้หากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมใหม่ มีการยอมรับซึ่งกันและกัน จะมีความหมายในลักษณะเกิดการบูรณาการระหว่างวัฒนธรรม การบูรณาการเข้าด้วยกันจะทำให้เกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น พื้นที่กับกลุ่มชาติพันธุ์เป็นความสัมพันธ์กัน การบูรณาการทางวัฒนธรรมพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งที่มีความหมายในลักษณะของความใกล้ชิดลักษณะทางชาติพันธุ์ที่สามารถเชื่อมโยงกันทั้งเรื่อง การเมือง ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ และการตีความทางประวัติศาสตร์ โดยที่วัฒนธรรมแต่ละแห่งจะมีลักษณะเฉพาะส่วนที่ถูกหล่อหลอมโดยคติทางชาติพันธุ์ของวัฒนธรรมนั้นๆ ศาสนา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ครอบครัวยุคเข้าด้วยกัน เพื่อกลายมาเป็นภาพรวมเฉพาะ

ดังนั้น จากทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมข้างต้น เป็นการกระจายทางวัฒนธรรมและเกิดการปรับตัว มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมและเกิดการบูรณาการ โดยอาจจะเกิดจากการเรียนรู้รับรู้เร็วกว่าในอดีตซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากการรับเทคโนโลยี สื่อ นวัตกรรมต่างๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้า

มาปรับใช้ รวมถึงกระแสสมัยใหม่และความเป็นพลวัตทางสังคม เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงจากการยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

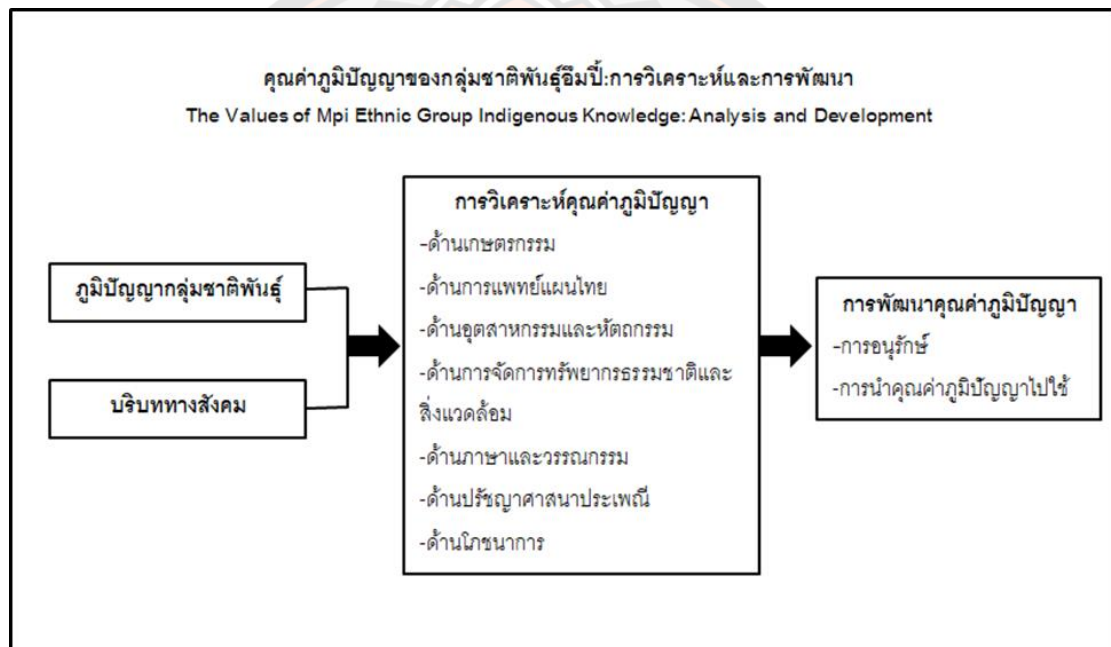
ชวติ โกศล (2018, น. 6) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษา พบว่า ในการรวมตัวของประชาชนในท้องถิ่นทำให้เกิดพลังของกิจกรรมทางด้านการเมือง ในการต่อรอง ใช้พลังของการรวมตัวของชาติพันธุ์ ขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ของรัฐร่วมกับคนในท้องถิ่นในเชิงสร้างสรรค์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นการมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน โดยให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้านไปพร้อมกัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดขึ้น ซึ่งการพัฒนาชุมชนนั้นมีการขับเคลื่อนในการดำเนินการทั้งนี้การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตั้งอยู่บนพื้นฐานของบริบทของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ จึงส่งผลให้การพัฒนามีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน จะต้องพัฒนาจากระดับรากฐาน เพื่อความมั่นคงและในการพัฒนาชุมชนเพื่อที่จะให้กลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้

ปัญญา คำโย และคณะ (2020, น. 15-16) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ความคาดหวังของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ที่มีต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์กรณีศึกษา: หมู่บ้านดง จังหวัดแพร่ ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีมีความคาดหวังต่อผู้นำการเมืองท้องถิ่นในระดับมากที่สุด และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่มีต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น ส่วนความคาดหวังของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่มีต่อผู้นำการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ กับความคิดเห็นที่มีต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกในทิศทางเดียวกันและมีระดับความสัมพันธ์สูง

ภาวินี งามประภาสสม (2561, น. 38-48) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมือง ภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผลการศึกษา พบว่า วิถีของวัฒนธรรมด้านอาหารของชาวอิมปี หากเปรียบเทียบกับในอดีตถือว่าอยู่ในขั้นวิกฤตินั้นคือ ด้านสภาพแวดล้อมของการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใกล้ชุมชนเมืองและเกิดการรุกล้ำหรือการผสมผสานและการกลืนทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ทำให้ความหลากหลายทางด้านอาหารของประชาชนชาวอิมปี เกิดภาวะใกล้สูญหายอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอิมปีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ส่วนใหญ่ เป็นอาหารที่หาส่วนประกอบได้จากธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกบริเวณริ้วบ้าน ซึ่งประชาชนชาวอิมปีจะมีการปลูกพืชผักสวนครัวภายในบริเวณบ้านของตนเองและจากบ้านเรือนใกล้เคียง เพื่อเก็บนำมาประกอบอาหาร ในส่วนของกระบวนการในการประกอบอาหารของประชาชนชาวอิมปีจะเน้นวิธีการที่เรียบง่าย และใช้วัตถุดิบ

ที่ใกล้เคียงกันในอาหารแต่ละประเภท เช่น ในการตำน้ำพริกเครื่องแกงต่างๆ มักจะใช้เพียงกระเทียม พริก หอมแดง และปลาร้าเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้วัฒนธรรมด้านอาหารของชาวอิมปีประสบกับปัญหาและอุปสรรคสำคัญ คือ การที่เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่รู้จักรัก ไม่สามารถปรุง และส่งผลให้ไม่มีการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางด้านอาหารพื้นเมืองของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันรายการอาหารที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอิมปีบ้านดงที่ยังคงรับประทานกันอยู่ในวงจำกัด เฉพาะประชาชนวัยกลางคนก่อนไปทางผู้สูงอายุ

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวคติชนวิทยา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ และข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษานำมาเรียบเรียงด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Analytic Induction) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

ขั้นตอนย่อยที่ 1 ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลและมีลักษณะข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจาก เอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความทางวิชาการ
3. หลักฐานทางประวัติศาสตร์และร่องรอยวัตถุ

พื้นที่การวิจัย

การศึกษาและสำรวจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี (ก่อ) บ้านสะเก็น หมู่ที่ 1 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร ได้แก่ เอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความทางวิชาการ แหล่งข้อมูลบุคคลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นบุคคลในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

แหล่งข้อมูลหลักฐานร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ภาพถ่าย เครื่องมือเครื่องใช้ วัตถุสถานที่

บุคคลผู้ให้ข้อมูล

ใช้วิธีการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) การเลือกตัวอย่างในลักษณะต่อเนื่อง โดยที่ตัวอย่างแรกจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกตัวอย่างถัดไป และมีการแนะนำต่อไปจนกระทั่งได้ขนาดตัวอย่างตามที่ผู้วิจัยต้องการ ตามแบบวิธีกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มคนที่เข้าไปพูดคุยครั้งแรกอาจเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือไม่ก็ได้ วัตถุประสงค์ของการพูดคุยก็เพื่อแสวงหาผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อๆ ไป ซึ่งเป็นบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ที่ชุมชนถือปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่น เชื่อใจระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

1. ผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุมากที่สุดในชุมชนและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่อย่างน้อย 4 คน
2. ประชาชนชาวบ้านหรือผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 12 คนหรือมากกว่า หรือจนกว่าจะได้ข้อมูลที่ซ้ำแล้ว
3. ผู้นำทางศาสนา เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ อย่างน้อย 4 คน

ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการศึกษาและสร้างประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจำแนกเป็น 2 ตอน ได้แก่

- ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ และวัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ดังนี้

1. มิติทางประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
2. สภาพทั่วไปของชุมชนอิมปี

3. วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ค่านิยม ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
4. การสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
5. แนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

การสร้างเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
2. ศึกษาหลักการสร้างแบบสัมภาษณ์และดำเนินการสร้างแบบประเด็นในการสัมภาษณ์
3. นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอต่อประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาความตรง (Content Validity)
4. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
5. นำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาความตรง (Content Validity) ของแบบสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ได้แก่

- 5.1 ดร.ทรงวิทย์ เชื้อมสกุล
- 5.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุชนิ ศุภวรรณะกุล
- 5.3 ดร.สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์
- 5.4 ดร.สุวรัฐ แลสันกลาง
- 5.5 ดร.วิชุดา มาตันบุญ

โดยในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา ความเหมาะสมของ ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ ใช้เกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่ทำงานและมีประสบการณ์งานด้าน ชาติพันธุ์ ไม่ต่ำกว่า 15 ปี 2) เป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก และ 3) เป็นผู้ที่มีผลงานวิจัย เชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาและสำรวจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ผู้วิจัย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความทางวิชาการ ข้อมูล ภาคนาม และข้อมูลการสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญา และการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
2. การถอดความบันทึกเสียงของการสัมภาษณ์ออกมาเป็นภาษาเขียน ตรวจสอบความถูกต้อง ของการถอดความและศึกษาทำความเข้าใจเพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยส่งกลับ

ไปให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตรวจสอบว่าข้อมูลถูกต้องครบตรงตามประเด็นหรือไม่ หรือต้องเพิ่มเติมส่วนใด และวิเคราะห์ประเด็นสำคัญแล้วเขียนเชิงพรรณนา (Analytic Induction)

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

1. แบบบันทึกเอกสาร แบบบันทึกเสียง และแบบบันทึกวิดีโอ
2. แบบสัมภาษณ์ ในการทำประเด็นการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นขอบเขตของการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดของการวิจัย และปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 2.1 มิติทางประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
- 2.2 สภาพทั่วไปของชุมชนอิมปี
- 2.3 วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ค่านิยม ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
- 2.4 การสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
- 2.5 แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

3. แบบบันทึกหลักฐานร่องรอย ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกวิดีโอ

ขั้นตอนย่อยที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยตัวของผู้วิจัยเอง และโดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytic Induction) ซึ่งเป็นการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เป็นการวิเคราะห์ ตรวจสอบ ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี โดยการวิเคราะห์ นัยยะ คือการให้ความหมายด้วยรูปแบบต่างๆ สัญญา คือการวิเคราะห์เกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ ที่ปรากฏ เช่น ภาษา เครื่องหมาย สัญญา หรือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้มีความหมายหรือเป็นการสร้างความหมายทางด้านวัฒนธรรม และคุณค่า คือ สิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ หรือคุณลักษณะ ที่เป็นในทางที่ต้องการ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันที ขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้จัดบันทึกประเด็นสำคัญๆ ขณะสัมภาษณ์ไว้ และบันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถาม รวมทั้งฟังจากเครื่องบันทึกเสียงซ้ำ หลังจากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ซึ่งได้ทำการภายหลังการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แล้วนำไปถอดบันทึกคำสัมภาษณ์คำต่อคำ และรายการหลังจากกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง การแปลความหมายข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์เป็นข้อมูลการบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจัดบันทึก ส่วนที่สอง คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่ทำให้ข้อมูลนั้นนับได้ มักกระทำกับข้อมูลเอกสาร

ขั้นตอนย่อยที่ 3 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

การตรวจสอบข้อมูล โดยใช้เทคนิควิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล 4 ลักษณะ คือ

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation check) ใช้ตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาเรื่องเวลา สถานที่ และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อตรวจสอบว่าตรงกันหรือไม่ จนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเป็นภาพรวม หลังจากนั้นนำข้อมูลมาร่วมวิเคราะห์ตีความหมายและอธิบายลักษณะความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เพื่อนำข้อมูลมาหาความสอดคล้องเพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลน่าเชื่อถือหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

3. การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อย 2 ครั้ง จะสัมภาษณ์เวลาและสถานที่ที่ต่างกัน และปล่อยเวลาให้ล่วงไป หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะกลับไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนเดิมอีกครั้ง หากพบว่า ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้ง 2 ครั้ง มีบางช่วงบางตอนที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจะต้องนำข้อมูลที่ได้ ไปตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ หรือสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านอื่นๆ อีกครั้ง

4. การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจนนำไปสู่การเขียนรายงานวิจัยเบื้องต้นเสร็จ จะต้องนำข้อมูลรายงานวิจัยเบื้องต้นไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่าน ตรวจสอบ แสดงความเห็นเพื่อเป็นการตรวจสอบว่า ข้อมูลที่เขียนเป็นจริงหรือไม่

ในส่วนของขั้นตอนที่ 1 ซึ่งมีขั้นตอนย่อยทั้งหมด 3 ขั้นตอน เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี จะได้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี สภาพทั่วไปของชุมชนอิมปี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูล พิจารณาถึงความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และความถูกต้อง ของข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี และสรุปผลการวิจัย มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนย่อยที่ 1 การวิเคราะห์คุณค่า เป็นการวิเคราะห์คุณค่าจากองค์ภูมิปัญญาที่ปรากฏในขั้นตอนที่ 1 โดยวิเคราะห์จากเนื้อหา การตีความหมาย ตีความจากข้อมูลภูมิปัญญาที่ปรากฏในแต่ละด้าน และสร้างข้อสรุป ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์ด้วยตนเอง

ขั้นตอนย่อยที่ 2 จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนภายใต้องค์ความรู้และฐานข้อมูลของชุมชน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี จำนวน 30 คน ได้แก่

1. ผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อนอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 10 คน
2. ประชาชนชาวบ้านหรือผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 6 คน
3. ผู้นำทางศาสนา บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 6 คน
4. นายกเทศมนตรีหรือรองนายกเทศมนตรีตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
5. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 4 คน
6. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดแพร่
7. พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดแพร่
8. วัฒนธรรมจังหวัดแพร่

การประเมินความเหมาะสมของแนวทางการนำคุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษาโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิ ในการประเมินความเหมาะสมของแนวทาง จำนวน 9 คน ได้แก่

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุชนิ ศุภวรรณกุล อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
2. ดร.สุวัจฐ แลสันกลาง อาจารย์สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
3. ดร.ศรีโสภา มีเจริญ อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสุโขทัย
4. ดร.ศุภกฤต กันต์ธีราทร อาจารย์วิทยาลัยชุมชนแพร่

5. นายปณณพงศ์ ท้าวอาจ ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดแพร่

6. นายอิฐศักดิ์ ศรีสุข อดีตผู้อำนวยการสำนักกิจการชาติพันธุ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

7. นายวรพงศ์ เตชะบุญ อดีตผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาชาวเขาจังหวัดน่าน

8. นายวุฒิไกร ผาทอง ปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่

9. นายศิโรตม์ สกูลหาญ ปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดแพร่

ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของแนวทางการนำคุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา ใช้เกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. เป็นผู้ที่ทำงานและมีประสบการณ์งานด้านชาติพันธุ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี
2. เป็นหัวหน้าหน่วยงานหรืออดีตหัวหน้าหน่วยงานที่ปฏิบัติงานด้านชาติพันธุ์
3. เป็นผู้ที่มีผลงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนย่อยที่ 3 นำเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางด้านภูมิปัญญา รวมถึงการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานเกิดความภาคภูมิใจในอันที่จะเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี และสรุปผลการวิจัย เพื่อเขียนเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อหน่วยงานองค์กรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้: การวิเคราะห์และการพัฒนา
 แปลงผลการวิจัย ออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้

ตอนที่ 3 แนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ไปใช้ในการพัฒนา
 ชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา

ตอนที่ 1 ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้

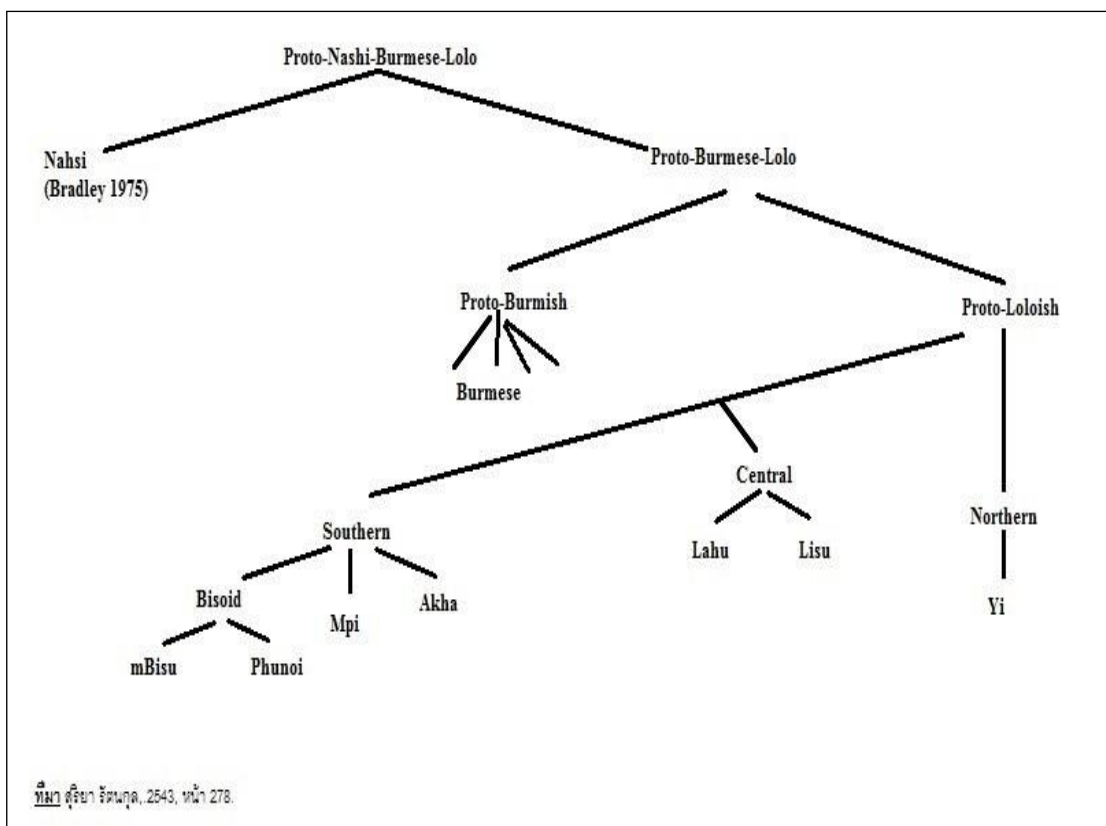
ปัญหาเรื่องถิ่นเดิมของชนชาติไทยว่าอยู่ที่ไหน มาจากไหน เป็นปัญหาที่คนไทยโดยทั่วไป
 ถกเถียงกันมานาน และคงมีข้อถกเถียงกันต่อไป เท่าที่เรายังไม่สามารถหาหลักฐานที่แน่ชัด
 มาพิสูจน์ว่า ถิ่นเดิมของชนชาติไทย การศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของผู้คนในดินแดนต่างๆ ของ
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยนั้น เริ่มขึ้นโดยชาวตะวันตกใช้วิธีการค้นหาที่หลากหลาย
 เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในแหล่งที่มา และต้นกำเนิดของบรรพบุรุษ อันได้แก่ การเดินทางไปสำรวจ
 ด้วยตนเอง การสอบสวนค้นคว้าทางภาษา การแต่งกาย สภาพความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมือง
 ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม แล้วนำข้อมูลที่ได้จากประจักษ์พยานไปประมวล
 เป็นงานเขียน หรือรายงานการสำรวจ และอีกวิธีคือ การสืบค้นนำข้อมูลที่ได้จากประจักษ์พยานนำไป
 ประมวลเป็นงานค้นคว้าของชาวต่างชาติที่เรียบเรียงไว้ ทั้งนี้ จากการศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์
 ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ลำดับเหตุการณ์ ได้ดังนี้

บทสรุปของอิมปี้คือใคร ความเป็น “ก้อ (อิมปี้)”

“อิมปี้” ชื่อเรียกที่นักวิชาการและนักภาษาศาสตร์ รวมถึงกลุ่มผู้ที่สนใจงานด้านชาติพันธุ์
 รู้จักในนามกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาพูดเป็นของตนเอง ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤติ เนื่องจากมีจำนวนประชากร
 ลดลง โดยในประเทศไทยพบอยู่ที่พื้นที่จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเบื้องต้น
 ในพื้นที่จังหวัดแพร่ ข้อมูลเบื้องต้นว่า บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ได้อพยพมาจากสิบสองปันนา
 ประเทศจีน ส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านสะเก็น อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และอีกส่วนหนึ่งติดตาม
 เจ้าเมือง มาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งเจ้าเมือง
 ในสมัยนั้น ได้นำพามายังบริเวณดังกล่าว เพื่อให้กลุ่มคนที่ติดตามมานั้นทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงช้าง
 เลี้ยงม้าให้เจ้าเมืองในขณะนั้น โดยให้ข้อมูลว่า “คือเจ้าหลวงขาเค” จากการสอบถามพูดคุย คำว่า

“อิมปี” เป็นชื่อเรียกกลุ่มของพวกตน ที่คุ้นชินมานาน ซึ่งตรงกันข้ามกับคนภายนอกชุมชน มักจะเรียกกลุ่มคนเหล่านี้ว่า “ก่อเมืองแพร์” (พระครูวิจิตร ศิลปาคม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561)

คำว่า “อิมปี” จากการสืบค้นข้อมูล ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (2548) ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า “อิมปี” เป็นชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่กลุ่มคนในพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร์ จังหวัดแพร์ ใช้เรียกแทนกลุ่มของตนเอง ส่วนคนภายนอกจะเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ก่อเมืองแพร์” หรือ “ก่อ” ซึ่งมีภาษาพูดคือ ภาษาอิมปี (Mpi) จัดอยู่ในตระกูลภาษาทิเบต-เบอร์มา (Tibeto-Burman)

ภาพ 2 แสดงภาษาตระกูลจีน-ทิเบต

ที่มา: หนังสือภาษาไทยในเอเชียอาคเนย์: ภาคที่ 1 ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก และตระกูลจีน-ทิเบต

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม และลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่ บ้านดง หมู่ที่ 4 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ทั้งนี้ได้ข้อมูลจากผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชน ยืนยันว่า บรรพบุรุษของตนเองนั้น “อพยพมาจากเขตฮ่อเด่นลือ ลิบสองปंना ประเทศจีน” โดยถูก ต้อนเป็นคนเลี้ยงช้างเลี้ยงม้าให้เจ้าเมืองแพร่ในขณะนั้น และให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ยังมีญาติพี่น้อง ที่ไปมาหาสู่กัน พูดภาษาเดียวกัน มีวิถีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน อาศัยอยู่พื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน (หลอง วิเย่น, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561)

และจากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ไปยังบ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน พบว่า หมู่บ้านดังกล่าวมีพื้นที่ติดกับบริเวณถ้ำสะเก็น ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเก็น ครอบคลุมพื้นที่ เทือกเขาสูงตอนปลายแห่งทิวเขาหลวงพระบาง ประกอบด้วยผืนป่าสมบูรณ์ ถ้ำขนาดใหญ่ น้ำตก และ จุดชมทะเลหมอกครอบคลุมอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และอำเภอเชียงคำ อำเภอปง จังหวัดพะเยา

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ มีวิถีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จากการศึกษา พบว่า มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องในหลายลักษณะทั้งที่เป็นบันทึกจากงานวิจัยภาคสนาม ชุดโครงการวิจัย บทความทางวิชาการ ที่เป็นการศึกษาวิจัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม รวมถึงความเชื่อ ภูมิปัญญา โดยเฉพาะเรื่องการนับถือเทวดา และภาษา ทั้งนี้สำหรับภาษาอิมปี้พบว่า มีผู้ที่พูดภาษานี้ เพียง 2 พื้นที่เท่านั้น ได้แก่ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และบ้านสะเก็น อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน (เอกชัย เชื้อนสี และคณะ, 2557) แต่ในแง่ของสำนักทางชาติพันธุ์นั้น บ้านดงถือว่าตนเองเป็นอิมปี้ ในขณะที่บ้านสะเก็นนิยามว่าตนเองเป็นชาว “ก้อ” หรือ “ก้อ” (ศุภย์มานุษยวิทยาสิริธร (องค์การมหาชน), 2548) เนื่องจากภาษาอิมปี้นี้ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนัก จึงพบว่า มีผู้อ่านออกเสียงชื่อภาษานี้ไม่ถูกต้อง คือที่เขียนไว้ว่า “มปี้” นั้น เจ้าของภาษาเอง อ่านออกเสียงคล้ายกับอ่านว่า “อิมปี้” โดยออกเสียงพยางค์หน้าเพียงครั้งเดียว ไม่ใช่อ่านว่า “มะ-ปี้” ส่วนคนทั่วไปนิยมเรียกผู้ที่พูดภาษานี้ว่า “ก้อเมืองแพร่” (สุริยา รัตนกุล, 2537, น. 209)

ทั้งนี้มีการศึกษางานด้านกลุ่มชาติพันธุ์ มีการศึกษาในด้านสังคมแบบองค์รวมเพื่อให้เข้าใจถึงความหลากหลายในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีหลายบทความที่กล่าวถึงวิถีชาติพันธุ์ที่เปลี่ยนไป ปิ่นแก้ว เหลืองอร่าม ได้ศึกษาอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, น. 89) และการศึกษาแนวชาติพันธุ์นิเวศ ซึ่งเป็นการศึกษาแนวคิด โลกทัศน์ การรับรู้ของกลุ่มชนต่างๆ ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ในฐานะที่เป็นเจ้าของ “วัฒนธรรม” และในฐานะที่ผลิตทางวัฒนธรรม จะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ได้อย่างเป็นรูปธรรม (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2534, น. 94)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนผลผลิตหรือ การสร้างสรรค์ต่างๆ จากอดีตมาจนปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจาก

คนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลังหลายชั่วอายุคน สะท้อนผ่านทางภาษาและวิถีวัฒนธรรม รวมถึงคำบอกเล่า ตำนาน และการร่ำรำ เป็นต้น

ความเป็น “ช่าก้อ” “อาช่า” “อาก้อ” หรือ ก้อ นั้น จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ เมืองคุณหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ได้ทำการทดสอบทางด้านภาษา โดยการนับเลขจำนวน คำที่ใช้เรียกแทน พ่อและแม่ พบว่า มีกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า “ก้อ” อยู่ในพื้นที่เมืองฮาย ลิบสองปันนา สามารถฟังและ สื่อความหมาย เข้าใจ ซึ่งจากบททดสอบเบื้องต้นทางด้านภาษา ยังพบกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า “อิมปี้” ในพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่สื่อสารโดยใช้ลักษณะทางภาษา ที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้ง เมื่อลงพื้นที่สอบถามข้อมูลไปยังจังหวัดน่าน บริเวณถ้ำสะเก็น กล่าวคือ หมู่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน เรียกกลุ่มตนเองว่า “ก้อ” อีกทั้งคนทั้งสองกลุ่ม มีการไปมาหาสู่กัน และเป็นญาติพี่น้องกัน แต่การยอมรับ และรับรู้ในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น แตกต่างกัน

ชุมชนอิมปี้บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ ที่มีภาษาพูดเป็นภาษา “อิมปี้” ซึ่งกลุ่มชนดังกล่าวสืบเชื้อสายโลโล อยู่ในตระกูลจีน-ทิเบต แต่เดิม สันนิษฐานว่าอาศัยอยู่ที่ทิเบตตอนใต้ แล้วภายหลังได้อพยพมาอาศัยอยู่ในแคว้นลิบสองปันนา ตอนใต้ ของจีน ปัจจุบันคือ เขตปกครองตนเองลิบสองปันนา มณฑลยูนนานของจีน เมื่อหลายร้อยปีก่อน ชาวบ้านดงได้อพยพจากลิบสองปันนาเข้าสู่ประเทศลาว และอาศัยในเมืองพรหมของลาว ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2189 (เป็นปีที่สร้างวัดดงใต้ วัดแห่งแรกของชาวบ้านดงตามหลักฐานกรมการศาสนา) ชาวอิมปี้ ได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยและแบ่งเป็น 2 พวก พวกหนึ่งแยกไปตั้งรกรากที่ดอยภูลังกา บ้านเสือกิน ปัจจุบันคือ บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และอีกพวกอพยพมาอยู่ที่ ตำบลสวนเขื่อน ปัจจุบันคือ บ้านดงเหนือ หมู่ที่ 4 และบ้านดงใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ คำว่า “บ้านดง” นั้น สันนิษฐานว่า คนเมือง ชาวบ้านทั่วไป คงเห็นว่าชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวบ้านดงในระยะเริ่มแรกมีความแตกต่างจากคนเมือง ทั้งทางด้านภาษา ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และการทำมาหากินเลี้ยงชีพ ชาวเมืองเดิมซึ่งมีความเจริญกว่า จึงมองว่า ด้อยความเจริญ แบบคนป่าดง และบรรพบุรุษของชาวบ้านดงอพยพเข้ามาอยู่ ก็หักร้างถางทางตั้งบ้านเรือน และ ทำเป็นพื้นที่เพาะปลูก ชาวบ้านใกล้เคียงจึงเรียกว่าบ้านดง ตามสภาพพื้นที่ (ธีรภพ เชื้อนสี และคณะ, 2555) สมัยก่อนชาวบ้านดง หรือชาวอิมปี้ นิยมแต่งงานกันเฉพาะในชนเผ่าเดียวกันเท่านั้น ต่อมา จึงเริ่มการแต่งงานกับชาวบ้านใกล้เคียงมากขึ้น ชุมชนบ้านดงจึงขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นหมู่บ้าน ขนาดใหญ่ และมีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้านของตนเอง และมีการสร้างโรงเรียนขึ้นในวัดดงเหนือ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2490 ทางราชการได้ให้แยกโรงเรียนออกจากวัด และยกฐานะขึ้นเป็นโรงเรียน

ประชากร โดยเริ่มแรกให้ครูซึ่งเป็นชาวอิมปีเป็นผู้สอนก่อน ภายหลังจึงบรรจุครูจากที่อื่นเข้าไปเป็นผู้สอนเพิ่ม

อาณาเขตติดต่อ

บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองแพร่ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ 10 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านโป่งศรี ตำบลบ้านถิ่น

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านหนองแวม ตำบลป่าแดง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านสวนเขื่อน หมู่ที่ 1

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านหัวฝาย ตำบลกาญจนา

บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ตั้งอยู่ในเขตบริหารท้องถิ่นเทศบาลตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ อยู่ในเขตปกครองท้องที่ หมู่ที่ 4 ชื่อทางการ คือ บ้านดงใต้ มีประชากรจำนวน 689 คน จำนวนครัวเรือน 267 ครัวเรือน และหมู่ที่ 8 ชื่อทางการ คือ บ้านดงเหนือ มีประชากร จำนวน 481 คน จำนวนครัวเรือน 156 ครัวเรือน รวมทั้งสิ้น 423 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 1,170 คน (เทศบาลตำบลสวนเขื่อน, 2563)

จากการลงพื้นที่ตามประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดง ระบุว่าบรรพบุรุษของตนเองนั้น เป็นเชลยศึกที่ถูกแบ่งมาจากบ้านสะเก็น มาทำหน้าที่เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้าให้เจ้าหลวงเมืองแพร่ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลระบุว่า ในยุคสมัยนั้นเจ้าหลวงขาเค เป็นผู้ปกครองกลุ่มของตน (หลง วิเย็น, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561) จากการค้นคว้าประวัติเจ้าขาเค ก็คือ พระยาพิมพิสาร เจ้าเมืองนครแพร่ ปกครองเมืองแพร่ ระหว่าง พ.ศ. 2390-2429 เจ้าผู้ครองนครแพร่ องค์ที่ 21 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงแต่งตั้งให้พระยาพิมพิสารราชาเป็นเจ้าครองนครแพร่ แทนพระยาอินทวิไชยที่สิ้นชีวิตลง เมื่อ พ.ศ. 2390 เมื่อนำมาเทียบกับ พ.ศ. 2189 ที่มีการอ้างอิงสร้างวัดดงไต้นั้น ชาวบ้านดงจึงเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานก่อนสมัยพระเจ้าขาเค ซึ่งตรงกับสมัยของพระยาสามล้านและพญาเชียงลือ ซึ่งเป็นแม่ทัพล้านนาที่ยกทัพมาสู้รบ และได้เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ในยุคการเป็นเมืองขึ้น ของพม่า อยุรยา ล้านนา สลับกัน และสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ก่อน (อิมปี) บ้านสะเก็นที่ถูกเกณฑ์มาในยุคของท้าวซาก่านและบางส่วนนั้นได้ถูกแบ่งมาที่เมืองแพร่ (โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศ)

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ หมู่บ้านที่ไม่ใหญ่มากนัก ภาษาที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ ที่ใช้ภาษาอิมปี และใช้คำว่า “อิมปี” เพียงชุมชนเดียวในประเทศไทย แม้อยู่ท่ามกลางผู้คน ที่หลากหลาย ทั้งคนไทยวน ไทลื้อและชุมชนตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองแพร่มากนัก แต่ผู้คนที่นี้ยังคงรักษาภาษาและความเชื่อดั้งเดิมประเพณีพิธีกรรมของคนอิมปีไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ในขณะเดียวกัน ก็เรียนรู้ปรับตัวกับวัฒนธรรมประเพณีที่อยู่รายล้อมได้อย่างลงตัว

ชุมชน (ก่อ) อิมปีบ้านสะเก็น ตำบลยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ประวัติหมู่บ้าน

ชุมชนในตำบลยอตตามประวัติศาสตร์เกิดขึ้นมา เมื่อประมาณ 200 ปี โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ และก่อ อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาของประเทศจีนมาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำมาหากินประมาณ 20-30 ครั้วเรือน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวอุดมสมบูรณ์ และยังมีการอพยพมาจากบ้านแฮะ ตำบลริมอำเภอท่าวังผา เมื่อประมาณ 80 ปี ตำบลยอตเป็นหนึ่งใน 3 ตำบล ของอำเภอสองแคว ในอดีตนั้น ตำบลยอตเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอปง จังหวัดพะเยา (แผนพัฒนาสามปี เทศบาลตำบลยอต, 2563) บ้านสะเก็นหมู่ที่ 1 ตำบลยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ตั้งอยู่บนทางหลวงหมายเลข 1148 บริเวณระหว่างเขตจังหวัดพะเยาและจังหวัดน่าน มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 170 ครั้วเรือน ประชากร 472 คน (แผนพัฒนาสามปี เทศบาลตำบลยอต, 2563) การตั้งถิ่นฐานของประชากรที่เรียกกลุ่มของตนเองว่า “ก่อ” หรือ ก่อ (อิมปี) (สนิท คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2561) และให้ข้อมูลว่า บ้านสะเก็น เดิมเรียกว่า “บ้านเสือกิน” ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่มีเสือกินใครเข้าไปแล้ว อาจไม่รอดกลับมา เพราะถูกเสือกิน หากดูข้อมูลทางภูมิศาสตร์ก็มีความเป็นไปได้ที่ในอดีตอาจจะมีพวกล่าสัตว์ดุร้าย เนื่องจากพื้นที่ของบ้านสะเก็นอยู่บริเวณใกล้เคียงอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเก็น อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำยาว และป่าน้ำสวด ซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารลุ่มน้ำชั้นที่ 1 เอ มีธรรมชาติที่สวยงามและมียอดเขาที่สูงที่สุด

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลชนแดน อำเภอสองแคว

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลผาตอ อำเภอท่าวังผา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลน้ำไร่หลวง และตำบลชนแดน อำเภอสองแคว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา และตำบลแม่ลาว

อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

จากประวัติศาสตร์บอกเล่าที่เชื่อว่าคน “ก่อ” บ้านสะเก็น ได้ถูกเกณฑ์จากเจ้าเมืองน่าน ให้มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านสะเก็นซึ่งแต่เดิมนั้นอยู่บริเวณบ้านม่วงเนา (บ้านเชียงแล) อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และเคลื่อนย้ายมาอยู่บริเวณบ้านยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน เจ้าเมืองขณะนั้นคือ ท้าวชากาน (สนิท คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2561) ได้ให้กลุ่มคนในพื้นที่ดังกล่าวผลิตดินปืนที่ใช้ซี้ค่างคาวทำส่งให้เจ้าเมือง

อีกทั้งยังมีเรื่องเล่า ในอดีตเจ้าเมืองน่านและเจ้าเมืองแพร่ ได้ไปรบที่เมืองสิบสองปันนา เขตลื้อ เมืองฮ่อแล้วชนะไม่ยึดเอาเมือง แต่ต้องการกวาดต้อนคนมาเป็นเชลย มีคนจำนวนมากจึงได้ใช้วิธีการ ใช้เชือกตรึงกึ่งกลางผู้คนแนวเหนือใต้ แล้วติดเชือก (ภาษาคำเมืองเรียก “เชือกมะตืด” ให้เกณฑ์กลุ่มคนทางใต้กลับเมืองน่านและเมืองแพร่ พาเดินทางมาเรื่อยๆ คนที่เดินทางต่อไปไม่ไหว

ก็ให้หยุดที่เมืองน่าน ส่วนคนที่เดินทางไปต่อได้ก็ให้เดินทางไปให้ถึงจังหวัดแพร่ จึงเป็นที่มาของก๋อทั้งเมืองน่าน และเมืองแพร่ (สนิท คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2561) ซึ่งก็เป็นการบอกเล่าต่อๆ มาของบรรพบุรุษถึงการแบ่งกำลังไพร่พลอีกวิธีหนึ่งของเจ้าผู้ครองเมืองในยุคนั้น แต่ก็ไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันและพิสูจน์ได้

ชนเผ่าพื้นเมืองก๋อ (อิมปี้) มีการจัดแบ่งกลุ่มคนในหมู่ชาวก๋อ (อิมปี้) บ้านสะเก็น ด้วยการจัดแบ่งเป็นสายตระกูล ที่มาของสายตระกูลนั้น ยังไม่มีความชัดเจนว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร แต่สันนิษฐานเบื้องต้นว่า ในยุคสมัยที่มีการตั้งป้อมและค่ายเมืองหน้าด่านปางค่าโดยการนำของเจ้าหลวงจองคำได้มีการจัดตั้งคุ้ม (การแบ่งการดูแลกลุ่มบ้าน) (สนิท คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2563) เพื่อใช้ในการปกครองและเมื่อเจ้าหลวงจองคำได้เสียชีวิตลงในพื้นที่จากการสู้รบ จึงยังคงมีการสืบทอดสายตระกูลด้วยการบูชาผีบรรพบุรุษในแต่ละสายตระกูลจนทุกวันนี้ สายตระกูลของชนเผ่าพื้นเมืองก๋อ (อิมปี้) บ้านสะเก็น มีทั้งหมด 4 สายตระกูลหลัก คือ

1. สายตระกูลพญาปู่กำ
2. สายตระกูลพญาขวา
3. สายตระกูลพญาพรม
4. สายตระกูลพวกไต

แต่ละตระกูลจะมีการตั้งศาล (เฮือนผี) ประจำตระกูลในที่ดินของผู้สืบทอดคนใดคนหนึ่งโดยชาวก๋อ (อิมปี้) บ้านสะเก็น เรียกว่า “เน่ออ” และมีผู้ทำหน้าที่สื่อสารกับผีบรรพบุรุษเรียกว่า “ข้าวจ้ำ” และเป็นคนกลางเพื่อการตัดสินการผิดจารีตประเพณีของคนก๋อ (อิมปี้) ระหว่างสายตระกูล ปัจจุบันผู้ทำหน้าที่ “ข้าวจ้ำ” ยังเป็นผู้ทำหน้าที่รวบรวมเงินทุนของสายตระกูลเพื่อทำพิธีกรรมไหว้ผีตระกูล ซึ่งจะอยู่ในช่วงเดือน 6 เหนือ (เมษายน) ถึงเดือน 8 เหนือ (มิถุนายน) ของทุกปี

การผิดจารีตของแต่ละสายตระกูลมีข้อแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย แต่ที่ยังคงยึดถือเหมือนกัน คือ การเล่นซู้ การยิงปืน หรือการทำปิ่นลั่นบริเวณบ้านเรือนหรือในชุมชน และการเข้าไปในบ้านเรือน หรือห้องนอนโดยเจ้าของบ้านไม่ได้รับอนุญาต

ภาพ 3 แสดงศาลเจ้าหลวงจวงคำ บ้านสะเก็น ตำบลยอต อำเภอสองแคว
จังหวัดน่าน

ที่มา: https://iwgia.org/images/publications/new-publications/Kow_Umpi_report

จากผลการศึกษาเบื้องต้นของผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่สืบค้นหาข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ และข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลทั้งหมดจากการศึกษานำมาเรียบเรียงด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาการ ทั้งนี้ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเดินทางไปยังจังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และ ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศจีน โดยสัมภาษณ์ Ai wenhan: Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chengong University City, Kunming, Yunnan, China เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2561 ณ โรงแรมจินเจียง (Kunming Jinjiang Hotel) รวบรวมข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ หรือ ก่อ อนุมาน ได้ดังนี้

ตั้งถิ่นฐานและเส้นทางการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ หรือ ก่อ นั้น หากศึกษา ย้อนขึ้นไปตามหลักฐานที่ปรากฏและจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ อนุมานได้ว่าการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ นั้น มีการอพยพมาจาก สิบสองปันนา ประเทศจีน ทั้งนี้ จากคำบอกเล่า “เชื่อว่าบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ หรือ ก่อ มาจากเมืองเหนื่อ แถบสิบสองปันนา ที่อยู่ทางทิศใต้ของประเทศจีน” อดีตเคยอยู่ภายใต้การปกครองของไทลื้อ ทั้งนี้เดิมชาวไทลื้อมีถิ่นที่อยู่บริเวณหัวน้ำของ (น้ำโขง) เมืองลื้อหลวง ซึ่งประเทศจีนเรียก “ลื้อแจง” ต่อมาได้อพยพย้ายลงมาอยู่บริเวณหนองแส หรือที่เรียกว่า “ต้าลี่” เคยเป็นที่ตั้งของ

อาณาจักรน่านเจ้า มีเมืองหลวงอยู่ที่ หนองแส หรือ เมืองต้าลี่ ในประเทศจีนปัจจุบันและมีการอพยพย้ายลงมาสู่ลุ่มน้ำของ (น้ำโขง)

สิบสองปันนานั้นได้เป็นราชอาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง เมื่อประมาณ 825 ปีก่อน โดย พญาเจือง หรือสมเด็จพระเจ้าหอคำเชียงรุ่งที่ 1 ในตำราของไทย เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 โดยได้ถูกชาวมองโกลรุกรานอาณาจักรล้านนา จนทำให้สิบสองปันนาได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของมองโกล และเป็นของประเทศจีนต่อมา จนถึงรัชกาลที่ 24 ในยุคของท้าวอินเม็ง (ท้าวอินเมือง) อาณาจักรสิบสองปันนาเริ่มเป็นปึกแผ่นอีกครั้ง มีการขยายอาณาเขตเข้าไปยึดถึงเมืองเชียงตุง เมืองแกน (เดียนเบียนฟู) เชียงแสน ล้านช้าง จึงเป็นเหตุให้เกิดการอพยพชาวไทลื้อจากเชียงรุ่งและอีกหลายหัวเมืองลื้อ เข้าไปสู่ดินแดนดังกล่าว เพื่อเข้าไปตั้งชุมชนปกครอง หัวเมืองประเทศราช ซึ่งหากมองมาถึงปัจจุบันมีชาวไทลื้อกระจายไปทั่วทั้งเมืองแกน หัวเมืองทางเหนือของลาว ทุกเมือง ภูมิลักษณ์ของพม่า จนถึงเชียงตุง และแถบใต้คง

จากนั้นสิบสองปันนาอยู่อย่างสงบ 100 กว่าปี ก็ถูกรุกรานอีกครั้งโดยชาวมองโกล และตกอยู่ในการปกครองของประเทศจีนอีกครั้งในปี พ.ศ. 1835 ซึ่งการสิ้นสุดอำนาจการปกครอง และการยอมรับอำนาจของมองโกล เมื่อครั้งรัชกาลที่ 33 พระเจ้ากรุงจีนได้ส่งตราหัวเสื่อ (จุ่มกาบหลาบคำ) มาให้เป็นตราแผ่นดินแทนตรานกหัสติลิงก์ เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นโดยการเปลี่ยนชื่อเจ้าผู้ครองนคร จากชื่อภาษาไทย เป็นภาษาจีน เริ่มขึ้นในยุคนี้ และเจ้าผู้ครองนครชาวไทลื้อถูกเรียกว่า “เจ้าแสนหวีฟ้า”

ราวศตวรรษที่ 12 จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งโดยมีวีรบุรุษชาวไทลื้อชื่อ “เจ้าเจืองหาญ” ได้รวบรวมหัวเมืองต่างๆ ในสิบสองปันนาปัจจุบัน ตั้งเป็นอาณาจักร แจ้ลื้อ (จีนเรียกเซอลี่) โดยได้ตั้งศูนย์อำนาจการปกครองเอาไว้ที่หอคำเชียงรุ่ง นานประมาณ 790 ปี เมื่อสมัยเจ้าอินเมืองครองราชต่อมาในปี ค.ศ. 1579-1583 (พ.ศ. 2122-2126) ได้แบ่งเขตการปกครองเป็นสิบสองหัวเมือง แต่ละหัวเมืองให้มีที่ทำนา 1,000 ไร่ (เชื้อพันธุข้าว) ต่อหนึ่งที/หนึ่งหัวเมือง จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่มาจนถึงปัจจุบัน เมืองสิบสองปันนาได้แบ่งเขตการปกครองเอาไว้ในอดีต ดังนี้

1. ปันนาเมืองแจ้ มี 3 เมือง คือ เมืองอ่อง, เมืองงาด, เมืองแจ้
2. ปันนาเชียงรุ่ง มี 2 เมือง คือ เมืองเชียงรุ่ง, เมืองฮ่า
3. ปันนาเมืองหน มี 2 เมือง คือ เมืองปาน, เมืองหน
4. ปันนาเจียงล่อ มี 4 เมือง คือ เมืองมาง, เมืองงาม, เมืองกลางเหนือ, เมืองเจียงล่อ
5. ปันนาเมืองเจียงเจื่อง มี 2 เมือง คือ เมืองฮาย, เมืองเจื่อง
6. ปันนาเมืองลา มี 2 เมือง คือ เมืองบาง, เมืองลา
7. ปันนาเมืองลวง มี 1 เมือง คือ เมืองโลง
8. ปันนาเมืองล้า มี 2 เมือง คือ เมืองบาน, เมืองล้า
9. ปันนาเมืองพง มี 2 เมือง คือ เมืองหย่วน, เมืองพง อีกเมืองสา่งกาง สา่งยอง

10. ปันนาเมืองฮิง มี 2 เมือง คือ เมืองวัง, เมืองฮิง

11. ปันนาเมืองอู มี 2 เมือง คือ เมืองอูใต้, เมืองอูเหนือ (ปันนานี้ตกเป็นเขตแดนลาว ล้านช้าง สมัยฝรั่งเศสปกครองประเทศลาวถึงปัจจุบัน)

12. ปันนาเจียงตอง มี 4 เมือง คือ เมืองบ่อลำ, เมืองอูงู, เมืองอูปัง, เมืองเจียงตอง

จึงเป็นที่มาของคำว่า “สิบสองปันนา” สิบสองปันนาในสมัยอาณาจักรน่านเจ้าเป็นถิ่นที่อยู่ของชนเผ่าต่างๆ ที่มีความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมที่คล้ายคลึงกัน จักรพรรดิฉินในยุคนั้น จึงให้รวมไว้เป็นอาณาจักรเดียวกัน และต่อมาในยุคสมัยจักรพรรดิฉินชื่อ “เฉิงฮว่า” (พ.ศ. 2008-2030) ซึ่งตรงกับอาณาจักรอยุธยาสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 2991-2031) และอาณาจักรล้านนาในยุคสมัยพระยาติโลกราช (พ.ศ. 1985-2030) ซึ่งในยุคนี้อาณาจักรล้านนาแยกตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นกับอาณาจักรใด และเป็นยุคที่จักรพรรดิฉินอ่อนแอใช้ขันทีเป็นผู้ว่าราชการแทน จึงถูกจักรพรรดิเวียดนาม (แกว/ญวน) ที่ชื่อ “จักรพรรดิเล ทั่ยุ ตง” (ราชวงศ์เหี้ยวเล) (พ.ศ. 2003-2040) แต่งตั้งแม่ทัพชื่อ “เจ้าบัวสาม” เข้าทำศึกโดยพยายามรวบรวมชนเผ่าต่างๆ ในแถบนั้นให้เป็นปีกแผ่น เข้ายึดเมืองหลวงพระบาง (เมืองชวาขณะนั้น) และเตรียมเข้ายึดเมืองน่าน ในขณะนั้นพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนา จึงแต่งตั้งท้าวซาก่าน เจ้าเมืองฝาง ไปเป็น เจ้าเมืองน่านและทำศึกกับเจ้าบัวสามแม่ทัพแกว (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2563) เจ้าซาก่านนำทัพเมืองน่านที่มีประมาณ 40,000 คน เข้าสู้กับกองทัพเจ้าบัวสามที่มีกำลังกว่า 3 ล้านคน และรักษาเมืองน่านไว้ได้ โดยได้สังหารเจ้าบัวสามไปด้วย จึงทำให้ท้าวซาก่านมีชื่อเสียงเลื่องลือ พระเจ้าติโลกราชจึงใช้โอกาสนี้ เจริญสัมพันธไมตรีกับจักรวรรดิฉิน โดยส่งทหารนำหัวแม่ทัพนายกองของแกวรวมถึงหัวของเจ้าบัวสาม และเชลยศึกไปบรรณาการแก่เจ้าเมืองหนองแส (จักรพรรดิฮ่อ ปกครองสิบสองปันนาศัยนั้น) และเป็นแม่ทัพเงินที่พยายามบุกยึดจักรวรรดิเวียดนาม โดยใช้เวลากว่า 20 ปี ก็ไม่สำเร็จ เมื่อเจ้าเมืองหนองแสได้รับรู้เรื่องราว จึงส่งสารตราตั้งให้พระเจ้าติโลกราชเป็นใหญ่ในดินแดนตะวันตก ส่วนดินแดนตะวันออกเป็นถิ่นของจักรพรรดิ ตลอดระยะเวลา 20 ปี ของการปกครองเมืองน่าน ท้าวซาก่านได้บูรณะพระธาตุแช่แห้ง เพื่อสักการบูชาของชาวเมืองน่านมาจนถึงในปัจจุบัน

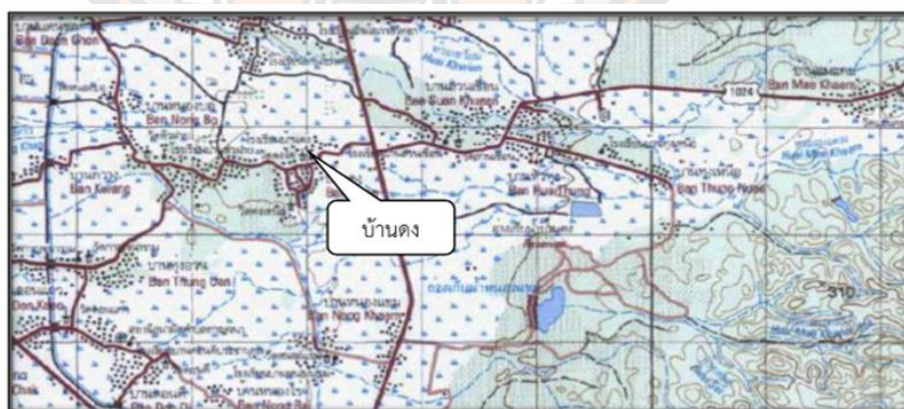
รวมถึงการอ้างอิงถึงท้าวซาก่านของชนเผ่าพื้นเมือง (ก่อ) อิมปี้ ว่าเป็นผู้นำพาบรรพบุรุษของพวกเขามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่บ้านสะเก็น จากการออกสำรวจแหล่งผลิตดินปืนของเจ้าเมืองน่าน ขณะนั้น และได้พบถ้ำสะเก็นที่เป็นถ้ำขี้ค้างคาว มีดินจากขี้ค้างคาวที่เหมาะสมแก่การทำดินปืน และให้บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ก่อ (อิมปี้) ที่มีความรู้เรื่องการทำดินปืนมาตั้งรกราก เพื่อผลิตดินปืนส่งเจ้าเมืองน่าน (สนิท คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2561)

รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร (Sedentary Settlement) โดยมีการตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งที่แน่นอน มีการเคลื่อนย้ายถิ่นน้อยหรืออาจ

ไม่เคลื่อนย้ายถิ่นฐานเลย พื้นฐานของการตั้งถิ่นฐานรูปแบบนี้ ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานเพื่อการเพาะปลูก เช่นเดียวกัน แต่การเพาะปลูกนั้นเป็นการเพาะปลูกพืชที่มีการหมุนเวียน ได้แก่ ฝ้าย ข้าว เพื่อรักษา ความอุดมสมบูรณ์ของดิน หรือการตั้งถิ่นฐานเพื่อเพาะปลูกในบริเวณที่ราบลุ่ม จากการสัมภาษณ์และ ลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม จะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่ตั้งของหมู่บ้านยังคงมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านอิมบี้บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ บริเวณดังกล่าว เป็นป่าดิบ มีความอุดมสมบูรณ์ และพื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน อยู่บริเวณ ใกล้เคียงอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเก็น อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำยาว และป่าน้ำสวด ซึ่งเป็นพื้นที่ อุดมสมบูรณ์เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารลุ่มน้ำชั้นที่ 1 เอ มีความอุดมสมบูรณ์ของป่า และสภาพป่ายังเป็น ป่าอนุรักษ์ ทั้งนี้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์อิมบี้ทั้งสองพื้นที่ที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน คล้ายคลึงกันโดย กลุ่มชาติพันธุ์อิมบี้ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ชุมชน จะตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีน้ำแม่แคมไหลผ่าน ซึ่งกลุ่มคนในพื้นที่ดังกล่าวประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจาก มีน้ำที่อุดมสมบูรณ์เพียงพอต่อการเกษตร ห่างจากตัวเมืองแพร่ ประมาณ 10 กิโลเมตร หากเดินทาง จากตัวอำเภอเมืองแพร่ จากตำบลทุ่งโฮ้ง บ้านดงจะอยู่ฝั่งขวา ซึ่งก่อนจะถึงบ้านดง จะเป็นหมู่บ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ (บ้านถิ่น)

การกระจายตัวของครัวเรือน และการสร้างบ้านเรือนจะติดกัน มีแม่น้ำไหลผ่านระหว่าง ถนนคั่นกลางหมู่บ้าน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทำให้ได้เห็นที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ ที่ยังคงเป็น ที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีพื้นที่สำหรับการทำการเกษตร ที่นา และยังมีกั้นพื้นที่สำหรับป่าชุมชน ซึ่งเป็น แหล่งอาหารจากป่าของคนในชุมชน

ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1:50,000 กรมแผนที่ทหาร ระวางที่ WGS84-5045III

ภาพ 4 แสดงแผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี หรือ “ก่อ” บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่ราบแม่น้ำจิม ซึ่งเป็นที่ราบเชิงภูเขา (คอยผापันและคอยผาหลวง) ปัจจุบันมีทางหลวงหมายเลข 1148 น่าน-พะเยา ตัดผ่านหมู่บ้าน โดยที่ตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ฝั่งขวา หากเดินทางจากจังหวัดน่านไปยังจังหวัดพะเยา หมู่บ้านสะเก็น จะเป็นหมู่บ้านสุดท้าย หรือหมู่บ้านสุดเขตแดนจังหวัดน่าน บริเวณน้ำจิมฝั่งซ้าย เมื่อข้ามน้ำจิมไปจะเป็นเขตจังหวัดพะเยาบริเวณบ้านห้วยเฟือง

ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1:50,000 กรมแผนที่ทหาร ระยะเวลาที่ WGS84-5147IV

ภาพ 5 แสดงแผนที่ภูมิประเทศบริเวณบ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

จำนวนประชากร

ปัจจุบันกลุ่มคนอิมปี ได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ใน 2 จังหวัด คือ จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน จำนวนประชากรชาวอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีจำนวน 1,170 คน และชาวอิมปีบ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน มีจำนวน 472 คน รวมแล้วพบว่า มีชาวอิมปี (ก่อ) ในประเทศไทยมี ประมาณ 1,642 คน ซึ่งถือว่าอยู่ในภาวะวิกฤต จากจำนวนประชากรที่วิกฤติเหล่านี้ หากสูญสลาย ก็เท่ากับสูญเสียอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ต่างๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบรายละเอียดของกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา แบ่งผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบ ดังนี้

รายละเอียดของกลุ่มชาติพันธุ์

ปัญหาเรื่องถิ่นเดิมของชนชาติไทยว่าอยู่ที่ไหน มาจากไหน เป็นปัญหาที่คนไทยโดยทั่วไปถกเถียงเป็นระยะเวลาหนึ่ง และยังคงมีข้อถกเถียงกันต่อไป เท่าที่เรายังไม่สามารถหาหลักฐานที่แน่ชัดมาพิสูจน์ว่า ถิ่นเดิมของชนชาติไทยอยู่ ณ ที่แห่งใด

การศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของผู้คนในดินแดนต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทยนั้น เริ่มขึ้นโดยชาวตะวันตกใช้วิธีการค้นหาอันหลากหลายหลาย เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในแหล่งที่มา และต้นกำเนิดของบรรพบุรุษ อาทิ การเดินทางไปสำรวจด้วยตนเอง การสอบสวนค้นคว้าทางภาษา การแต่งกาย สภาพความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมือง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม แล้วนำข้อมูลที่ได้จากประจักษ์พยานไปประมวลเป็นงานเขียนหรือรายงานการสำรวจ และอีกวิธี คือ การสืบค้นนำข้อมูลที่ได้จากประจักษ์พยานนำไปประมวลเป็นงานค้นคว้าของชาวต่างชาติที่เรียบเรียงไว้

ซึ่งจากการศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ได้ดำเนินรอยตามวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เบื้องต้น และลำดับเหตุการณ์ได้ ดังนี้

ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

การตรวจสอบประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีโดยเริ่มศึกษาตั้งแต่ในประเทศไทย และตรวจสอบข้อมูลไปที่เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ผลจากการตรวจสอบข้อมูลเชิงเอกสารจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (2548) ระบุไว้อย่างหนึ่งว่า “อิมปี” เป็นชนเผ่าในประเทศไทยมีหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านเรียกตนเองว่า “อิมปี” เพียงหมู่บ้านเดียวเท่านั้น ทั้งนี้มีกลุ่มคนที่พูดภาษาใกล้เคียงกันกับพวกเขาและยังถือเป็นเครือญาติเดียวกันมีชื่อเรียกกลุ่มตนว่า “ก่อ” หรือ “ก่อ” อยู่ที่อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ตามคำบอกเล่าของอิมปีบอกว่าตนเองอพยพมาจากเขตสิบสองปันนาเมื่อหลายร้อยปีก่อน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2548) รวมถึงจากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามผู้นำชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีพื้นที่จังหวัดแพร่ ให้ข้อมูลไว้ว่า “บรรพบุรุษของกลุ่มตนเล่าต่อๆ กันมาว่า กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เคลื่อนย้ายมาจากแคว้นสิบสองปันนา ในประเทศจีนเมื่อประมาณ 200-400 ปีมาแล้ว” (ธีรภาพ เชื้อนสี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561) และจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้านอิมปี ซึ่งเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ได้ให้ข้อมูลว่า “บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีได้อพยพตามเจ้านายมาสมัยนั้น โดยกลุ่มแรกอาศัยอยู่บ้านสะเก็น อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน มีหน้าที่ผลิตดินปืนให้เจ้าเมือง และกลุ่มอีกกลุ่มตามเจ้าเมืองมาอาศัยอยู่บริเวณบ้านดง จังหวัดแพร่ มีหน้าที่เลี้ยงช้างและเลี้ยงม้าให้เจ้าเมืองในยุคสมัยนั้น” (หลอง วิเวียน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561) ซึ่งเมื่อลงพื้นที่ตรวจสอบข้อมูลไปยังพื้นที่บ้านสะเก็น อำเภอสองแคว

จังหวัดน่าน กลุ่มคนดังกล่าวนั้น เรียกแทนกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองว่า “ก่อ” หรือ “ก่อ” และให้ข้อมูลว่ามีเครื่องอยู่ที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน จังหวัดแพร่ โดยที่ทั้งสองพื้นที่เชื่อว่าบรรพบุรุษของตนเองมาจากแถบสิบสองปันนาที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งอดีตเป็นดินแดนภายใต้การปกครองของไทยลื้อ (หวั่น คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2562) โดยมีลักษณะสัญญาณทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. บุคลิกลักษณะ สภาพรูปร่างมีลักษณะตัวเล็ก สีมืดจะคล้ำกว่าคนไทลื้อน่าน ลักษณะนิสัยในสมัยก่อนนั้น คนไทลื้อน่านจะถือว่าคนอิมปี้เป็นพวกที่มีความซื่อสัตย์ เช่น เวลาทำงานแล้วพบของมีค่า ก็จะเอาไปให้กับนายของตนเอง สืบเนื่องจนถึงปัจจุบันยังมีกลุ่มอิมปี้ที่ไปทำงานกับกลุ่มชนชั้นนำในเมืองแพร่ หรือกลุ่มคนที่เป็นเชื้อสายเจ้าผู้ครองนครแพร่ รวมไปถึงจนถึงกลุ่มคนที่อยู่ในตัวเมืองแพร่ หากต้องการคนงานหรือกำลังคนที่ใช้ในการทำงาน มักจะเลือกคนอิมปี้ไปทำงาน อีกทั้งกลุ่มคนอิมปี้ มีศรัทธาในความดี ทุกวันพระก็จะพากันไปวัดเป็นจำนวนมาก เมื่อเทียบกับชุมชนทั่วไป (วุฒิไกร ผาทอง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2562)

2. ภาษา ภาษาอิมปี้ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนมากนัก เป็นภาษาที่จัดอยู่ในแขนงโลโล ตระกูลธิเบต-พม่า ใกล้เคียงกับภาษาอีก้อ บีซู และผู้น้อย ซึ่งเป็นภาษาที่มีคนพูดน้อยมาก นอกจากกลุ่มนักภาษาศาสตร์แล้วแทบจะไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนทั่วไปซึ่งลักษณะของภาษาไม่มีตัวสะกด มีระบบเสียงซับซ้อน มีเสียงสระธรรมดา สระลงคอ สระขึ้นจมูกและนอกจากนี้ยังมีเสียงวรรณยุกต์สนธิ และการเติมหน่วยเติมท้ายคำ (ธีรภาพ เชื้อนสี และคณะ, 2551)

3. การแต่งกาย การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ในสมัยก่อนชาวบ้านมีการทอผ้า และปลูกฝ้ายรวมถึงการย้อมสีธรรมชาติ เครื่องแต่งกายประจำกลุ่มนั้นไม่ชัดเจน เพราะรับอิทธิพลของคนไทลื้อน่าน (คนเมือง) เนื่องจากชุมชนอิมปี้อยู่ท่ามกลางชุมชนของคนไทลื้อน่าน เครื่องแต่งกายของผู้ชายกับผู้หญิงคล้ายคลึงกัน เสื้อที่ผู้ชายใส่คือเสื้อหม้อฮ่อม ภาษาอิมปี้เรียกว่า “มอค่ามเฮาะ” (คำว่า “มอค่า” แปลว่า เสื้อ “มอเฮาะ” แปลว่าแบบ) และสวมกางเกง (จะขา) มีผ้ามัดเอว หรือเคียนเอว ในภาษาอิมปี้เรียกว่า “จะขามู” ผู้ชายบางครั้งมีผ้าขาวม้าพาดบ่าหรือคล้องคอ ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ ผ้าที่ใช้พาดบ่าหรือคล้องคอ เรียกว่า “ฮิมปาย” ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อหม้อฮ่อมเช่นกัน เป็นเสื้อแขนยาว ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงหรือผ้าซิ่นหรือ “ฮิมโก” ในภาษาอิมปี้ หากในชุมชนมีงานทั้งงานมงคลและอวมงคล ผู้หญิงมักจะนุ่งซิ่นสีดำ มีแถบสีแดงสองแถบที่เชิงซิ่นและชายหัวซิ่น ซึ่งคนเมืองแพร่เรียก “ซิ่นแล่” บางครั้งมีการใช้ผ้าสีขาวยาวพาดคอ ผ้าในลักษณะนี้เรียกว่า “ฮิมปาย” เหมือนกับของผู้ชาย แต่ในปัจจุบันนั้นการสวมใส่ก็เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม (พระครูวิจิตร ศิลปาคม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2562) จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ยังคงพบเห็นวิถีของการนุ่งผ้าถุง หรือผ้าซิ่นสำหรับผู้หญิง แต่ไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดว่า ลวดลายบนผ้าสะท้อนเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชนดั้งเดิม หรืออาจจะเป็นการกลืนเข้ากับวิถีคนไทลื้อน่านของเมืองแพร่ที่นิยมนุ่ง “ซิ่นแล่” กล่าวคือ ผ้าถุงที่ทอด้วยผ้าฝ้ายสีเรียบและ

มีลวดลายง่ายๆ มักใช้สีพื้นเป็นหลัก และใช้สีแดงสลับด้วยลายขวาง และส่วนหนึ่งก็มักนิยมสวมใส่ “จิ่นตำมะนาว” คือ ผ้าถุงที่ทอผ้าฝ้ายลายเหลืองขอบดำ สวมเสื้อหม้อห้อมแขนยาว สำหรับผู้ชาย ก็มักจะสวมใส่ผ้าหม้อห้อมไม่ต่างจากคนไทล้านนา (เมืองแพร่) สำหรับพื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่านไม่ปรากฏให้เห็นถึงลักษณะการแต่งกายที่เด่นชัด มีเพียงผู้ชายที่ยังคงสวมใส่เสื้อหม้อห้อม และกางเกงผ้าหม้อห้อม ซึ่งแต่เดิมนั้นจะมีการนำผ้าสีแดงมาโปกศีรษะและมัดเอว สำหรับผู้หญิงก็นุ่งผ้าถุง ผ้าพื้นทอด้วยสีดาคาดแดง นุ่งเสื้อหม้อห้อมแขนยาว มีผ้าโพกหัว (สนิท คนตรัง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2562)

จากนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจสอบ ร่องรอยทางด้านภาษา พบว่า มีร่องรอยทางด้านภาษา ปรากฏอยู่ที่คูนหมิง และสิบสองปันนา ผู้วิจัยได้ประสานกับบุคคลในพื้นที่โดยการแนะนำของ นักศึกษาปริญญาโท (พระยานัน จ่างลา) ปัจจุบันศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์ แขนงชาติพันธุ์ สัมพันธ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แนะนำให้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ เพื่อสัมภาษณ์และตรวจสอบข้อมูล จาก ดร.อ้าย อุ่นคำ (Ai wenhan: Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chengong University City, Kunming, Yunnan, China) จากมหาวิทยาลัยชนชาติยูนนาน โดยได้กล่าวว่า “ลื้อฮ้อ ก็มีอยู่ อาก้อ ก้อ หรืออาซา กระจายอยู่ที่มี เมืองฮาย ” (Ai wenhan: Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chengong University City, Kunming, Yunnan, China, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2561)

ผลจากการสัมภาษณ์พูดคุยจึงสันนิษฐานได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี (Mpi) มีถิ่นกำเนิดจาก เมืองฮาย (勐海县/Měng hǎi xiàn) หรือ เมืองราย เป็นเขตปกครองประเภทเทศมณฑล ภายใต้เขต ปกครองตนเอง ชนชาติไท สิบสองปันนา ตั้งอยู่ทางใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ติดต่อกับ รัฐฉานของประเทศพม่า ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยหากเทียบเคียงด้วยการใช้ภาษา คล้ายคลึง กับภาษาพูดของชนเผ่าก้อ หรือ ก้อ ที่อาศัยอยู่เมืองฮาย โดยสันนิษฐานว่าอาจจะถูกกวาดต้อนจากการขยายอิทธิพลและการขยายอาณาเขตของอาณาจักรต่างๆ ในสมัยโบราณ

ซึ่งหากศึกษาข้อมูลบริเวณตอนใต้ของประเทศจีน บริเวณมณฑลกวาสีและไกวเจา จะเห็นว่า เคยมีทฤษฎีที่สนับสนุนว่าคนไทยเคยอาศัยอยู่บริเวณดังกล่าว และเคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก โดยอาณาจักรดังกล่าว เรียกว่า “อาณาจักรน่านเจ้า” แต่ต่อมาถูกจีนรุกรานจึงถอยร่นลงมาทางใต้ ไปตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณแคว้นฮัสมัของอินเดียน รัฐฉานภาคเหนือของพม่า ภาคเหนือของลาว แคว้นตังเกี๋ย และประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ทฤษฎีนี้ต่อมาภายหลังผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ของจีนคัดค้านว่าน่านเจ้ามิใช่เมืองเก่าของไทย แต่เป็นของชนชาติโลโล (Lo-Lo) หากเปรียบเทียบทางด้านภาษา อิมปี อยู่ในกลุ่มภาษากลุ่มธิเบต-พม่า ของชนชาติโลโล ไม่มีระบบการเขียน พบมีผู้พูดในประเทศไทยที่จังหวัดแพร่ คาดว่าอพยพมาจากสิบสองปันนา (เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์, 2531)

ดังนั้น จึงพอสรุปข้อสันนิษฐานการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ได้ว่า ถิ่นเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ อิมปี้ (ก้อ) คาดว่าจะอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศไทย ปัจจุบันคือ แถบบริเวณมณฑล กวางสี ไกวเจา และเวียดนามตอนเหนือ เพราะปัจจุบันยังมีกลุ่มคนที่พูดภาษาค้ายภาษาอิมปี้อยู่บริเวณ เมืองฮาย สิบสองปันนา เป็นจำนวนมาก

การเคลื่อนย้าย และเส้นทางการอพยพ

การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวอิมปี้ (ก้อ) จากการศึกษาประวัติศาสตร์ ตำรา ข้อเท็จจริง บางประการทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลบางอย่างก่อนยุคประวัติศาสตร์ และข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์วิทยา รวมทั้งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บางเหตุการณ์ คาดว่าการอพยพเคลื่อนย้ายจากคำบอกเล่า หรือมุขปาถะ ที่บอกากลุ่มของตนนั้นมีแหล่งที่มาจากสิบสองปันนา ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ ประเทศจีนนั้น จากการศึกษาเพื่ออธิบายความเกี่ยวเนื่องเรื่องราวการเคลื่อนย้ายและการอพยพ อนุমানแบ่งออกเป็น 3 ยุค ดังนี้

1. ยุคเริ่มแรก การหนีศึกของสิบสองปันนาจากการถูกรุกรานของมองโกลการหนีศึกของ สิบสองปันนาในขณะนั้นถูกรุกรานชาวมองโกล และตกอยู่ในการปกครองของจีนอีกครั้งในปี พ.ศ. 1835 การสิ้นสุดอำนาจการปกครอง และการยอมรับอำนาจของมองโกล มีการเปลี่ยนชื่อเจ้าผู้ครองนคร จากชื่อภาษาไทลื้อ เป็นภาษาจีน เริ่มขึ้นในยุคนี้ เจ้าผู้ครองนครชาวไทลื้อถูกเรียกว่าเจ้าแสนหวีฟ้า จากสถานการณ์ดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนระบบการปกครอง คาดว่ากลุ่มชนชั้นปกครองในสมัยนั้น ได้อพยพพร้อมกับชนชั้นใต้การปกครอง แต่ทั้งนี้ยังไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ใดๆ บ่งชี้ถึง ความเป็นมาของชนเผ่าอิมปี้ (ก้อ) (Ai wenhan: Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chenggong University City, Kunming, Yunnan, China, ผู้ให้สัมภาษณ์ , 9 ธันวาคม 2561)

2. ยุคที่สอง ยุคแห่งการกวาดต้อนผู้คนและการขยายอิทธิพลของรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นยุคแห่งการกวาดต้อนผู้คนและการขยายอิทธิพลของอาณาจักรต่างๆ สู่ยุคที่อาณาจักรล้านนา ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าและอยุธยาอยู่ยาวนาน จนพระยาภาววิไลร่วมกับพระเจ้าตากแห่งกรุงธนบุรี ขับไล่พม่าออกจากเชียงใหม่ได้สำเร็จ มีการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นยุคที่รู้จักกันในชื่อเรียก “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ซึ่งตรงกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สิโรตม์ สุกุลหาญ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2562) โดยมีหลักฐานอ้างอิงว่าในพื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน เคยเป็นพื้นที่ทำการสงครามสู้รบในสมัยโบราณมีด้านปางค่าซึ่งปัจจุบัน คือ บริเวณบ้านปางค่า ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อบ้านสะเก็น (สนิท คนตรง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2562) รวมถึงความสามารถของบรรพบุรุษที่สามารถผลิตดินปืน ให้กับชนชั้นปกครองในสมัยนั้นเพื่อใช้ในการสู้รบ ซึ่งปรากฏในพื้นที่มีถ้ำสะเก็น และบริเวณถ้ำยังมี มูลค้างคาวปรากฏหลักฐานอยู่

3. ยุคที่สาม ยุคหน้าที่การงานหรือยุคแห่งการสร้างบ้านแปงเมืองจากหนังสือประวัติศาสตร์เมืองแพร่ ฉบับ พ.ศ. 2559 หน้า 6 ระบุไว้ว่า “หลังจากสงครามชิงเมืองเชียงแสน ในเดือนมิถุนายน 2347 ซึ่งสงครามที่พม่าเป็นฝ่ายรุกได้สิ้นสุดลง เป็นระยะเวลาที่ล้านนาอยู่อย่างสงบเพื่อฟื้นฟูบ้านเมืองของตน และเป็นยุคที่ล้านนากับสยามได้ขยายอำนาจทางการเมืองไปถึงสิบสองปันนา มีผู้คนจากสิบสองปันนาอพยพมาตั้งถิ่นฐานมีการย้ายถิ่นฐานของชนชาติไทเผ่าต่างๆ” ซึ่งคาดว่ายุคนี้เป็นยุคที่มีชนเผ่าต่างๆ ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จังหวัดแพร่และจังหวัดน่าน รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ อิมปี หรือ “ก่อ”

โดยที่การศึกษาและบันทึกเรื่องราวของชนเผ่าอิมปี (ก่อ) มีขึ้นครั้งแรกเป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาษาของอิมปี (ก่อ) ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบหลัง พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา งานเขียนที่สำคัญ คือ การจัดทำ “พจนานุกรม มปี-ไทย-อังกฤษ” โดยศรีนวล ดวงหอม เป็นการศึกษารายชื่อของชนเผ่าอิมปีในพื้นที่ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยบันทึกไว้ว่า “Mr. Richard Davis” อาสาสมัครชาวอเมริกันประจำอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ได้ค้นพบหมู่บ้านอิมปีโดยบังเอิญ เมื่อ พ.ศ. 2510 คนในหมู่บ้านเรียกตนเองว่า “มปี” ส่วนประวัติความเป็นมาของคณมปีนั้น ไม่มีใครบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่นอน (Srinuan Duanghom, 1976)

ดังนั้น “อิมปี” หรือ “ก่อ” คือ กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เมื่อเทียบเคียงด้วยภาษาใช้ภาษาเดียวกัน ซึ่งพบในเมืองฮาย (勐海县/Měng hǎi xiàn) หรือ เมืองราย เขตปกครองประเภทเทศมณฑลภายใต้เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา และทางภาคเหนือของประเทศไทยปรากฏในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดน่าน คือ พื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว และจังหวัดแพร่ พบในพื้นที่จังหวัดแพร่ คือ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ ทั้งนี้ พื้นที่ดังกล่าวกลุ่มคนเป็นเครือญาติกันและยังคงไปมาหาสู่กันอยู่ตลอดเวลา ต่างกันแค่ชื่อเรียกของกลุ่มตน โดยที่จังหวัดน่านเรียกกลุ่มตนว่า “ก่อ” แต่จังหวัดแพร่เรียกกลุ่มตนว่า “อิมปี”

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในจังหวัดแพร่

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในจังหวัดแพร่ มิติทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ในกรณีนี้ผู้วิจัยขออนุญาตผู้เรียบเรียงหยิบยกข้อเสนอจากหนังสือ ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ ฉบับ พ.ศ. 2559 หน้า 2-5 โดยเนื้อหาอย่างละเอียด ด้วยเหตุว่าจะไม่สามารถสรุปย่อให้เข้าใจได้ง่าย ซึ่งจะเป็นเสมือนการบิดเบือนข้อความและสาระบัญญัติเดิมที่มีอยู่ จึงขอยกเป็นเอกสารอ้างอิงที่ได้นำเสนอไว้ว่า “จากทฤษฎีและสมมติฐานรวมถึงหลักฐานอ้างอิงประวัติศาสตร์จังหวัดแพร่ มีการนำทฤษฎี หรือสมมติฐานตามหลักฐานที่อ้างว่าเป็นคัมภีร์โบราณ ที่วัดหลวงอภัย (วัดหลวง อำเภอเมืองแพร่) เรื่องราวของเมืองแพร่นั้น เริ่มต้นใน พ.ศ. 1350 โดย ขุนหลวงพล นำประชาชนอพยพลงมาจากอาณาจักรน่านเจ้า...”

ต่อมา มีผู้แย้งทฤษฎีนี้ไม่มีหลักฐานและเหตุผลใดๆ รองรับ จึงได้เสนอสมมติฐานใหม่ว่า

1. อาจจะเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 900 เมื่อชาว อุมงค์เสลา อพยพหนีกองทัพเมืองนาเคนทร์ หรือโยนกนาคนพันธ์ ของพระเจ้าพรหมมหาราช ลงมาและคงจะมีบางส่วนของฝั่งสภามิประเทศของเมืองแพร์ จึงแยกครัวออกจากขบวนใหญ่แล้วตั้งรากฐานขึ้น ค่อยๆ พัฒนาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ บริเวณที่เริ่มต้นนั้นน่าจะเป็นบริเวณที่ราบสองฝั่งลำน้ำแม่สาย และน้ำแม่มาน

2. อาจจะเป็น “ลาวกอ” โอรสองค์ที่ 2 ของ ลวจักรราช ปฐมกษัตริย์แห่งแคว้นเงินยาง-เชียงแสน ซึ่งตำนานระบุว่า ลวจักรราช ส่ง “ลาวกอ” ลงมาปกครอง “แคว้นกวาง” แคว้นนี้นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า คือ บริเวณอำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ ในปัจจุบัน เวลาที่ลาวกอลงมาถึงแคว้นกวางนี้ ประมาณ พ.ศ. 1200-1250 (ลวจักรราชครองแคว้นเงินยาง-เชียงแสน พ.ศ. 1181-1300)

เมื่อไม่มีหลักฐานอื่นใดอีก จึงอนุมานไว้ในเบื้องต้นว่า การเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชนชาติไทย ในที่ราบลุ่มน้ำแม่ยมนั้น อยู่ประมาณ พ.ศ. 1200-1250

สำหรับ “ตัวเวียง” เมืองแพร่นั้น น่าจะเริ่มก่อสร้างในยุคเริ่มต้นนี้เอง เดิมคงจะเป็นเพียงกำแพงดิน จากนั้นก็เริ่มแต่งให้สูงขึ้นตามเวลาที่ผ่านไป

ตามสมมติฐานนี้ เมืองแพร์ในยุคเริ่มต้นคงผูกพันกับแคว้นเงินยาง-เชียงแสน พร้อมๆ กับที่น่าจะมีการติดต่อสัมพันธ์กับแคว้นทวารวดีที่อยู่ทางใต้ และกำลังขยายอิทธิพลทางการเมืองขึ้นมาทางภาคเหนือ โดยมีทริภุญไชย เป็นฐานกำลังที่สำคัญ ดังนั้นในเวลาต่อมา จึงปรากฏเมืองแพร์ถูกผนวกเข้าไปร่วมกับทริภุญไชย ชื่อเมืองแพร์ เริ่มปรากฏในตำนานเมืองเชียงแสน ในช่วง พ.ศ. 1620 -1720

แพร์ในยุคประวัติศาสตร์ เริ่มต้นในพุทธศตวรรษที่ 18-19

เวลานั้นชนชาติไทย ได้เริ่มขยายอำนาจทางการเมือง การปกครองจากรัฐในหุบเขา ขึ้นเป็นอาณาจักรเล็กๆ ที่ประกอบด้วยเมืองหรือชุมชนขนาดใหญ่ 5-6 เมือง ประกอบด้วย อาณาจักรเงินยาง-เชียงแสน ทางตอนเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำกก น้ำแม่คำและน้ำแม่จัน ถัดลงมาเป็นอาณาจักรพะเยา บริเวณลุ่มน้ำแม่อิงและลำน้ำสาขามีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพะเยา ถัดลงมาเป็นอาณาจักรทริภุญไชยหรือลำพูน ที่มีอำนาจเหนือลุ่มน้ำแม่ปิง น้ำแม่วังและน้ำแม่ยม อันได้แก่ เมืองแพร์ ถัดลงไปก็เป็นอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีอำนาจอยู่บริเวณลุ่มน้ำแม่ยมตอนล่าง ถัดลงไปอีก เป็นแคว้นลพบุรี-อโยธยา ที่ครองครองบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนและแม่น้ำป่าสัก จนถึงปากอ่าวไทย ทางตะวันตกตอนล่างบริเวณแม่น้ำท่าจีนก็มีแคว้นสุพรรณภูมิ

อาณาจักรเล็กๆ หรือแคว้นของชาวไทยเหล่านี้ต่างก็มีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ โยงใยกันอยู่ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ชิงไหวชิงพริบ ที่จะเข้าครอบงำหรือยึดครองแคว้นที่อ่อนแอกว่าอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ เงินยาง-เชียงแสน, สุโขทัย และลพบุรี-อโยธยา สามอาณาจักรนี้มีความเข้มแข็งทัดเทียมกันและพยายามขยายอำนาจตลอดเวลา

ในช่วง พ.ศ. 1810-1820 เมืองแพร์ เป็นเมืองในอำนาจของทริภุญไชย ที่มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า พญาธิบ่า ซึ่งมีความสำคัญเป็นเครือญาติกับเจ้าเมืองพิษณุโลก ที่เป็นเมืองในอำนาจของสุโขทัย

พญาธิบ่า มอบหมายให้พญาบอน โอรสมาปกครองเมืองแพร์ ต่อมาพญามังรายแห่งแคว้นเงินยาง-เชียงแสน ขยายอำนาจลงมาพะเยา โดยยึดเมืองเทิง-เมืองล่อ ซึ่งเป็นเมืองในกลุ่มน้ำแม่อิงตอนกลาง ในราว พ.ศ. 1814-1815 เป็นเหตุให้พญาจำเมือง กษัตริย์แคว้นพะเยาต้องอาศัยพญาร่วง กษัตริย์สุโขทัย ผู้เป็นพระสหายขึ้นมากานอำนาจกับพญามังราย ในเวลาต่อมากษัตริย์ทั้งสามพระองค์ตกลงเป็นพันธมิตรกัน

พันธมิตรระหว่างสามอาณาจักรนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญขึ้นใน พ.ศ. 1824 พญามังราย กษัตริย์พญาธิบ่าเข้ายึดเมืองทริภุญไชย ได้เป็นผลสำเร็จ พญาธิบ่าต้องหนีไปอยู่กับพญาเบิก ผู้เป็นโอรสซึ่งครองเมืองลำปาง การสงครามคราวนี้ไม่ปรากฏว่า พญาร่วง กษัตริย์สุโขทัยส่งกองทัพมาช่วยเครือญาติของตนแต่อย่างใด

ครั้นถึง พ.ศ. 1839 พญาธิบ่า ก็ระดมพลจากลำปางและแพร์ ยกไปทำศึกชิงเมืองทริภุญไชย จากพญามังราย แต่ต้องพ่ายแพ้ พญาเบิกสิ้นชีวิตในกลางศึก กองทัพเชียงราย-ฝาง ได้ยกติดตามเข้ายึดลำปางได้ ส่วนพญาธิบ่า ต้องหนีลงไปพึ่งญาติที่เมืองพิษณุโลก แคว้นแคว้นหรืออาณาจักรทริภุญไชยก็ล่มสลายลง

สำหรับเมืองแพร์ ปรากฏว่า พญาร่วง ส่งกองทัพเข้ายึดครองได้อย่างง่ายดาย เมืองแพร์จึงกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยอีก ตั้งแต่ พ.ศ. 1839

ศิลาจารึกหลักที่ 1 ระบุไว้ชัดเจนว่าอำนาจของสุโขทัย ในรัชสมัยพญาร่วงหรือพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้นถึงเมืองแพร์ จึงมีข้อให้คาดคิดว่าพันธมิตรสามกษัตริย์นั้นมีจุดหมายที่จะทำลายอาณาจักรทริภุญไชย แล้วแบ่งดินแดนของผู้แพ้ในหมู่พันธมิตรทั้งสามมากกว่าเจตนาอื่น

เมืองแพร์ จึงกลายเป็นหัวเมืองทางฝ่ายเหนือของอาณาจักรสุโขทัย และเป็นผลให้อาณาเขตของล้านนากับสุโขทัย เข้ามาประชิดติดกันทางด้านลุ่มน้ำแม่ยมและลุ่มแม่น้ำน่าน

ความสัมพันธ์ระหว่างแคว้นหรืออาณาจักรทั้งสาม คือ ล้านนา พะเยา และสุโขทัย เป็นไปด้วยดีในระยะแรก จนถึงราว พ.ศ. 1881 ล้านนา โดยพญาคำฟู กษัตริย์ล้านนาก็สมคบกับพญากาวน่านแห่งสุโขทัย รวมกำลังกันเข้ายึดแคว้นพะเยา ล้านนาเข้าครอบครองพะเยา ส่วนสุโขทัยเข้าครอบครองเมืองงาว

ครั้นถึง พ.ศ. 1883 ล้านนาก็บุกเข้าเขตสุโขทัย โดยพญาคำฟู นำกองทัพบุกเมืองแพร์ แต่ถูกสุโขทัยตีแตกพ่ายกลับไป ความระหองระแหงระหว่างล้านนากับสุโขทัยพันธมิตรเก่าแก่ จึงเริ่มต้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การเมืองระหว่างล้านนากับสุโขทัยนี้ อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เทิง-ลอ ยกทัพลงมาโจมตีเมืองแพร่ แต่ถูกตีได้จึงต้องถอยกลับ ต่อมาได้เกิดโศกนาฏกรรม ระหว่างเจ้าชายจากเทิง-ลอ กับเจ้าหญิงเมืองสรอง ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางเหนือของเมืองแพร่

สุโขทัยรักษาเมืองแพร่-เมืองน่าน เอาไว้ได้ แม้ในเวลาต่อมา (พ.ศ. 1896-1920) สุโขทัยถูกอยุธยาเข้ามาครอบครอง ซึ่งเป็นผลให้ดินแดนของอยุธยาขยายขึ้นมาประชิดล้านนา

ครั้งถึง พ.ศ. 1986 พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ล้านนาก็ยกกองทัพเข้ามายึดเมืองน่านและเมืองแพร่ ไปรวมกับล้านนาได้สำเร็จ เป็นเหตุให้สองอาณาจักรของชาวไทย ที่ต้องทำสงครามขั้วเดียวกันเป็นเวลานานร่วม 20 ปี จึงเลิกปรกักัน โดยที่ล้านนาสามารถครอบครองเมืองแพร่และเมืองน่านไว้ได้ ส่วนอยุธยาก็ได้วรรณคดีที่มีชื่อเสียง 2 เรื่อง คือ ลิลิตยวนพ่ายและลิลิตพระลอ

ตั้งแต่ พ.ศ. 1986 เป็นต้นมา โชคชะตาของเมืองแพร่-เมืองน่าน จึงดำเนินไปตามสถานะของเมืองแม่ ซึ่งมีรายละเอียดมากมายและได้บรรยายไว้อย่างกว้างขวาง เท่าที่หลักฐานจากตำนานพื้นเมือง และพงศาวดารกรุงศรีอยุธยามีบันทึกไว้

เมืองแพร่ เป็นส่วนหนึ่งของล้านนา บรรดาศิลปินวัฒนธรรมของล้านนาก็เข้ามามีอิทธิพลแทนรูปแบบศิลปะของสุโขทัย มีการดัดแปลงรูปแบบศิลปะสุโขทัยที่ละเอียดละน้อย แต่ยังคงมีร่องรอยศิลปะสุโขทัยให้เห็นอยู่ เช่น เจดีย์ช้างค้ำที่วัดหลวงอภัย พระพุทธรูปยืนที่วัดศรีชุม และศิลาจารึกหลายหลัก ที่แสดงให้เห็นว่าเมืองแพร่ อยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัยมาก่อน

เริ่มต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ชนชาติพม่าเริ่มขยายอำนาจเข้ามาในแคว้นแคว้นของชนชาติไทย ล้านนาถูกพม่าเข้ายึดครองได้ใน พ.ศ. 2101 ครั้งถึง พ.ศ. 2106 กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ถูกนำตัวไปเป็นเชลยที่กรุงหงสาวดี พม่าแต่งตั้ง พระนางวิสุทธิเทวี ปกครองล้านนาจนถึง พ.ศ. 2124 เมื่อพระนางสิ้นพระชนม์ พม่าก็ตั้งโอรสองค์หนึ่งมาปกครองล้านนา เป็นการสิ้นสุดราชวงศ์มังราย ที่สถาปนาและปกครองอาณาจักรล้านนามาตลอดระยะเวลา 285 ปี (พ.ศ. 1839- 2124)

เมืองแพร่ ได้แสดงเจตคติทางการเมืองมาตลอดว่า ประสงค์จะรวมอยู่กับกษัตริย์ชนชาติเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นในเหตุการณ์สำคัญหลายครั้ง คือ

1. การสนับสนุนพระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านช้างหลวงพระบาง ในการเรียกร้องสิทธิปกครองเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2100-2105

2. การเข้าร่วมกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในการทำสงครามกับเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2204 และพญาแพร่ก็ได้เป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่จนถึงแก่พิราลัย ใน พ.ศ. 2214

เจตคติทางการเมืองประการนี้ ได้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อกษัตริย์ราชวงศ์อลองพญา อันเป็นราชวงศ์ใหม่ของพม่า เริ่มรุกรานกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 2303 ต่อมาเข้ายึดครองล้านนาทั้งหมด ใน พ.ศ. 2306 จากนั้น ใน พ.ศ. 2308 กษัตริย์พม่าก็เกณฑ์กองทัพล้านนาเข้าสมทบ กองทัพใหญ่พม่าเคลื่อนพลเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา และสามารถยึดกรุงศรีอยุธยาได้ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2310

เมืองแพร์ ต้องถูกเกณฑ์คนเข้าไปในกองทัพพม่าพร้อมกับหัวเมืองอื่นๆ ของล้านนา แม่ทัพเมืองแพร์เวลานั้น คือ พญาเมืองใจย บุตรพญาแสนซ้าย เจ้าหลวงเมืองแพร์

ก่อนสงครามจะเสร็จสิ้น พญาเมืองใจย ก็สร้างวีรกรรมที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ได้บันทึกไว้เป็นหลักฐาน คือ การนำกองทัพเมืองแพร์ถอนตัวออกจากกองทัพพม่า

ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้บ้านเมืองจากพม่าสำเร็จและเริ่มปราบปรามชุมนุมอิสระทางเหนือ พญาเมืองใจย ก็เป็นเจ้านายในล้านนาคนแรกที่เข้าสวามิภักดิ์ต่อกษัตริย์ชาวไทย

ตั้งแต่ พ.ศ. 2313-2357 เมืองแพร์ได้เข้าร่วมกับกรุงธนบุรี นครลำปาง และกรุงเทพฯ ในการพยายามขจัดอิทธิพลของพม่าให้หมดไปจากล้านนา สงครามชิงเมืองเชียงแสนที่มั่นคงสุดท้ายทางการเมืองและการทหารของพม่า ใน พ.ศ. 2347 กองทัพเมืองแพร์มีส่วนเข้าร่วมอย่างสำคัญ และชัยชนะในสงครามคราวนี้ เป็นผลให้เมืองแพร์ได้ประชากรชาวเชียงแสนที่อพยพติดตามกองทัพ ลงมาตั้งถิ่นฐาน ในเมืองแพร์หลายพันครอบครัว ชาวเชียงแสนเหล่านี้ ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตอำเภอสูงเม่น และมีบางส่วนที่กระจายไปตามพืนาหรือหมู่บ้าน ตำบลรอบๆ ตัวเวียง เมืองแพร์ จึงได้กลับคืนสู่ความสงบอีกครั้ง

สรุปจากการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองแพร์ อนุมานได้ว่าการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี พื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร์ จังหวัดแพร่ เข้ามาหลังจากสงครามชิงเมืองเชียงแสนในเดือนมิถุนายน 2347 ซึ่งสงครามที่พม่าเป็นฝ่ายรุกได้สิ้นสุดลง เป็นระยะเวลาที่ล้านนาอยู่อย่างสงบ เพื่อฟื้นฟูบ้านเมืองของตน และเป็นยุคที่ล้านนากับสยามได้ขยายอำนาจทางการเมืองไปถึงสิบสองปันนา มีผู้คนจากสิบสองปันนาอพยพมาตั้งถิ่นฐานในเมืองแพร์ การย้ายถิ่นฐานของชนชาติไทเผ่าต่างๆ ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ในรัชกาลนี้เจ้าอนุวงศ์ผู้ครองนครเวียงจันทร์ ก่อการแข็งเมือง รัฐบาลสยามจึงรวมพลจากประเทศราชในล้านนา ยกไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ผลของสงครามคราวนี้ทำให้ชาวไทพวน (ลาวโซ่ง) ส่วนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองแพร์ที่บ้านทุ่งไธ้ และยังมีชาวไทใหญ่หรือเงี้ยวจำนวนมากโยกย้ายเข้ามาค้าขายด้วย ซึ่งในยุคสมัยนั้นเมืองแพร์ยังต้องมีการส่งส่วย ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ประชากรในเมืองแพร์มีหลากหลายเผ่าพันธุ์ จึงสันนิษฐานได้ว่า “อิมปี” หรือ “ก่อ” หรือ “ก่อเมืองแพร์” น่าจะอพยพเข้ามาในยุคนี้ และจากหนังสือ “Ethnic Group Of Thailand” Non-Tai-Speaking People เขียนโดย Joachim Schliesinger หน้า 189 ระบุไว้ว่า “The Mpi are called Kaw by the local northern Thai, which sometimes leads to confusing them with the Akha, who are called Ikaw by the locals. They pronounce their own name Ma’pri, not to be confused with the Mlabri of Mon-Khmer stock” จาก “ก่อ” หรือ “ก่อเมืองแพร์” มาเป็น “อิมปี” ซึ่งในที่นี้น่าจะเป็นการแปลหรือเพี้ยน ในเชิงชนเผ่า เพราะเดิมนั้นคนกลุ่มนี้ถูกเรียกว่า “ก่อ” ทั้งนี้ในพื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด

อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ก็ยังคงเรียกกลุ่มตนเองว่า “ก่อ” และเป็นเครือญาติกันกับกลุ่มคนบ้านดง และยังคงไปมาหาสู่กันอยู่ตลอด สำหรับพื้นที่จังหวัดแพร่ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน นั้นรับรู้ว่ากลุ่มของตนเอง เดิมมีชื่อเรียกว่า “ก่อ” หรือ “ก่อเมืองแพร่” แต่ไม่นิยมให้เรียกชื่อกลุ่มตนเองว่า “ก่อ” ซึ่งถือว่าเป็นคำไม่สุภาพ ถือเป็น การเหยียด มองเป็นเรื่อง “อคติทางชาติพันธุ์” จะรับรู้และให้เรียกกลุ่มตนเองว่า “อิมปี้” แทนคำว่า “ก่อ”

การกำหนดชื่อเรียกของกลุ่มชนจากคำว่า “อิมปี้” เป็น “(ก่อ)อิมปี้” เกิดขึ้นระหว่างการประชุมร่วมกันของแกนนำสองพื้นที่ ซึ่งแต่เดิมในพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้ใช้คำว่า “อิมปี้” เป็นที่รู้จักในทางวิชาการ และกลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยไม่มีคำว่า “ก่อ” แต่ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างชาวก่อบ้านสะเก็น จังหวัดน่าน กับชาวอิมปี้ บ้านดง จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2560 ได้ข้อสรุปว่า กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองพื้นที่ เป็นพี่น้องกัน มีการไปมาหาสู่กัน และพูดภาษาเดียวกัน แต่ทางบ้านสะเก็น ไม่เคยรู้จักคำว่า “อิมปี้” ที่กลุ่มบ้านดงใช้เรียกตัวเองและยืนยันขอใช้ชื่อ “ก่อ” ทั้งนี้กลุ่มแกนนำบ้านดง จังหวัดแพร่ ก็เห็นด้วย แต่ขอให้มีการใช้คำว่า “อิมปี้” วงเล็บไว้ด้านท้าย เป็น “ก่อ (อิมปี้)” ด้วย จากเหตุผลเพราะมีงานวิชาการของหลายหน่วยงานก่อนหน้านี้ ได้ใช้คำว่า “อิมปี้” มาก่อนแล้ว ทั้งนี้ หากจะมีการรณรงค์ หรือ การสื่อสารความรู้ใหม่และได้รับความชัดเจนแล้ว จะใช้คำว่า “ก่อ” เพียงคำเดียวก็ได้ภายหลัง (โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย)

ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้

ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และจัดเก็บข้อมูลปรากฏ รายละเอียดของภูมิปัญญาเท่าที่ยังคงเหลืออยู่ ปรากฏ 6 ด้าน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ พื้นที่ทั้งจังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ กายภาพ ของที่ตั้งหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยเทือกเขาและมีที่ราบระหว่างแอ่งและภูเขา มีแม่น้ำไหลผ่าน ทำเลที่ตั้ง ของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวจึงเหมาะแก่การทำการเกษตร โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา หุบเขา ชาวบ้านทำนาแบบนาตม น้ำ พื้นที่สูงปลูกข้าวไร่ พื้นที่ที่ราบ ในแอ่งเขาอุดมสมบูรณ์ ปลูกข้าวและพืชอื่นๆ เศรษฐกิจเป็นแบบผลิตเพื่อให้ออกอยู่พอกิน ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ที่ยังคงปรากฏอยู่จากอดีตสืบทอดมาจนปัจจุบันคือ การทำนา ได้แก่ พิธีแสกนาขวัญ (พิธีแรกนาขวัญ) พิธีฝากข้าวไว้กับท้าวทั้งหก พิธีตัดข้าวล้นบาตร เป็นต้น รายละเอียดปรากฏ ดังนี้

“พิธีแสกนาขวัญ” เป็นพิธีทำขวัญข้าว โดยเจ้าของที่นาจะทำพิธีบูชาข้าว ทั้งนี้ (คำว่า “แสก” แปลว่า เริ่มทำก่อนสิ่งอื่นใด) การแสกนาขวัญหรือการทำขวัญข้าว มี 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงแรก คือ ก่อนที่จะทำการปลูกข้าวลงนาจะนำต้นข้าว จำนวน 9 ต้น มาลงปลูกก่อน และมีการไหว้ขอพรให้ ต้นข้าวเจริญงอกงาม เหตุผล ที่ใช้จำนวนข้าว 9 ต้นนั้น เป็นกุศโลบายใช้เลข 9 ที่คนทางภาคเหนือ

ยี่ดื้อ คือ เลข 9 เป็นเลขมงคล ซึ่งมีความหมายในเชิงบวก หมายถึงความก้าวหน้า ก้าวไกล ซึ่งใช้คำพ้องเสียงคำว่า “เก้า” ช่วงที่สอง คือ ช่วงก่อนที่ข้าวจะออกรวง ซึ่งจะสังเกตจากขนาดลำต้นของต้นข้าวที่สูงประมาณคืบเศษ เรียกพิธีว่า “ปุจาข้าว” (บูชา) ซึ่งจะบูชาด้วยเนื้อควาย ขนม ข้าวต้ม รูปเทียน ดอกไม้ กล้วยน้ำว่า เจ้าของที่นาจะไหว้และบอกกล่าวขออย่าให้สัตว์ แมลง มารบกวนนาข้าวของตน และบอกเจ้าที่เจ้าทางแม่ธรณีที่ปกปักษ์รักษา อารักษ์ที่ดินผืนนั้นด้วย และช่วงสุดท้ายจะทำในฤดูกาลเก็บเกี่ยวก่อนที่จะเกี่ยวข้าวทั้งหมด จะต้องเกี่ยวข้าว 9 ต้นแรกที่ปลูก มัดรวมกันไปเก็บไว้ในยุ้งฉางวางใส่กระบุง และเอาพัด พัดโบกไปมา ถือเป็นพิธีเสร็จพิธี ทั้งนี้ เพื่อความเป็นสิริมงคล (พระครูวิจิตรศิลปาคม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

“พิธีฝากข้าวไว้กับท้าวทั้งหก” หรือที่ในภาษาอิมปี เรียกว่า “กอปุจาเค” คำว่า “กอ” แปลว่า ข้าว (ข้าวเปลือก) คำว่า “ปุจา” มาจากคำว่า บูชา และคำว่า “เค” แปลว่าทำ พิธีกอปุจาเค หรือ พิธีฝากข้าวไว้กับท้าวทั้งหก ซึ่งได้แก่ ท้าวเวสสุวรรณ ท้าววิรุหะ (หรือท้าววิรุพหก) ท้าววิรุปักข์ ท้าวธรรฐ (หรือคนธรรพ์) พระอินทร์ และพระแม่ธรณี ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจะทำในวันพระช่วงฤดูกาลเข้าพรรษา ซึ่งจะเป็นช่วงเวลาที่ทำข้าวกำลังตั้งท้อง ทั้งนี้ทำพิธีฝากข้าวไว้กับท้าวทั้งหก หลังจากปลูกข้าว ประมาณ 2 เดือน โดยที่ต้นข้าว จะสูงประมาณ 60 เซนติเมตร ช่วงเวลานี้จะตรงกับเดือนสิงหาคม จุดประสงค์ของการทำพิธีฝากข้าวไว้กับท้าวทั้งหก หรือ “กอปุจาเค” คือ ต้องการฝากข้าวไว้กับท้าวทั้งหก เพื่อให้ช่วยดูแลไม่ให้สัตว์หรือแมลงมารบกวนในนาข้าว ทั้งนี้ เจ้าของที่นาจะเป็นผู้ทำพิธีนี้ด้วยตนเอง พิธีมักเริ่มตั้งแต่เช้ามืด และไม่ควรงเกินเวลา 10.00 น. โดยจะทำในวันพระเท่านั้น เพราะถือกันว่าเป็นวันดีตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อิมไปโดย เมื่อไปถึงทุ่งนาหรือที่นาของตน เจ้าของที่นาจะทำแทนพิธีด้วยการปักไม้ไผ่จำนวน 5 อัน บนยอดไม้ จะมีกาบหยวกกล้วยวางอยู่ (ทำเป็นจานรอง) ไม้ทั้งห้าอันจะปักประจำทิศทั้งสี่และตรงกลาง ซึ่งถือเป็นส่วนของพระแม่ธรณี จะวางเครื่องเช่นไหว้บนดิน ของที่ใช้ในการประกอบพิธี ได้แก่ ข้าวเหนียวสุก ข้าวต้มมัด ขนม บุหรี่ (มีหลี) เมียง (ชา) แหนม และหมากพลู ซึ่งอย่างหลังถือเป็นของที่ขาดไม่ได้ ทั้งหมดจะวางไว้บนกาบหยวกกล้วย จากนั้น เจ้าของที่นาจะอธิฐานขอพรให้ท้าวทั้งหกคุ้มครองนาข้าวของตน และให้ได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก (ธีรภพ เชื้อนสี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

“พิธีตัดข้าวล้นบาตร” หรือในภาษาอิมปีเรียกว่า “ลุงแปะ” เป็นพิธีกรรมที่ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 (เดือนมกราคม) หรือทำในช่วงหลังจากลอยกระทง ได้แล้วประมาณ 2 เดือน พิธีนี้จะทำในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว นำข้าวใหม่ที่ได้จากการปลูก มาถวายให้พระ (ทั้งนี้สำหรับการจะถวายข้าวใหม่นั้น คนในชุมชนจะต้องทำนาให้แล้วเสร็จ และนำข้าวเก็บไว้ในยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว ทุกครัวเรือน) โดยแต่ละบ้านจะต้องนำข้าวมาถวายให้พระก่อนที่ตนจะได้กินข้าวใหม่ พิธีกรรมจะทำในตอนเช้า โดยก่อนที่ชาวบ้าน จะนำข้าวมาถวายล้นบาตรให้กับพระนั้น จะต้องไปถวายหรือ “ใส่ข้าวท้าวทั้งสี่” (ท้าวทั้งสี่ตา) ก่อนการทำพิธีกรรมอื่นเพราะมีความเชื่อว่าเป็นการถวายให้เจ้าที่เจ้าทาง

โดยจะนำข้าวเหนียวสุกปั้นเป็นก้อนแล้ววางในบริเวณวัดบริเวณอุโบสถ หรือ กำแพงวัด มัคทายกหรือ อาจารย์วัดเป็นคำเรียกที่คนทางภาคเหนือเรียก จะเป็นผู้เตรียมบาตรจำนวน 4 ใบ วางไว้ภายใน อุโบสถ บาตรใบที่หนึ่งสำหรับใส่ข้าวเปลือก บาตรใบที่สองสำหรับใส่ข้าวสาร จะใช้สำหรับถวายแด่ พระภิกษุสงฆ์ บาตรใบที่สามจะใส่ข้าวเปลือก และบาตรใบที่สี่ จะใส่ข้าวสาร สองใบหลังนี้จะใช้ สำหรับถวายพระพุทธ (พระประธานในอุโบสถ) นอกจากบาตรทั้งสี่ใบแล้ว ยังมีบาตรอีก 2 ใบที่ตั้งไว้ ด้านหน้าโบสถ์ ใบหนึ่งใช้สำหรับใส่อาหารคาวหวาน และอีกใบหนึ่งไว้สำหรับใส่น้ำ ชาวบ้านจะนำน้ำ มาใส่จนล้นบาตรเรียกว่า “ตักน้ำล้นบาตร” หลังจากถวายข้าวทำวทั้งสี่เสร็จแล้ว ชาวบ้านจะเข้าไป ในอุโบสถเพื่อนำข้าวไปถวาย โดยจะเทข้าวสารและข้าวเปลือก ให้ล้นบาตร โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าการเทข้าวสารและข้าวเปลือกให้ล้นบาตรนั้น เปรียบเสมือนความอุดมสมบูรณ์ ที่มีเหลือกินเหลือใช้ จนล้น หลังจากนั้น มัคทายกจะนำสวดมนต์ไหว้พระเพื่อรับศีลรับพร และถวายข้าวใหม่ที่หุงหรือนึ่งสุกแล้ว พร้อมอาหารคาวหวานแก่พระภิกษุสงฆ์ เสร็จแล้วพระภิกษุสงฆ์จะอนุโมทนา จากนั้น กลับจากพิธีกรรมที่วัด กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่จะนำข้าวสุกไปให้ ผู้ซึ่งเป็นบုพาริหรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ได้รับประทานก่อน แล้วค่อยมารับประทานกับคนในครอบครัว (ธีรภพ เชื้อนสี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

ซึ่งจากภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่ ยังคงยึดถือความเชื่อ เรื่องพิธีกรรมโบราณที่มีมาแต่บรรพบุรุษที่แฝงกุศโลบายในการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำการเกษตร เนื่องจากการทำการเกษตรในอดีตต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับระบบคุณค่า จัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” “ธรรมชาติในที่นี้ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งมีทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

อีกทั้งยังเล็งเห็นความสำคัญของความอาวุโส เห็นได้จากเสร็จในพิธีกรรมอาหารหรือข้าวที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะต้องนำไปให้ผู้ใหญ่ที่ตนเองเคารพนับถือ หรือผู้อาวุโส พ่อแม่เป็นผู้รับประทานก่อนแล้วคนในครอบครัวค่อยรับประทาน ซึ่งถือเป็นการแสดงความเคารพ กตัญญู รู้คุณ ความรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ตามจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษวางเอาไว้ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม เพราะการปฏิบัติขัดกับประเพณีที่วางไว้ จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ขัดเคืองความรู้สึกซึ่งกันและกัน การมีกฎเกณฑ์มารยาทในสังคม ถือเป็นบรรทัดฐานให้คนรุ่นหลังได้ดำเนินรอยตาม และสามารถนำไปสู่การดำเนินชีวิตได้อย่างสันติสุข

ภาพ 6 แสดงพิธีตักข้าวล้นบาตร

ที่มา: <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/10>

2. ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรมที่ปรากฏชัดเจน ได้แก่ การทำไม้กวาดดอกหญ้า (ภาษาอิมปีเรียกว่า แยมแป) ทำมาจากดอกหญ้าที่เรียกว่า “ดอกหญ้างัง” ซึ่งส่วนใหญ่จะเก็บได้ในช่วงเดือนธันวาคม มกราคม กุมภาพันธ์ แต่ในช่วงที่ดอกออกมากที่สุด จะอยู่ในช่วงต้นเดือนมกราคม ดอกหญ้างังเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การทำไม้กวาดดอกหญ้าของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เวลาว่างหลังจากการทำนา หรือทำการเกษตร ก็จะใช้เวลาว่างทำไม้กวาดไว้ใช้ในครัวเรือน และบางส่วนก็จะทำไม้กวาดเป็นอาชีพเสริม จำหน่ายภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว เดิมนั้นคนอิมปีในพื้นที่จังหวัดแพร่ จะนำไม้กวาด ไปแลกกับเครื่องอุปโภคบริโภค

ซึ่งเดิมนั้นกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นหมู่บ้านปิดที่ไม่ติดต่อสื่อสารกับคนภายนอกชุมชน การยังชีพนั้นรายได้นั้นแทบไม่มีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีใช้วิธีการดำรงชีพแบบพอเพียง การทำนาก็ทำแต่พอกิน สำหรับคนที่ไม่มีที่ดินสำหรับทำนา หรือทำการเกษตรนั้นก็จะเอาพวกพืชผัก อินทผาลัม ไม้กวาดดอกหญ้า หน่อไม้ ไปแลก

เครื่องอุปโภคบริโภครวมถึงข้าวสาร ซึ่งหากย้อนไปในอดีตบรรพบุรุษไม่ได้ทำนาทุกครัวเรือน มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ผู้ที่จะมีที่ดินหรือที่นาสำหรับทำการเกษตรนั้น ผู้ที่เป็นเจ้านายจะแบ่งให้ ส่วนคนที่เหลือก็จะเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า เพื่อแลกกับอาหาร (หลง วิเย่น, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2562)

จากภูมิปัญญาการทำไม้กวาดดอกหญ้าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้รับการส่งเสริมประสบการณ์และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้การทำไม้กวาดดอกหญ้าของอิมปีบ้านดงเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งในและต่างจังหวัด สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ภูมิปัญญา ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมคุณค่าที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาประกอบให้มีค่าขึ้นมาสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้แก่กลุ่มคนดังกล่าวได้

สถาปัตยกรรมด้านการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สภาพบ้านเรือนของคนอิมปีในอดีตอยู่กันอย่างเรียบง่าย ลักษณะเหมือนบ้านคนไทยภาคเหนือ หันบันได้ไปทางทิศตะวันออก การนอนจะหันหัวไปทางทิศตะวันออก บนหิ้งพระในบ้านจะหันหน้าพระพุทธรูปไปทิศเหนือ บ้านเรือนแต่ละหลังตั้งอยู่ชิดกัน มีอาณาบริเวณของบ้านเพียงเล็กน้อย ชาวอิมปีนิยมสร้างบ้านยกพื้นสูง มีใต้ถุนเอาไว้เก็บเครื่องใช้ในการเกษตรและนั่งนอนเล่นในตอนกลางวัน ภายในชุมชนมีต้นไม้ผลขึ้นแซมประปราย มีนาดำและไร่ แยกออกไปห่างจากที่ตั้งหมู่บ้านหลังคามุงด้วยดินขอ คือ กระเบื้องมุงหลังคาเรือนของชาวล้านนา เป็นเครื่องปั้นดินเผา น้ำหนักเบา มีขนาดเล็ก บางเรียบ ปลายด้านหนึ่งหักงอคล้ายตะขอ ใช้สำหรับเกาะไม้ก้านผ้าที่ยึดติดกับโครงสร้างหลังคาซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษ เช่น ภูมิปัญญาเรื่องการใช้ดินเหนียวทำหลังคา เพื่อป้องกันความร้อน และคงทนในการปลูกเรือนตามความเชื่อโบราณล้านนา ห้วนนอนต้องอยู่ทางตะวันออก เลยมีการวางตัวเรือนขวางตะวัน นอกจากความเชื่อแล้วยังได้ประโยชน์ในการรับลมอีกด้วย จุดเด่นของบ้านจะมีชานและเต็น เป็นตัวเชื่อมพื้นที่ใช้งานเข้าด้วยกัน (เต็น เป็นภาษาเหนือ หมายถึง ชานเรือนส่วนใน เป็นพื้นที่ส่วนตัวของบ้าน ดังนั้นแขกไม่ควรจะเข้ามาส่วนนี้)

ภาพ 7 แสดงบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี แบบดั้งเดิม

ที่มา: <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/10>

3. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการเข้าถึงความลึกลับ ในธรรมชาติ แล้วนำมาใช้ให้เป็นคุณค่าต่อการดำรงชีวิตทั้งนี้ด้วยการลองผิดลองถูก และการทดลองศึกษาผลรวมประสบการณ์ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ความรู้โดยเฉพาะเรื่องสมุนไพรถูกนำมาใช้ตราบ จนถึงปัจจุบัน ความรู้ความเข้าใจในของมีค่าในธรรมชาติ รวมถึงกลไกของธรรมชาติตามกาลเวลา เป็นสิ่งที่มิปรากฏอยู่ในความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีก็เช่นกัน องค์ความรู้ เรื่องสมุนไพรที่ปรากฏผ่านครุภูมิปัญญา เช่น การเก็บสมุนไพรให้ได้คุณค่าสูงสุดต้องเก็บจากแหล่งที่กำเนิดของพืชพันธุ์นั้นๆที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติโดยไม่มีการเคลื่อนย้ายไปปลูกในที่อื่นที่จะทำให้คุณค่า สรรพคุณทางยาลดลง

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และบ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ยังคงมีองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องความลึกลับของธรรมชาติ การลองผิดลองถูกเรื่องสมุนไพร หมอพื้นบ้านและการใช้สมุนไพรในการคลอดลูก หากเป็นการคลอดลูก โดยวิธีตามธรรมชาติโดยใช้หมอตำแยผู้ชาย ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีคาถาอาคม พรหมน้ำมนต์เป่าคาถาบนศีรษะและบริเวณหน้าท้อง เพื่อให้เด็กในท้องกลับหัวลง และคลอดง่าย พอคลอดเสร็จจะใช้ผิวไม้ไผ่ที่ตัดใหม่ ซึ่งมีความคมมาตัดสายสะดือ แล้วนำรกไปฝังไว้ใต้บันไดและใช้ผ้าถุงมาทำผ้าอ้อมห่อตัวเด็ก สำหรับแม่หรือผู้คลอดต้องนั่งฟังบนที่นอน แล้วนำผ้าเศษมาผูกที่ท้อง เพื่อไม่ให้มดลูกหย่อนเข้าอุ้งเร็ว โดยใช้ใบเป่าตำน้ำอาบ ต้มกิน ต้มอบ ให้แม่

หลังคลอดเพื่อให้นมลูกเข้าอู่เร็ว ในการอยู่ไฟ เปล้าใหญ่มีสรรพคุณยอดเยี่ยมที่ช่วยบำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ช่วยขับน้ำคาวปลา บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย นอกจากนี้ ยังทำให้เลือดลมหมุนเวียนดีขึ้น ทำให้เลือดลมเป็นปกติ ทำร่างกายให้ฟื้นตัวเร็วหลังคลอด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเรื่องสมุนไพรหลังคลอด ที่ทางกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีทั้ง 2 พื้นที่ ยังคงยึดถือปฏิบัติและใช้สืบทอดกันมา (ธีรภาพ เชื้อนสี, 2562)

4. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

ภาษาอิมปี เป็นภาษาตระกูลทิเบต-พม่า กลุ่มโลโลใต้ สาขาย่อยพม่า-โลโล ไม่มีระบบการเขียน หลังจากลงพื้นที่ศึกษาในประเทศไทย พบกลุ่มคนที่พูดภาษาอิมปี ในพื้นที่จังหวัดแพร่ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และพื้นที่จังหวัดน่าน บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และหากศึกษาตามตำราและเอกสารทางวิชาการมีข้อบ่งชี้การเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว จากเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลไปยังเมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อเดินทางไปยังมหาวิทยาลัยชนชาติยูนนาน และได้พบกับอาจารย์ Ai wenhan ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำคณะ Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chengong University City, Kunming, Yunnan, China, เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2561 ได้ให้ข้อมูลว่ามีกลุ่มคนที่ใช้ภาษาพูดคล้ายเคียงกับภาษาอิมปี ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ก่อ หรือ ก้อ อาศัยอยู่เมืองฮาย ซึ่งเป็นเขตปกครองประเภทเทศมณฑล (อำเภอ) ภายใต้เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา ตั้งอยู่ทางใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศพม่าทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีการทดสอบเสียงพูด ลักษณะการเรียงประโยค คำเรียกใช้คำพูดเหมือนกัน ซึ่งในปัจจุบันนี้มีกลุ่มคนที่พูดภาษาอิมปีในประเทศไทย ไม่ถึง 2,000 คน จากจำนวนข้อมูลประชากรในพื้นที่ 2 จังหวัด ซึ่งถือว่ามีความจำนวนผู้พูดภาษาน้อยมาก และมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ ทำให้ภาษา มีแนวโน้มอยู่ในภาวะใกล้สูญไปพร้อมกับภูมิปัญญาและองค์ความรู้ท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นความเปราะบาง ทางมิติด้านสังคมที่เกิดขึ้น (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549) ถึงแม้จะมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เข้าไปดำเนินการสร้างกระบวนการให้คนในชุมชนอิมปีได้ร่วมคิด ทบทวนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อร่วมวางแผน หาแนวทางการแก้ไขปัญหา เช่น โครงการ “สร้างระบบตัวเขียน: สิบชะตาภาษาอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภาษาและวัฒนธรรม ของคนอิมปี ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล และโครงการวิจัย “รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมในการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาอิมปีด้วยพลังเยาวชน ในพื้นที่บ้านดง เทศบาลตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” นั้น

ลักษณะการเรียงประโยคจะใช้ ประธาน-กรรม-กริยา ซึ่งจะสลับกัน ดังนี้

โง่ คุ่มไม้ จ้ามา

ฉันทกรรยา มีแล้ว

ส่วนประโยคคำถามก็จะมีคำลงท้ายที่เป็นสัญลักษณ์ของการถามคล้ายคลึงกัน เช่น
ลา ไหลลา เช่น

นอ คุ่มไม้ จ้า โโล่

คุณ (กรรยา) มี หรือยัง

ประโยคปฏิเสธจะปรากฏคำว่า “มา” ที่หน้าคำกริยา เช่นเดียวกับภาษาส่วนใหญ่ในตระกูล
จีน-ทิเบต

โง่ คุ่มไม้ มา จ๊ะ

ฉันทกรรยา ไม่ มี

ปัจจุบันชาวอิมปีบ้านดงส่วนใหญ่สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยและภาษาคำเมืองหรือ
ไทยเหนือ เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่า โดยปกติพวกเขาใช้ภาษาอิมปีในระหว่างพวกเขาด้วยกัน แต่ใช้คำเมือง
เป็นภาษาที่สอง ในการติดต่อสื่อสารกับคนที่มิใช่อิมปี นอกจากนี้ผู้ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีนักวิชาการ
ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจศึกษา เรื่อง ภาษาอิมปี เช่น พิณจ พิษยภัลย์, สิทธิชัย สาเยี่ยม,
T. Nishida, James, A. Matiosff เป็นต้น

จากภาวะวิกฤตทางภาษาที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องหารูปแบบและแนวทางการนำภาษาไปใช้
โดยการประเมินสถานการณ์และความเสี่ยงโดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน
และผลักดัน ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ในการสร้างกลไกการอนุรักษ์โดยการนำ
คุณค่า ในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้พัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษาในรูปแบบต่างๆ
ซึ่งการที่กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีจะมองเห็นคุณค่าในภาษา สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) จึงจะเป็นศาสตร์
ที่สามารถสร้างคุณค่าของหลักแห่งความงาม โดยมีหลักความคิดและการใช้เหตุผลแสวงหาความงาม
วิธีการตัดสินความงาม รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ
การจำแนก การกระจาย และการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของความงาม การแสดงออก
ถึงคุณลักษณะของความงาม ความสวยและความไพเราะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีแห่ง
ความงาม” (Theory of Beauty) (สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์, 2539, น. 4-5) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้
ที่จะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในคุณค่าของภาษาและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

5. ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี

อิมปีนับถือศาสนาพุทธผสมผสานกับศาสนาของอิมปี ที่นับถือผีบรรพบุรุษและนับถือ
เทวดา (เรียกในภาษาอิมปีว่า “อะลา”) อิมปีนับถือศาสนาพุทธมานานแล้ว นอกเหนือไปจากการนับถือ
พระพุทธเจ้าแล้ว ยังให้ความสำคัญกับ “ท้าวทั้งสี่” หรือเทพประจำทิศ โดยเทพประจำทิศเหนือ คือ

ท้าวเวสสุวรรณ ทำหน้าที่ดูแลปกป้องบ้านไม่ให้ศัตรูและสิ่งชั่วร้ายเข้ามารังควาญ เทพประจำทิศใต้ คือ ท้าววิรุหะ (ท้าววิรุพหก) ทำหน้าที่ดูแลไม่ให้มีอุปสรรคและให้มีความสำเร็จในเรื่องต่างๆ เทพประจำทิศตะวันตก คือ ท้าววิรูปักษ์ ทำหน้าที่ไม่ให้สัตว์ร้ายสัตว์เลื้อยคลานเช่นงูเข้ามาในบ้าน เทพประจำทิศตะวันออก คือ คนธรรพ์ (ท้าวธตรฐ) ทำหน้าที่ดูแลความสงบให้ราบรื่น การบูชาท้าวทั้งสี่นี้ จะทำในพิธีกรรมที่เรียกว่า “ขันท้าวทั้งสี่” หรือที่ในภาษาอิมปีเรียกว่า “ต๋ำตั้งสี่ต๋ำ” ซึ่งความเชื่อพวกนี้เป็น การเรียนรู้ผ่านวัด และในชุมชนโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน พิธีไหว้เทวดา ความเชื่อเรื่องเทวดา คงเป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนที่อิมปีจะรับพระพุทธศาสนาเข้ามา ถ้าคุยกับ คนทั่วไปหรือคนภายนอกแล้ว อิมปีจะเรียกว่า “เทวดา” แต่ถ้าคุยกันในภาษาอิมปีจะเรียกว่า “อะลา” อะลาไม่ใช่ผี ซึ่งถ้าเรียกแบบนั้น จะถือว่าเป็นการดูถูก มีตำนานเล่าว่า “เทวดาขี่ม้าขาวมาหาน้องของพ่อของลุงแก้ว ชื่อว่าลุงกล้า เทวดาได้ขี่ม้าขาวมาในเวลากลางคืน มาที่บ้านของผู้เฒ่า ก่อนวันที่ชาวบ้านจะทำพิธี ชาวบ้านจะได้ยิน เสียงกระดิ่งม้ามาที่บ้านลุงแก้ว” (ธีรภาพ เขื่อนสี, ผู้สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2562) ถือกันว่าคน นามสกุล “สี่ต๋อ” เป็นตระกูลของเทวดา ซึ่งเทวดาคนปัจจุบันคือนายแก้ว สี่ต๋อ อะลาปู่คนแรกของ หมู่บ้านนั้นไม่มีใครทราบและจำได้ว่าคือใคร

ชาวบ้านถือกันว่าเทวดาเป็นผู้คุ้มครองเชิงจิตวิญญาณ และเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธี ต่างๆ และมีศาลของเทวดา เรียกว่า “อะลาเกอ” ตั้งอยู่นอกหมู่บ้านใกล้กับวัดดงใต้ ถือเป็นพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ และทุกปีจะมีการประกอบพิธีกรรมที่อะลาเกอ การทำพิธีไหว้เทวดานั้นกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดง อำเภอมืองแพร์ จังหวัดแพร์ จะยึดถือและปฏิบัติโดยเคร่งครัด

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ทั้งจังหวัดแพร์ และจังหวัดน่านจะนับถือ เทวดา ที่เรียกว่า “อะลา” ซึ่งไม่มีตัวตนปรากฏให้เห็น แต่เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนสรวงสวรรค์ โดยในรอบ 1 ปีนั้น ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมการไหว้เทวดา จำนวน 4 ครั้ง คือ วันแรม 4 ค่ำ เดือน 4 (เดือนมกราคม), วันเข้าพรรษา (เดือนกรกฎาคม), วันออกพรรษา (เดือนตุลาคม), และวันที่ 16 เมษายน ในครั้งที่ 4 คือ ทุกวันที่ 16 เมษายน ของทุกปีจะมีลูกหลานชาวอิมปีที่อาศัยอยู่ ต่างจังหวัด กลับบ้านเพื่อมาประกอบพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากจะตรงกับวันหยุดในช่วง สงกรานต์ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2548)

ผู้ซึ่งเป็นเทวดาหรือผู้ที่ประกอบพิธีจะทำการถวายเครื่องสักการะเพื่อบอกกล่าวต่อ เทวดา เสร็จแล้วรุ่งเช้าอีกวันหนึ่งผู้สร้างเทวดา จะนำเอาเครื่องสักการะที่จัดเตรียมไว้น้อมนำไปบูชา ที่ศาลเทวดาซึ่งอยู่ทาง ทิศใต้ของหมู่บ้าน เพื่อบอกกล่าวเทวดาได้รับรู้ รับทราบ สิ่งที่น่าอนำให้ ในหมู่บ้านกระทำดี ควรทำในสิ่งที่ถูกทำให้สังคมในหมู่บ้าน มีความสุขซึ่งเป็นการรักษา คุ้มครอง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในหมู่บ้านตลอดไป

1. จัดเตรียมภาชนะรองรับ (ถาด) จำนวน 4 ใบ ซึ่งมีหมากแกล่ม พลุแกล่ม ดอกไม้ ดอกฝ้าย ฐูป ชั้นน้ำส้มป่อยหรือชั้นน้ำอบน้ำหอม เพื่อให้ชาวบ้านที่มาร่วมพิธี จะได้มีความสะดวก และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ก่อนที่จะเริ่มพิธีบอกกล่าวเทวดา

2. ผู้ส่งทรงเทวดา ทำการถวายเครื่องสักการะ บอกกล่าวเทวดา เสร็จแล้วรุ่งเช้า อีกวันหนึ่ง ผู้ส่งทรงเทวดา นำเอาเครื่องสักการะที่จัดเตรียมไว้น้อมนำบูชาที่ศาลเทวดา เพื่อบอกกล่าว ให้เทวดาได้รับรู้รับทราบ สิ่งทีน้อมนำมาให้ในหมู่บ้านประพตติดี ควรทำในสิ่งที่ถูกที่ควร ทำให้สังคม ในหมู่บ้านมีความสุข ซึ่งเป็นการรักษาคุ้มครอง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในหมู่บ้านตลอดไป

3. ขนบธรรมเนียมประเพณีนับถือเทวดาของชาวบ้านดังถือว่าเป็นประเพณีที่ชาวบ้านคง ทุกหลังคาเรือนจะรู้เองถึงวันกำหนดวันเวลาแล้วน้อมนำเอา ฐูป เทียน ดอกฝ้าย ดอกไม้ ไปที่บ้าน เทวดาของทุกปี โดยมีกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เป็ง ทุกปีเวลาประมาณ 16.00 น. ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะไปที่บ้านเทวดา เจ้าของบ้านจัดเตรียมถาด 2 ใบ เพื่อน้อมนำเอาสิ่งของ ที่ชาวบ้านได้จัดเตรียมไปใส่ ในถาดนั้น ประเพณีปีใหม่เมืองชาวอิมปี

ก่อนถึงวันประกอบพิธีชาวบ้านจะช่วยกันล้างหูก้าและทำความสะอาดพื้นที่โดยรอบ หอเทวดา หรือ “อะลา เกอ” ในภาษาอิมปี พิธีจะเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้า โดย “อะลาปู” (ผู้ประกอบพิธีกรรม) ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทวดา (ตระกูลสีต้อ) จะเตรียมถาดไว้ที่บ้านของตนเอง เพื่อให้ชาวบ้าน นำเครื่องประกอบพิธีกรรมมาวางไว้ในพาน เพื่อเตรียมความพร้อมในการประกอบพิธีไหว้เทวดา ซึ่งได้แก่ ดอกฝ้าย 4 ดอก, ฐูป 4 คู่, หมากพลุ 4 ชุด, ข้าวสาร, ขนม, น้ำส้มป่อย, ข้าวเสี้ยว (ข้าวสวย โรยด้วยน้ำอ้อย) พร้อมกับเงิน 9 บาท ถวายให้กับอะลาปู

ในช่วงบ่ายของวันประกอบพิธี ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะไปที่บ้านของอาละปู ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว คนที่ไปจะเป็นผู้ใหญ่ ยกเว้นบางหลังคาเรือนถ้าไม่มีผู้ใหญ่ไป จะส่งตัวแทนเป็นเด็ก ไปร่วม อะลาปู จะแต่งกายด้วยเสื้อสีขาวและกางเกงสีสุภาพ (มักเป็นสีดำ แต่สมัยก่อนเป็นสีขาว) ถือถาดที่บรรจุสิ่งของสำหรับไหว้เทวดาไปด้วย เดินนำหน้าขบวน และมีชาวบ้านเดินตาม เมื่อถึง หอเทวดา (อะลาเกอ) อะลาปู จะเป็นตัวแทนถวายเครื่องเช่นไหว้ในถาดให้กับอะลา โดยไปวางไว้ในหอ (บ้านไม้ขนาดเล็ก เดิมมุ่งหลังคาด้วยหูก้าคา ต่อมาเปลี่ยนเป็นสังกะสี) จากนั้นจะกล่าวคำบูชา เทวดาด้วยภาษาอิมปี โดยบอกกล่าว ให้เทวดารู้ว่าพวกตนได้มาทำความเคารพ และขอพรให้คน ในชุมชนไม่เจ็บป่วย อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อกกล่าวเสร็จ อะลาปูจะประพรมน้ำส้มป่อยและผูกข้อมือ ชาวบ้าน ถือเป็นเสร็จพิธี (พระครูวิจิตรศิลปาคม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2562)

ภาพ 8 แสดงพิธีไหว้เทวดา ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน
อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ภาพ 9 แสดงดอกไม้รูปเทียนที่ใช้ประกอบพิธีไหว้เทวดา

พิธีขอฝน

พิธีขอฝน หรือ “แซ่น้ำอุปคุต” หรือในภาษาอิมปีคือ “อุปาคู เจอะโหตั้ง” ชาวบ้านจะเลือกผู้ประกอบพิธีกรรม โดยคัดเลือกจากกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในชุมชนที่เป็นผู้อยู่ในศีลธรรม ในการประกอบพิธีกรรมจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ประกอบพิธีกรรมในวัด และอีกส่วนหนึ่งจะประกอบพิธีกรรมในป่า ในส่วนของวัด ผู้นำพิธีจะขุดสระน้ำขนาดเล็กเป็นรูปสี่เหลี่ยม ลึกประมาณหนึ่งศอก

กว้างประมาณ 50-70 เซนติเมตร จากนั้นจะเทน้ำใส่ลงไป เมื่อเสร็จแล้วจะปั้นดินเหนียวเป็นรูปปลาช่อน หอย และนกกระเรียน โดยปลากับหอยจะวางไว้ในสระ ส่วนนกกระเรียนจะวางไว้ข้างสระทำท่าทาง คล้ายกับกำลังจะไปกินปลา และปักไม้ขนาดเล็กที่สี่มุมของสระ นำหญ้าคาเขียวมาพันเป็นเชือกยาว วงล้อมรอบตัวสระ (มยุรี ถาวรพัฒน์, 2554) ส่วนในป่าจะเดินทางไปแม่น้ำ “ชิงแม่น้ำ” (วังน้ำ) ของแม่น้ำลัวที่อยู่ในป่าดิบลึก จากนั้น จะจัดเตรียมสถานที่โดยทำการขุดรั้วและโยงสายสิญจน์รอบ บริเวณวังน้ำ จัดตั้งแท่นสำหรับบูชาท้าวทั้งสี่ มณฑปสำหรับพระอุปคุต รอบรั้วราช วัตจะมีการปัก กิ่งไม้จิก ไม้หว่า ไม้พุทรา และไม้ขนุน จากนั้น หาต้นกล้วย อ้อย ข่า ข่าแดง ชิง มาประดับและหาไม้ มาประดิษฐ์เป็นนกช่อนหอยจับกิ่งไม้วางไว้ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนด้านทิศเหนือเป็นนกเหยี่ยว เกาะกิ่งไม้ สิ่งที่จะขาดไม่ได้ คือ จะต้องมีการปล้ำช่อนตัวใหญ่สองตัว รวมทั้งสัตว์น้ำอื่นๆ ได้แก่ ปู หอย เต่า สำหรับปล่อยลงวังน้ำ ถ้าหาของจริงไม่ได้ก็ให้ทำจำลองขึ้นมา จากนั้นชาวบ้านจะนำกระบอก ไม้ไผ่ที่มีการสลักคาถาไปผูกติดกับก้อนหินในแม่น้ำ แล้วโยงเชือกไปมัดกับต้นไม้ขนาดใหญ่ โดยต้อง มัดให้แน่น จากนั้นกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมก็จะกลับมาที่หมู่บ้าน เมื่อกลุ่มคนที่ทำพิธีในป่ากลับมาที่วัด พระสงฆ์จะสวดคาถาในอุโบสถวัดตั้งได้เป็นเวลา 7 วัน ถ้าฝนตกลงมาก็หยุดสวด แต่ถ้าเกิน 7 วันแล้ว ฝนยังไม่ตกก็ถือว่าพิธีกรรมไม่ได้ผล ส่วนกระบอกสลักคาถาก็จะนำไปนำกลับคืนมา โดยพระครูวิจิตร ศิลปาคม กล่าวว่า “มีอยู่ครั้งหนึ่งเมื่อขอฝนแล้วปรากฏว่าฝนตกหนักพัดต้นไม้ล้ม ทำให้กระบอก สลักคาถาลอยเข้าไปในเมือง ปรากฏว่ามีคนในเมืองเก็บได้ คนๆ นั้นก็เอามาคืนให้กับทางบ้านดังได้ เพราะรับรู้กันว่ามีเพียงหมู่บ้านนี้เท่านั้นที่ทำพิธีขอฝน”

พิธีกรรมขอฝนนี้ไม่ได้ทำกันมานานมาก ดังนั้น พิธีกรรมนี้จึงให้ข้อมูลตามความทรงจำของ คนในหมู่บ้าน และยังมีความสับสนกันอยู่ สาเหตุที่พิธีกรรมนี้ไม่ได้ทำอีก ด้วยเป็นเพราะพิธีกรรมนี้ จะทำก็ต่อเมื่อเกิดภัยแล้งเท่านั้น แต่ในช่วงระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาหมู่บ้านไม่เคยอยู่ในภาวะที่ ขาดแคลนน้ำ แม้ฝนจะตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาลก็ตาม โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่ระบบการชลประทานดี ทำให้พิธีนี้ ในอนาคตคงเหลือแค่เรื่องเล่าขาน เป็นตำนานเท่านั้น

พิธีสังคหะ

พิธีสังคหะ หรือในภาษาอิมปีเรียกว่า “สังคหะเค” (คำว่า เค แปลว่าทำ) เป็นพิธีที่มี เป้าหมาย เพื่อส่งเคราะห์บ้าน หรือพิธีสะเดาะเคราะห์หมู่บ้าน ให้พ้นจากภัยพิบัติต่างๆ ถือว่าเป็น พิธีกรรมในระดับหมู่บ้าน พิธีกรรมนี้จะทำกัน 2 วัน โดยพิธีจะเริ่มหลังจากวันวิสาขบูชา 7 วัน ซึ่งจะตรงกับวันแรม 7 ค่ำ เดือน 6 (ปกติตรงกับเดือนพฤษภาคม) ในวันแรกพิธีจะเริ่มในช่วงเช้า ซึ่งชาวบ้าน แต่ละครอบครัวจะจัดทำสวดหรือกระบะที่ทำจากหยวกกล้วยทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างยาว ประมาณ 50 เซนติเมตร จำนวน 8 อัน ซึ่งเท่ากับจำนวนเทพประจำทิศทั้งแปด สิ่งที่ใส่ในสวดวง ได้แก่ รูปปั้นเทพเจ้าประจำทิศขึ้นบนพานะ ข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน แกงส้ม แกงหวาน (แกงส้ม แกงหวาน ในที่นี้หมายถึง การสมมุติโดยนำเอาใบไม้ เช่น ใบมะขามมาสับให้ละเอียดหรือรากล้วย

ใส่พริกแห้ง เกลือ ลงไป) กล้วย อ้อย หมาก พลู ข้าวดำ ข้าวขาว พริกแห้ง เกลือ หอม ปลาร้า และ ใบมะขาม โดยในแต่ละสวดจะมีการเขียนป้ายบอกชื่อเทพเจ้าเอาไว้

สำหรับเทพเจ้าประจำทิศ ประกอบด้วยรายชื่อ ดังนี้ (เขียนตามชาวบ้าน) พญายม ชี่ควายหนไต้, พระเป็งชี่แรด, พะยาอินชี่ข้างวันออก, พระพายชี่วันวันออกแจ่งเหนือ, พระจันชี่วิมาน หนเหนือ, พระกายชี่ม้าวันตกแจ่งเหนือ, วรรณชี่นาค วันตก, และพระนารายณ์ชี่ครุทวันตกแจ่งใต้ (พระครูวิจิตรศิลปาคม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2562)

เมื่อถึงเวลาประมาณ 15.00-16.00 น. พระสงฆ์และผู้ชายอิมปีจะจัดเตรียมสถานที่ บริเวณหน้าวัดคงไต้ โดยเอาโต๊ะมาตั้งสวด (สะโตง) ส่วนชาวบ้านจะเตรียมตะกร้าซึ่งภายในมีขันทัน้ำ ที่มีการใส่ส้มป่อย ตาแหลว และสายสิญจน์ ในตะกร้าจะมีข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียน เมื่อทุกคนพร้อม ผู้นำชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีทางศาสนา โดยเจ้าอาวาสวัดคงไต้ จะสวดคาถาหลายอย่าง ซึ่งคาถานี้ จะสืบทอดเฉพาะวัดคงไต้เท่านั้น เจ้าอาวาสจะหันหน้าไปทางทิศ ตะวันออก ส่วนชาวบ้านหันหน้า ในทางตรงกันข้าม เมื่อเจ้าอาวาสสวดเสร็จก็จะประพรมน้ำมนต์ หลังจากนั้นตัวแทนชาวบ้านจะประเคนเครื่องสังคหะ และสิ่งของต่างๆ แต่พระสงฆ์ ต่อจากนั้น ชาวบ้านจะช่วยกันยกสวดงไปไว้ตามทิศต่างๆ ที่กำหนดไว้ พระสงฆ์อนุโมทนาให้พรชาวบ้านเป็นอัน เสร็จพิธี

ในวันรุ่งขึ้น ชาวบ้านจะทำพิธีอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับและบรรพบุรุษ โดยจะมีพิธีส่ง ซึ่งชาวบ้านต้องช่วยกันทำกระทรงขนาดเล็กเท่ากับจำนวนหลังคาเรือนในหมู่บ้าน จากนั้นจะนำไปส่ง (วางทิ้งไว้) ตามสถานที่ที่เตรียมเอาไว้

ภาพ 10 แสดงสวดง (สะโตง) ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ที่มา: <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/10>

ประเพณีการทำปุจาเค

ประเพณีการทำ “ปุจาเค” คือ พิธีสะเดาะเคราะห์ตัวบุคคล โดยจะทำในวันขึ้น 8 ค่ำ ของทุกเดือน ซึ่งจะตรงกับวันพระโดยอิมปีจะนำเสื้อผ้าของคนที่อยู่ในครอบครัว คนละหนึ่งชิ้น มาพับใส่ในภาชนะที่บรรจุได้พอเหมาะและนำเครื่องประกอบพิธีกรรม ได้แก่ รูป 3 ดอก ดอกไม้ หมาก 3 อัน ใบพลู 3 ใบ ฝ้ายขาว 9 เส้น (ด้านสายสิญจน์) ซึ่งความยาวของด้านจะยาวเท่ากับส่วนสูง ของแต่ละบุคคล ช่อ (ธง) สีขาว 3 อัน เพื่อแสดงถึงการสะเดาะเคราะห์ ข้าวปั้น และเงินตามกำลัง ศรัทธาของทั้งหมดจะนำไปถวายภายในโบสถ์

ขั้นตอนการทำพิธีนั้น ชาวบ้านในแต่ละบ้านหรือแต่ละครอบครัวจะนำเสื้อผ้ามาพับใส่ ในตะกร้าหรือแล้วใช้ใบตองวางทับบนเสื้อผ้า แล้วนำข้าว 3 ปั้นพอเหมาะ มาวางชิดติดกันวางบน ใบตองนำรูปดอกไม้ช่อ (ธงสีขาว) ปักไว้บนข้าว เสร็จแล้วนำใบพลูวางเรียง 3 ใบรอบข้าว แล้ววาง หมากทับบนใบพลู สุดท้ายนำฝ้ายขาว (ด้านสายสิญจน์) วางบนใบตอง และนำไปวางรวมกันหน้า พระประธานในอุโบสถ หลังจากประกอบพิธีกรรม สวดคาถาใกล้เสร็จ จะนำฝ้ายขาว (ด้านสายสิญจน์) ที่มีความสูงเท่ากับตัวบุคคล ซึ่งเปรียบเสมือนการแทนตัวบุคคล ไปเผาบริเวณนอกวัด ถือเป็น การเผา เคราะห์ให้หาย หรือพ้นไปถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี (เอกชัย เชื้อนสี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2562)

จากภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ยังคงปรากฏอยู่นั้นได้ แฝงไปด้วยการสร้างขวัญและกำลังใจ การยึดถือแนวปฏิบัติเรื่องราวบาปบุญคุณโทษ โดยการนับถือ เทวดา ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนอิมปีให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม เห็นจาก การเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ต้องเลือกผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไม่ผิด ศีลธรรม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของระบบคุณค่าระหว่าง “คนกับคน” (ชุมชนหรือสังคม) ความสัมพันธ์ ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” และความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ใน ระเบียบต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

6. ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ

กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิปัญญาด้านโภชนาการหรือด้านอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพทางด้านอาหารยังคงปรากฏให้เห็น แต่ยังคงขาดการอนุรักษ์ความหลากหลาย ทางด้านอาหารอิมปี จากวารสารกระแสวัฒนธรรม ปีที่ 19 ฉบับที่ 35 (มกราคม-มิถุนายน 2561) ได้นำเสนอบทความการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นบทความที่นำเสนอฐานข้อมูลภูมิปัญญาด้านอาหารเพื่อการอนุรักษ์อาหารที่เป็น เอกลักษณ์ของท้องถิ่น

วิถีวัฒนธรรมทางด้านอาหารของชาวอิมปี หากเปรียบเทียบกับในอดีตถือว่าอยู่ในขั้น วิกฤต กล่าวคือ ด้านสภาพแวดล้อมของการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใกล้ชุมชนเมืองและเกิดการรุกคืบ หรือ

การผสมผสานและการกลืนทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ทำให้ความหลากหลายทางด้านอาหารของประชาชนชาวอิมปีเกิดภาวะ ใกล้เคียงสูญหาย โดยอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอิมปีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ส่วนใหญ่เป็นอาหารที่หาส่วนประกอบได้จากธรรมชาติ โดยชาวอิมปีจะมีการปลูกพืชผักสวนครัวภายในบริเวณบ้านของตนเองและจากบ้านเรือนใกล้เคียง เพื่อเก็บนำมาประกอบอาหาร ในส่วนของกระบวนการในการประกอบอาหารของประชาชนชาวอิมปี จะเน้นวิธีการที่เรียบง่าย และใช้วัตถุดิบที่ใกล้เคียงกันในอาหารแต่ละประเภท เช่น ในการตำน้ำพริกเครื่องแกงต่างๆ มักจะใช้เพียงกระเทียม พริก หอมแดง และปลาร้าเป็นหลัก (กระแสวัฒนธรรม, 2561)

ซึ่งจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและศึกษาจากตำรา บทความทางวิชาการ และการสัมภาษณ์ ครูภูมิปัญญาด้านอาหาร พบว่า ยังมีอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ซึ่งถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์เมนูอาหารที่แฝงไปด้วยการรักษาสุขภาพ กล่าวคือ เป็นชนิดของอาหารที่มีส่วนประกอบของผักเป็นส่วนใหญ่ และนิยมมาประกอบอาหารแบบต้ม ยำ และนึ่ง ดังนี้ “ก่าปุ่แปะ” หรือ ปิ้งชะอมยัดไส้ เป็นการนำผักที่มีในชุมชน กล่าวคือ ชะอมมาปรุงประกอบเป็นเมนูอาหาร ซึ่งสรรพคุณของชะอมเป็นผักที่มีสรรพคุณในการบำรุงสายตา เนื่องจากมีวิตามินเอสูงช่วยในการขับถ่ายและคลายอาการร้อนได้ จะเห็นได้ว่า การเลือกวัตถุดิบมาประกอบเป็นเมนูอาหารนั้นคนอิมปีได้มีความรู้เรื่องโภชนาการ โดยส่วนประกอบจะประกอบไปด้วย พริก ผักชะอม ไข่ไก่ เป็นส่วนผสมปรุงด้วยเกลือ และนำไปห่อใบตองปิ้งให้สุก ถือเป็นเมนูเพื่อสุขภาพ “กะแห่นกะลา” หรือ ยำหน่อไม้ เป็นเมนูที่ใช้หน่อไม้สดในการประกอบเป็นเมนู โดยนำหน่อไม้ไปต้มให้สุก นำมาปอกเปลือกสับพอละเอียด และนำมายำ โดยน้ำยำจะมีส่วนผสมของน้ำปลาร้าสุก พริกและกระเทียมที่ตำโดยละเอียด คลุกเคล้าผสมใส่เห็ดลงไปด้วย มักจะรับประทานคู่กับผักเคียงเช่น มะเขือพวง ชะอม มะเขว่น เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเป็นอีกเมนูที่ไม่มีส่วนผสมของเนื้อ แม้แต่น้ำปลาร้าก็ต้องต้มให้สุก ถือว่าคนอิมปีก็ยึดถือในเรื่องสุขอนามัยในการกินมากพอสมควร “กลิ้งล้าหื้อซ้อโค” หรือ น้ำพริกผัดนึ่งใส่ข้าวเปือ เป็นเมนูหนึ่งที่นำผักชนิดต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น เช่น กะหล่ำปลี ฟักทอง ถั่วพักยาว เห็ด ชะอม ตำลึง รวมถึงพริก นำมาคลุกเคล้ากับเกลือและใส่ข้าวเปือลงไป ทั้งนี้ข้าวเปือคือข้าวที่ใช้สำหรับประกอบ ปรุงอาหารเมนูต่างๆ เพื่อเพิ่มรสชาติความหอมอร่อย กลมกล่อมเข้มข้น อร่อยเคล็ดล้าคือ นำข้าวสารมาแช่น้ำ จนสีของเมล็ดข้าวสารจะเปลี่ยนจากสีขาวใสเป็นออกสีขาวขุ่น จากนั้นสะเด็ดน้ำออกให้หมด แล้วนำข้าวสารแช่น้ำมาใส่ในครก แล้วจากนั้นตำให้ละเอียด นำส่วนผสมที่มีทั้งหมดมานึ่งรวมกัน ซึ่งถือเป็นอีกเมนูที่เป็นภูมิปัญญาทางด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ที่เน้นการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ความพอเพียงที่หาได้ในหมู่บ้านชุมชน และเน้นสุขภาพเป็นหลัก

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทำให้ได้พบกับผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีโดยได้สัมภาษณ์และสอบถามเกี่ยวกับเคล็ดล้าการอายุยืน เหล่าผู้สูงอายุก็ได้ให้ข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การประกอบอาหารด้วยเมนูธรรมชาติที่เน้นผักเป็นส่วนประกอบ และมักจะเป็นเมนูนี้ และปิ้ง เกลือแร่

และวิตามินจากผักนานาชนิด โดยคัดสรรมาจากแหล่งวัตถุดิบทางธรรมชาติ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น นำมาปรุงอย่างพิถีพิถัน นี่คือวัฒนธรรมการกินของคนอิมปีที่ส่งต่อสืบทอดกันต่อมาเป็นรุ่นๆ อันสะท้อนวิถีชีวิตการกินอยู่อย่างเรียบง่ายที่ดั่งงาม คงความเป็นเอกลักษณ์ที่มีเสน่ห์อย่างหนึ่งของอาหารพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์

7. ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย

ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีด้านการแพทย์แผนไทยเป็นระบบการแพทย์แบบองค์รวมระหว่าง กาย จิต สังคม และธรรมชาติ มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพของคนในกลุ่มตนทั้งร่างกายและจิตในระดับปัจเจกบุคคล โดยการดูแลนั้นจะสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นองค์ความรู้ ระบบความคิด ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่ได้จากประสบการณ์ที่สั่งสม ปรับตัว และดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมในแง่การจัดการป้องกัน การดูแล และการรักษาสุขภาพโดยสืบทอดกันมา รากฐานหรือองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยนั้นเป็นผลจากการใช้สติปัญญาปรับตัวตามสภาวะการณ์ต่างๆ เป็นภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอด มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนชาติอื่น และนำมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม-วัฒนธรรมท่ามกลางความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หรือการเคารพธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากการบวงสรวงเทพ เทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา แม่ธรณี เป็นต้น

การใช้ป่าไม้และสมุนไพร ป่าเป็นคลังยา ประกอบด้วย สมุนไพรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ชนิดต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการรักษาจากป่า จะเก็บยาจากป่า ซึ่งอาจเป็นป่าดง อยู่ในละแวกชุมชนที่กลุ่มตนอาศัยอยู่ สำหรับพืชป่าจะเก็บเฉพาะส่วนที่จะนำมาทำยา ส่วนที่เหลือยังคงไว้หรือสามารถขยายพันธุ์เจริญเติบโตต่อไปได้ และจะไม่นำพืชป่าออกมาปลูกที่บ้านอย่างเด็ดขาด แสดงถึงการให้ความสำคัญของถิ่นกำเนิดสมุนไพร ความเชี่ยวชาญมักจะได้องค์ความรู้มาจากป่าทั้งด้านพฤกษศาสตร์และสรรพคุณทางยา กล่าวได้ว่า ป่าและสมุนไพรเป็นแหล่งภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ยังคงใช้ประโยชน์อยู่ในปัจจุบันเห็นได้เด่นชัดที่สุดคือ การใช้ใบเป่ล้ากล่าวคือ ใช้ใบเป่ล้าใหญ่เป็นสมุนไพรสำหรับผู้หญิงหลังคลอด โดยใช้เป่ล้าใหญ่ตัวเดียว หรือผสมสมุนไพรตัวอื่นๆ ต้มน้ำอาบ หรือ ต้มอบให้แม่หลังคลอดเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็ว ซึ่งใบเป่ล้าใหญ่เป็นสมุนไพรโบราณทำให้หลายคนอาจจะไม่ค่อยคุ้นหูมากนัก แต่ในการอยู่ไฟ เป่ล้าใหญ่มีสรรพคุณยอดเยี่ยมที่ช่วยบำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ช่วยขับน้ำคาวปลา (ธีรภาพ เชื้อนสี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2563)

การคลอด หรือสูติกรรม

เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต จิตวิญญาณ ธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพ มีความเชื่อว่า คนประกอบขึ้นจากรูปกับนาม คือ กาย (ธาตุ) และ

จิต (ขวัญ) อย่างสมดุล และสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องของกรรมที่อาจไปสัมพันธ์กัน เช่น คนกับชุมชน คนกับผีหรือจิตวิญญาณ หรือคนกับธรรมชาติ หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ในภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ได้มีการนำเอา “ใบเปิ้ล้า” มาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพหญิงหลังคลอด กล่าวคือ การดูแลหลังคลอดด้วยการอาบน้ำที่ต้มด้วยใบเปิ้ล้า ด้วยคุณสมบัติของใบเปิ้ล้าที่ใช้สำหรับแก้วิงเวียนและช่วยทำให้เลือดไหลเวียนดี ซึ่งสามารถนำมาต้มรับประทาน หรือ อาบ รวมถึงการอบสมุนไพร ทั้งนี้ สำหรับผู้หญิงหลังคลอดคนอิมปีจะมีความเชื่อว่าการอาบน้ำด้วยใบเปิ้ล้า จะทำให้หญิงหลังคลอดมีสุขภาพแข็งแรง ไม่วิงเวียน และช่วยกระชับหรือทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว โดยหลังคลอด 7 วัน (ธีรภาพ เชื้อนสี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2563) จะอาบน้ำที่ต้มใบเปิ้ล้าทุกวันติดต่อกัน เพราะการใช้สมุนไพรใบเปิ้ล้ามาเป็นตัวช่วยในการอยู่ไฟนั้น นอกจากจะเป็นการขับเหงื่อและของเสียแล้ว ยังมีสรรพคุณอันหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นช่วยกระตุ้นการไหลเวียนโลหิต ลดความรู้สึกชามือเท้าและตะคริว ลดปัญหาผิวบวมซ้ำ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อที่ปวดเมื่อย ทำให้ผิวพรรณสะอาดสดชื่น และยังช่วยบำรุงร่างกายให้สดชื่นกระปรี้กระเปร่า มีผลทำให้สตรีหลังคลอดรู้สึกผ่อนคลายไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือจิตใจ

“เปิ้ล้าใหญ่” มีชื่อท้องถิ่นเรียกไปต่างกันแต่ละพื้นที่ เช่น เปาะ (กำแพงเพชร), ควะวู (กาญจนบุรี), เปิ้ล้าหลวง (ภาคเหนือ), เซ่งเค่คัง สะกาวา สกาวา สำกัวะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), ห้าเย็ง (ชาน-แม่ฮ่องสอน), คัวะวู, เปวะ เป็นต้นโดยมีเขตการกระจายพันธุ์ในประเทศอินเดีย เนปาล ภูฏาน บังคลาเทศ ภูมิภาคอินโดจีน พม่า และในประเทศไทย โดยสามารถพบได้ทุกภาคยกเว้นภาคใต้ มักขึ้นในป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าเต็งรัง (<https://www.librarygreenthailand.com/>)

เปิ้ล้าใหญ่เป็นสมุนไพรซึ่งจะขาดเสียมิได้สำหรับผู้หญิงหลังคลอด โดยใช้เปิ้ล้าใหญ่ตัวเดียว หรือผสมสมุนไพรตัวอื่นๆ ต้มน้ำอาบ ต้มกิน ต้มอบ ให้แม่หลังคลอดเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็ว เปิ้ล้าใหญ่เป็นสมุนไพรโบราณทำให้หลายคนอาจจะไม่ค่อยคุ้นหูมากนัก แต่ในการอยู่ไฟ เปิ้ล้าใหญ่มีสรรพคุณยอดเยี่ยมที่ช่วยบำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ช่วยขับน้ำคาวปลา บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย นอกจากนี้ ยังทำให้เลือดลมหมุนเวียนดีขึ้น ทำให้เลือดลมเป็นปกติ ทำให้ร่างกายฟื้นตัวเร็ว แก้อาการช้ำใน ปวดเนื้อปวดตัว ปวดในกระดูก อาการอ่อนเพลีย บำรุงน้ำนม แก้ลมผิตเดือน เป็นไข้ ที่น่าแปลก คือ ชาวบ้านในทุกภาค ทุกชาติพันธุ์ของประเทศไทย ทั้งไทยมุสลิม ไทยภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ชาวเขา ชาวพื้นล่าง ต่างก็ใช้การใช้เปิ้ล้าใหญ่การดูแลแม่หลังคลอดด้วยกันทั้งนั้น (<http://www.rakkaoyai.com/jungle-path/5944>)

ภาพ 11 แสดงใบเปล้าใหญ่

ที่มา: <https://www.nanagarden.com/>

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

วัฒนธรรมของชาติและความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย มรดกคุณค่าภูมิปัญญาวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ การอนุรักษ์ พื้นฟู การพัฒนาและส่งเสริมถ่ายทอดตลอดจนการแลกเปลี่ยน การตระหนักถึงคุณค่าและและเกิดความภาคภูมิใจ ทิศทาง และนโยบายในการพัฒนาประเทศ ก็มีส่วนในการที่จะส่งเสริมการตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญา ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์และถือเป็นกลไกและเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ส่งผลสะท้อน ปราบปรามการแก้ปัญหา ความน่ากังวลของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่จะถูกทำลายวิถี วัฒนธรรมชนเผ่า ที่มีอัตลักษณ์และเป็นคุณค่าในมิติของการพัฒนา

“คุณค่า” เกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิตที่สามารถตอบสนองความปรารถนาได้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีผลต่อการรับรู้ความรู้สึก คุณค่าจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือทำให้ความปรารถนาความต้องการของมนุษย์ทุกกลุ่มเต็มเต็มกระบวนการดำรงชีวิต และยังมีส่วนช่วยเหลือในการสงวนรักษา และพัฒนาชีวิตนำบุคคลหรือกลุ่มชน ให้เข้าถึงการรู้จักตนเอง รักตนเอง และการพัฒนาตนเอง แต่คนเราเรียนรู้ ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ ที่สามารถสนองตอบตามความต้องการและการรับรู้ของตน มีความประทับใจ ในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป มนุษย์เราจึงค่อยๆ เรียนรู้ และตีค่าของสิ่งต่างๆ เมื่อเราได้สัมผัสกับสิ่งนั้นสะท้อนออกมาเป็นแนวคิด ทางด้านคุณค่าจนเกิดเป็นทัศนคติ

“ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในสังคม ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีคุณค่า มีประโยชน์ ความสำคัญของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษแต่ละกลุ่มชนได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้กลุ่มชนต่างๆ เกิดความรัก และความภาคภูมิใจ เกิดความหวงแหน

ในความเป็นตัวตน ที่สะท้อนผ่าน ประเพณี พิธีกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย วิธีการดำรงชีวิตที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน การมองเรื่อง บาปบุญ คุณโทษ ความดีงาม ปรัชญา ศาสนาและความเชื่อ

จากการลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลแสดงให้เห็นถึงข้อมูลและข้อกังวลของกลุ่มชาติพันธุ์ อีมีปี ด้านการสูญเสียเอกลักษณ์ รวมถึงภาษาพูดของกลุ่มตน พิธีกรรมและแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม ต่างๆ ถึงแม้จะมีความพยายามในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูวัฒนธรรมของกลุ่ม แต่ปัจจุบันแนวปฏิบัติและ พิธีกรรม ในระดับครัวเรือนเริ่มลดลง อาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ความเป็นพลวัตทางสังคม การอพยพย้ายถิ่น และจำนวนประชากรที่ลดลง รวมถึงการสื่อความรู้และความเข้าใจในความเป็น ชาติพันธุ์ เป็นต้น

จากกระบวนการ วิธีการในการดำรงชีวิตที่สามารถตอบสนองความต้องการหรือความปรารถนา ของกลุ่มชาติพันธุ์อีมีปี ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและสร้างสรรค์ สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มาแต่ช้านานจนก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ และหวงแหน สะท้อนความเป็นตัวตน ผ่านกิจกรรม พิธีการ ความรู้สึก นึกคิด คุณงามความดี ปรัชญาศาสนาและความเชื่อ จากบทวิเคราะห์คุณค่า ในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อีมีปี จะเห็นได้ว่า จากผลการศึกษาประเด็นด้านภูมิปัญญาของ กลุ่มชาติพันธุ์อีมีปี สามารถแยกผลการศึกษาคคุณค่าที่ปรากฏในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อีมีปี ออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

ปรากฏคุณค่าด้านเศรษฐกิจในภูมิปัญญาด้านด้านเกษตรกรรม และภูมิปัญญา ด้านอุตสาหกรรม หัตถกรรมและสถาปัตยกรรม จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าความเชื่อ พิธีกรรม การทำให้เกิดขวัญและกำลังใจทางด้านการเกษตร ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับระบบคุณค่าระหว่าง “คน” กับ “ธรรมชาติ” ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแหกนาขวัญ พิธีฝากข้าวไว้ กับท้าวทั้งหก พิธีตักข้าวล้นบาตร ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตด้านการเกษตร การทำมาหากิน การทำไร่ทำนา โดยที่พิธีกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ความมั่นใจ เชื่อใจ ว่าหากกระทำการหรือพิธีการดังกล่าวแล้ว จะทำให้การทำการเกษตรได้ผลดี สภาพดินฟ้าอากาศ จะเอื้ออำนวย รวมถึงจำนวนผลผลิตจะได้มากขึ้น ทั้งนี้ ในพิธีกรรมต่างๆ จะมีขั้นตอนและวิธีการที่ แตกต่างกันไป ยกตัวอย่าง เช่น พิธีแหกนาขวัญ เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นก่อนที่จะมีการเพาะปลูกจริง โดยก่อนที่จะทำการเพาะปลูกข้าว จะนำต้นข้าวจำนวน 9 ต้น มาปลูกก่อน โดยคำว่า “แหก” ภาษาเหนือ หรือคนพื้นเมืองของเมืองแพร่ หรือ จังหวัดน่าน จะให้ความหมายว่า

“เริ่มแรก” ซึ่งหากมองย้อนไปถึงหลักการทางการเกษตรในยุคปัจจุบัน ถือเป็นการทดลอง พื้นที่ปลูกจริงว่าต้นข้าว หรือพืชที่ลงปลูกจะสามารถอยู่หรือคงสภาพในพื้นที่นาหรือที่ดินในพื้นที่ เพาะปลูกบริเวณนั้น ได้หรือไม่ ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่อาศัยการทดลอง ทดสอบ ก่อนลงมือ

ปฏิบัติจริง ซึ่งจะมีความเชื่อว่าหากมีการ “แฮก” หรือการเริ่มต้นที่ดีแล้วนั้น จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจไม่ว่า จะเป็นทางด้านกรเพาะปลูก เกษตรกรรม

ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมหัตถกรรมและสถาปัตยกรรมที่มุ่งให้คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจที่ปรากฏหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ศึกษาบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่สามารถสร้างรายได้ และหลายครัวเรือนใช้เป็นอาชีพหลัก ซึ่งปรากฏการทำไม้กวาดดอกหญ้า ภาษาอิมปีเรียก “แยแป” ทำมาจากดอกหญ้าที่เรียก “ดอกหญ้าก่ง” ซึ่งจะขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยคนอิมปีบ้านดงจะทำไม้กวาด ซึ่งเดิมนั้นพื้นที่บริเวณหมู่บ้านที่อาศัย รวมถึงบริเวณพื้นที่ป่าที่ทำมาหากินมีดอกหญ้าก่งขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้คนอิมปีในยุคก่อนได้คิดประดิษฐ์ ไม้กวาดเพื่อใช้ทำความสะอาดปิดกวาดแหล่งที่อยู่อาศัย บ้านเรือน โดยมีการถ่ายทอดสอนรุ่นต่อรุ่น ซึ่งคนอิมปีในยุคสมัยปัจจุบันก็สามารถทำไม้กวาดดอกหญ้าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

โดยเมื่อครั้งอดีต จากสถานะคนอิมปีเดิมที่มีบรรพบุรุษเป็นผู้เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้าให้กับเจ้านายในสมัยก่อน การทำมาหากิน รวมถึงที่ไร่นาต้องให้ผู้ที่ป็นเจ้านายเป็นคนมอบให้ หรืออนุญาตให้ทำ จึงทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสภาพความเป็นอยู่ของคนอิมปีในยุคนั้น คนกลุ่มใหญ่มีฐานะยากจน ต้องอาศัยการนำไม้กวาดดอกหญ้าไปแลกกับข้าวสาร อาหาร จากหมู่บ้านใกล้เคียง จนถึงปัจจุบันจากการนำไม้กวาดไปแลกข้าวสารหรืออาหารแห้ง ก็เปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจ คือ การทำเพื่อจำหน่าย ทำให้ก่อเกิดรายได้ จากภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสั่งสม และสั่งสอน ถ่ายทอดต่อรุ่นสู่รุ่น

และภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่สะท้อนคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจให้เห็น คือ การทำหลังคาด้วย “ดินขอ” หรือกระเบื้องมุงหลังคาเรือนของชาวล้านนา เป็นเครื่องปั้นดินเผา น้ำหนักเบา มีขนาดเล็ก ลักษณะบางเรียบ ปลายด้านหนึ่งหักงอคล้ายตะขอใช้สำหรับเกาะหรือยึดไม้ก้านฝาที่ยึดติดกับโครงสร้างหลังคา ซึ่งมีคุณสมบัติเรื่องการระบายความร้อน จะทำให้เห็นว่าคุณลักษณะเรือนของคนอิมปีในยุคก่อน จะนิยมมุงหลังคาด้วยดินขอ ซึ่งคุณค่าที่ปรากฏจากภูมิปัญญาของคนอิมปี ที่ยังคงสืบทอดและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา และยังใช้ได้อยู่จริง จะเห็นได้ว่าหลังคาโบสถ์หรือวิหาร ยังคงใช้ดินขอมุงหลังคา และบ้านเรือนก็ยังคงมีการประยุกต์แผ่นหลังคาจากดินขอ มาเป็นกระเบื้องดินเผา ซึ่งลักษณะและคุณสมบัติไม่ต่างจากดินขอ

โดยจะเห็นได้ว่าบรรพบุรุษได้มีการทดลอง ทดสอบ สอบทาน ลองผิดลองถูกจนสามารถนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปทรงคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมู นำมาวางต่อกันเป็นหลังคาบ้าน และถูกนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้จนถึงปัจจุบัน โดยเป็นที่ปรากฏแพร่หลายในวงกว้าง และภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นที่มาของการทำหลังคาดินขอ อีกหลายพื้นที่ที่ปรากฏคุณค่าด้านเศรษฐกิจ

2. คุณค่าด้านสังคม

พิธีตักข้าวล้านบาตร ปรากฏคุณค่าทางด้านสังคมในพิธีกรรม หลักการจะมีการนำข้าวข้าวสาร และข้าวเปลือก มาเทใส่บาตรหน้าพระประธานในโบสถ์ให้ล้านบาตร โดยมีความเชื่อว่าการเท

ข่าวสารหรือข่าวเปลือกให้ล้นบาตรนั้น เปรียบเสมือนความอุดมสมบูรณ์ มีเหลือกินเหลือใช้จนล้น ซึ่งหากพิจารณาแล้วถือเป็นกุศโลบายที่จะให้คนได้รู้จักการแบ่งปัน เอื้ออาทรต่อคนในชุมชนเดียวกัน การใช้พิธีกรรมทางศาสนาสร้างกลไกด้านความเชื่อดึงคนให้เข้าวัด โดยที่ข่าวสารหรือข่าวเปลือกที่นำมาเทใส่บาตรก็จะมี การเก็บไว้ให้ภิกษุสงฆ์ได้รับโภชนา เหลือกก็มีการแบ่งปันให้กับคนในชุมชนที่มีฐานะยากจน ซึ่งมีการสืบทอดปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันโดยถือว่าเป็นการการสงวน และมีการรักษา รวมถึงการพัฒนาให้กิจกรรมดังกล่าวเป็นจุดศูนย์รวมสร้าง “คน” ให้อยู่กับ “ธรรมชาติ” โดยการนำ ภูมิปัญญาด้านการเกษตรไปใช้เป็นกุศโลบายในการดึงคนให้เข้าวัด โดยให้วัดเป็นแหล่งฝึกอบรม กล่อมเกลาคิดใจ ให้คนอิมปี เป็นคนที่มีความเอื้ออาทร รู้จักการแบ่งปัน และการร่วมเป็นส่วนหนึ่ง ในการดูแลคนในชุมชนผ่านพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความดีงามของคุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่ม ชาติพันธุ์อิมปี สะท้อนคุณค่าทางด้านสังคม

ภูมิปัญญาด้านภาษาอิมปี เป็นอีกส่วนหนึ่งของคุณค่าทางด้านสังคมที่ปรากฏจาก สภาพจริง ที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ รวมถึงโครงการวิจัย ปรากฏข้อมูลระบุถึงความวิกฤติของภาษาอิมปี ทั้งจากจำนวนประชากรอิมปีที่ลดลง ทั้งพื้นที่ จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน ทั้งนี้ จากโครงการวิจัย เรื่อง รูปแบบการสื่อสาร ที่เหมาะสมในการฟื้นฟู ภาษาและภูมิปัญญาอิมปีด้วยพลังเยาวชนในพื้นที่บ้านดง เทศบาลตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนส่งเสริมการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น ศูนย์ภาษาและ วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล บทสรุปของ โครงการได้นำเสนอโครงการวิจัยดังกล่าวข้างต้น เป็นหนึ่งในแนวทางนำคุณค่าในภูมิปัญญาไปสร้าง ความตระหนักในการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของคนอิมปีไว้ โดยใช้กลุ่มเด็กและ เยาวชนในพื้นที่เป็นกลไกหลักในการช่วยฟื้นฟูและรักษา ดำรงอยู่โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชน ผ่านกิจกรรมการสร้างควมสามัคคีในหมู่คณะ โดยการทดลองการเขียนด้วยระบบตัวเขียน ภาษาอิมปี และการผลิตสื่อเพื่อการสืบทอดภาษา ซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านสังคมที่ปรากฏตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน

ซึ่งเดิมสภาพการใช้ภาษาอิมปีในชุมชนปัจจุบันอยู่ในสภาวะถดถอย เยาวชนมักใช้ ภาษาเมือง เป็นหลักในการสื่อสาร และคนอายุต่ำกว่า 35 ปี จะไม่สามารถพูดและเข้าใจภาษาได้อย่าง ถ่องแท้ และรู้สึกเขินอายที่จะพูดภาษาอิมปี และการสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุและเด็ก เกิดช่องว่าง ระหว่างการสื่อสารเนื่องจากไม่เข้าใจความหมาย และไม่สามารถพูดโต้ตอบได้

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องนำแนวทางในการนำคุณค่าด้านสังคมที่ปรากฏในภาษาอิมปี ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เห็นความสำคัญของภาษา ซึ่งภาษาเป็นสิ่งช่วยยึดให้คนอิมปีมีความผูกพัน ต่อกัน มีระเบียบแบบแผนของตน และกลุ่มชน การพูดภาษาเดียวกันจึงเป็นสิ่งที่ทำให้คนรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความผูกพันต่อกันในฐานะที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

3. คุณค่าด้านประเพณีวัฒนธรรม

คุณค่าด้านประเพณีวัฒนธรรมที่ปรากฏผ่านภูมิปัญญาด้านปรัชญาและศาสนา สะท้อนจากพิธีกรรม และแนวทางปฏิบัติที่คนอิมปีสืบทอด รักษาอย่างยาวนาน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนและถือเป็นสิ่งที่คนอิมปีให้ความสำคัญกล่าวคือ “เทวดา” และพิธีไหว้เทวดา ซึ่งล้วนแล้วแต่แฝงไปด้วยคำสั่งสอน การสั่งสอน การอบรม ที่เกี่ยวกับการควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ เป็น คำสั่งสอนที่บอกให้รู้หลักดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด เป็นจุดรวมใจของคนอิมปี ที่ยึดถือเทวดา และให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเรื่อง การ ไหว้เทวดา เพื่อให้ตนเองและครอบครัวรวมถึงคนในชุมชน ได้อยู่ดีมีสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทำการสิ่งใดก็ประสบผลสำเร็จ การเดินทางหรือการกระทำการใดก็ตามให้ปลอดภัยแคล้วคลาดต่อภัยอันตรายทั้งปวง

ทั้งนี้ ภูมิปัญญาด้านปรัชญาและศาสนา ยังแฝงไปด้วยค่านิยมและความนึกคิด ให้เห็นถึงคุณค่าของกลุ่มตนและสิ่งที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบต่อกันจนถึงปัจจุบัน เป็นกุศโลบายในการหลอมรวมคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความรักความสามัคคี ความหวงแหนในกลุ่มของตนและสิ่งที่ตั้งงามที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าเป็นสิ่งที่ดี สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” และ “คนกับคุณธรรม” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่เป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง เช่น การคัดเลือกผู้นำ หรือผู้แทนเทวดาต้องคัดเลือกผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อยู่ในศีลธรรม

โดยคุณค่าที่ได้จากภูมิปัญญาด้านปรัชญาและศาสนา ถือได้ว่าการนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย ในประเด็นการหลอมรวมคนในชุมชน โดยใช้เทวดาเป็นกลไกในตัวขับเคลื่อน ให้คนยึดถือความถูกต้องความดีงาม ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี แต่ยังคงขาดการรวมรวมหรือบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ให้คนรุ่นหลังหรือผู้ที่สนใจสามารถศึกษาและเรียนรู้ในด้านปรัชญาและศาสนา

4. คุณค่าด้านสุขภาพ

จากผลการศึกษาที่ปรากฏภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ปรากฏคุณค่าด้านสุขภาพ ในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ทั้งพื้นที่จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ยังยึดถือในความเชื่อในเรื่องลี้ลับมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ก่อให้เกิดศรัทธาต่อสรรพสิ่งต่างๆ ในกิจกรรมที่กลุ่มได้ก่อเริ่มทำขึ้น เช่น ความรู้เรื่องสมุนไพร การใช้สมุนไพรในการสมานแผล ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวถูกนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น กรณีการใช้ใบเปเล้าในการช้บน้ำคาวปลาสำหรับผู้หญิงที่คลอดลูก โดยมีความเชื่อว่าใบเปเล้า กับการนำมาใช้เป็นสมุนไพรในการการอยู่ไฟ เป็นหนึ่งในกระบวนการฟื้นฟูร่างกายของสตรีหลังคลอดที่คนอิมปียึดถือปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ปรากฏชัดและยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันโดย ยังคงอาศัยสรรพคุณอันมีประโยชน์ต่อสุขภาพของสตรีหลังคลอดจากสมุนไพรไทยพื้นบ้านต่างๆ อยู่เสมอ เพราะการใช้สมุนไพรมาเป็นตัวช่วยในการอยู่ไฟนั้น นอกจากจะเป็นการขับเหื่อและของเสีย ขณะคลอดแล้ว ยังมีสรรพคุณอีกหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นช่วยกระตุ้นการไหลเวียนโลหิต ลดความรู้สึก

ชา่มือเท้าและตะคริว ลดปัญหาผิวบวมซ้ำ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อที่ปวดเมื่อย ทำให้ผิวพรรณสะอาด สดชื่น และยังช่วยบำรุงร่างกายให้สดชื่นกระปรี้กระเปร่า รู้สึกผ่อนคลายไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือจิตใจ ช่วยบำรุงผิวให้สวยเปล่งปลั่ง

ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาด้านหนึ่งที่ยังคงสืบทอด รักษา ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นหนึ่งในความเชื่อที่ผ่านการทดลอง ทดสอบมาเป็นระยะยาวนาน รุ่นต่อรุ่นว่าสามารถฟื้นฟูร่างกายสตรีหลังคลอดได้จริง และหากสตรีใดไม่ได้อาบน้ำใบเป๊าะ หรือใช้ใบเป๊าะเป็นสมุนไพรหลังคลอด มีความเชื่อว่าจะทำให้สุขภาพไม่แข็งแรง และมีจิตใจที่อ่อนแอ หรือบางรายอาจป่วยเป็นบ้า หรือ ซึมเศร้าได้ในปัจจุบัน ซึ่งจะสอดคล้องกับระยะเวลาการอยู่ไฟของคนอิมปี ที่ยึดถือว่าจะต้องอยู่ในห้องที่ปราศจากลมโกรก และปราศจากกลิ่นควัน กลิ่นอาหาร ซึ่งหากพิจารณาตามหลักวิทยาศาสตร์ จะเห็นได้ว่า สอดคล้องกับหลักการจัดการในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่อาศัยธรรมชาติบำบัด ให้กายและจิตแข็งแรง นั่นเอง

และปรากฏคุณค่าด้านสุขภาพในภูมิปัญญาด้านโภชนาการ เป็นการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมหากเปรียบเทียบกับปัจจุบันถือว่าอยู่ในขั้นวิกฤต เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนเมือง การรुकืบหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรมถูกกลืนมาอย่างยาวนาน ทำให้ความหลากหลายทางด้านอาหารของ กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีเกิดภาวะใกล้สูญหาย ซึ่งสอดคล้องกับบทความทางวิชาการ เรื่อง “การอนุรักษ์ และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิอาหารอิมปี จะถูกกลืน ซึ่งสิ่งที่จะต้องนำคุณค่าที่มีอยู่ในอาหารของชนเผ่าอิมปี ที่เน้นเรื่องสุขภาพและการบริโภคผัก ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อนอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ที่มีข้อค้นพบความเสี่ยงที่วัฒนธรรม โดยภูมิปัญญาทางด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ที่เน้นการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ความพอเพียงที่หาได้ในหมู่บ้านชุมชน และเน้นสุขภาพเป็นหลัก ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน เห็นได้จากการลงพื้นที่มีผู้สูงอายุที่แข็งแรงเป็นจำนวนมาก สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมของชุมชนได้ จากผลการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณค่าและภูมิปัญญาไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา เพื่อให้คุณค่าที่มีอยู่ของภูมิปัญญาด้านอาหารไม่ถูกกลืนจากกระแสวัฒนธรรมโดยการสร้างทางเลือกผ่านเรื่องเล่า รวมถึงหาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวิถีวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจและอธิบายความสัมพันธ์หรือระบบการเป็นพลวัตทางสังคม

ตอนที่ 3 แนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา

คุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เป็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สรรค์สร้างและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในภูมิปัญญาแต่ละด้านนั้นมีคุณค่า ความดี ความงาม ความสมบูรณ์ที่เข้าใจในนามธรรม ความลึกซึ้งที่สามารถสัมผัสได้ สะท้อนจากวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ค่านิยม ทัศนคติและความคิดความเชื่อของคนในชุมชนอิมปี โดยที่คุณค่าในภูมิปัญญาสะท้อนออกมาเป็นกุศโลบาย แนวทาง วิธีที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ผลผลิตจากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทั้งหลายเหล่านี้ ได้มีการ ส่งเสริม สืบทอดและการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ทางสังคม

คุณค่าในภูมิปัญญา และทุนทางวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนกลไกทางธรรมชาติ และเป็นกลวิธีที่ก่อให้เกิดพลังและอำนาจให้สังคมเกิดความเข้มแข็งส่งผลให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการที่เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และศาสนา ก่อให้เกิดดุลยภาพตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม (วนัมภูองแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 2561)

การพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา อาจจะไม่สามารถตอบโจทย์การนำคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการอนุรักษ์ให้คงอยู่ได้ จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการคิดเชื่อมโยงแบบบูรณาการผ่านกระบวนการพัฒนาชุมชน เชื่อมโยงวิถีแนวปฏิบัติของชุมชนยกระดับสู่การวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกันของคนในชุมชนอิมปี และนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ก่อให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนอิมปี

ดังนั้น ในแนวทางการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสาน ให้สามารถคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน และคนรุ่นหลังได้รู้จัก จึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงาน ตั้งแต่กระบวนการแรกไปจนถึงกระบวนการสุดท้าย ผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางความคิด องค์ความรู้ที่มีอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ความสามารถ และศักยภาพของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยการใช้ประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเน้นกระบวนการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาชุมชน (Community Learning) จากสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบท เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ภาษา วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ สุขภาพ การศึกษารวมทั้งลักษณะทางกายภาพ การจัดตั้งของบ้านเรือน โรงเรียน วัด ป่าชุมชน เป็นต้น คุณค่าในภูมิปัญญาสะท้อนออกมาเป็นกุศโลบาย แนวทาง วิธีที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างเคร่งครัด การเคารพเทวดา ความเชื่อบาป บุญ คุณ

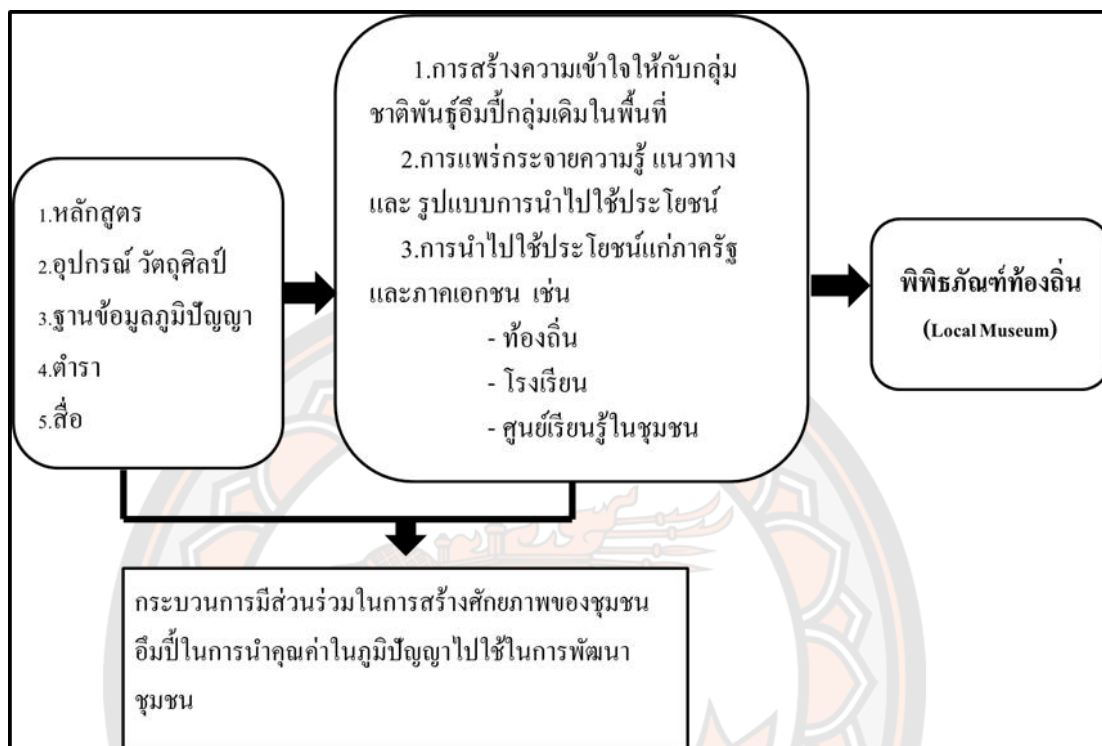
โทษ คุณธรรมจริยธรรม ความรักความสามัคคีของคนในชุมชน นำมาสร้างเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา

ข้อมูลจากการลงพื้นที่ การศึกษาเอกสาร และจากการทำ Pilot study ในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561 เพื่อศึกษาข้อมูลนำร่อง โดยเป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ก่อนลงพื้นที่ศึกษาจริง สะท้อนผลการศึกษา โดยชี้ถึงสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเป็นพลวัตของสังคมที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีก่อนให้เกิดความเสี่ยงที่องค์ความรู้ ด้านภูมิปัญญาจะสูญหาย รวมถึงการศึกษาปัจจุบันเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีเกิดความแปลกแยกในกลุ่มชาติพันธุ์ ขาดความภาคภูมิใจ ไม่เห็นคุณค่าในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี กล่าวคือ การศึกษาในปัจจุบันไม่ได้เน้นหลักสูตรท้องถิ่น ใช้หลักสูตรแกนกลาง ส่งผลให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี เกิดการละเลยวิถีวัฒนธรรม รากเหง้าของตนเอง มองข้ามความสำคัญของคุณค่าภูมิปัญญาของตนเอง เด็กและเยาวชนรุ่นหลังหลงลืม ความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง นั้น

ผลการศึกษาที่ปรากฏคุณค่ายังคงเหลือร่องรอยอยู่ให้เห็นในวิถีชุมชนอิมปี ทั้งภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรม หัตถกรรมและสถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาด้านภาษา ภูมิปัญญาด้านปรัชญาและศาสนา และภูมิปัญญาด้านโภชนาการ โดยที่แต่ละด้านยังคงหลงเหลือร่องรอยของความศรัทธา ความภูมิใจ รวมถึงความหวงแหน ที่ยังคงเหลือความเป็นตัวตนอิมปีอยู่สะท้อนผ่าน ประเพณี พิธีกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย และวิถีการดำรงชีวิตที่สะท้อนอัตลักษณ์ ซึ่งยังคงเป็นกุศโลบายให้คนอิมปีเกิดความรัก ความสมานสามัคคี

แนวทางการพัฒนาคุณค่าที่ปรากฏไปใช้ เพื่อสร้างการอนุรักษ์และการฟื้นฟู ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างศักยภาพของชุมชน เข้าไปร่วมคิด ร่วมทำ เกิดเจตคติที่ดี จากข้อมูลที่ได้ทั้งหมด ทั้งองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมา แหล่งที่มาของบรรพบุรุษ ข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ถูกรวบรวม วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ วัตถุศิลป์ จึงจำเป็นต้องนำมาสร้างเป็นหลักสูตร ตำรา สื่อ หรือฐานข้อมูล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีเดิมที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการร่วมที่จะอนุรักษ์และพัฒนา โดยการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ มาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอิมปี และการแพร่กระจายความรู้ รูปแบบ แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม รวบรวมองค์ความรู้ ข้อมูล วัตถุศิลป์ต่างๆ Model จำลองภาพชีวิตของชุมชนคนอิมปี รวบรวมสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (Local Museum) เพื่อการสงวนรักษา วัตถุทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยคนในชุมชนอิมปี เป็นเจ้าของในพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมเกิด

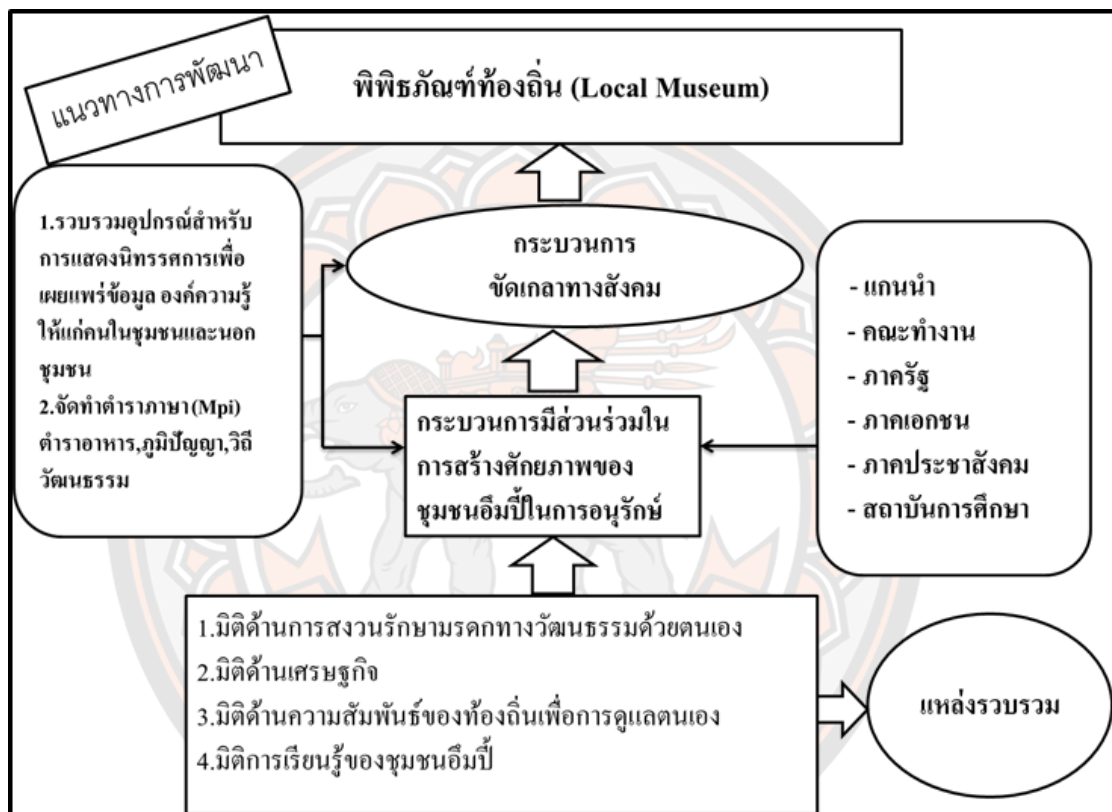
จากการทำ Focus Group ในกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี และสะท้อนความคิดออกมา ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ โดยแผนภาพที่ปรากฏ ดังนี้

ภาพ 12 แสดงแนวทางการนำคุณค่าไปใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

จากภาพ 12 แสดงแนวทางการนำคุณค่าไปใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม จะเห็นได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนอิมปี โดยคนอิมปี การนำไปใช้ประโยชน์แก่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่จะเป็นตัวแกนหลักสำคัญอีกประการหนึ่งในการขับเคลื่อนแนวทางการนำคุณค่าไปใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการอนุรักษ์ รวมถึง การฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี แต่ในกระแสของวิวัฒนาการทางสังคมที่ปัจจุบันกำลังเข้าสู่ยุคของประชาสังคม (Civil Society) ที่สังคมและชุมชนมีบทบาทในการจัดการตนเองมากกว่าที่จะพึ่งพิงรัฐเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ คลังทางภูมิปัญญาของสังคมที่ผู้คนในท้องถิ่นจะต้องรับรู้และเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีพ ศักยภาพในการต่อสู้กับกระแสความเป็นพลวัตทางสังคมและปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่จะต้องเกิดขึ้น และคงอยู่คู่กับชุมชน อาจกล่าวได้ว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” (Local Museum) เป็นสถาบันย่อยที่สัมพันธ์เชื่อมกับวัด บ้าน และโรงเรียน

ซึ่งในกรณีนี้ อาจกล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็คือ สถาบันการศึกษาในระดับที่เกิดขึ้น โดยเชื่อมโยงกับวัดซึ่งถือเป็นสถาบันการศึกษาเดิม และโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาหลัก รวมถึงบ้าน ซึ่งเป็นสถาบันหลักที่มีการสอนและการถ่ายทอดความรู้ ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นสถาบันย่อย ในชุมชนที่จะเป็นตัวสร้าง หล่อหลอม ความเป็นชาติพันธุ์นั้นๆ ในสถาบันย่อยให้ผู้ที่อยู่ในชุมชนได้เกิด ความรัก และหวงแหนในการที่จะสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของกลุ่มตนสืบต่อไป

ภาพ 13 แสดงแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี
ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา

จากภาพ 13 แสดงแนวทางรูปแบบการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และการฟื้นฟูภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ข้อมูลจากการทำ Focus Group Discussion เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2562 ณ ศาลาแก้ววรรณา โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 30 คน ได้สะท้อนแนวคิดและวิธีการที่จะสามารถนำคุณค่าที่มีอยู่ในภูมิปัญญา มาพัฒนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งมิติแนวทางการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และการฟื้นฟูภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ออกเป็น 4 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง สร้างการอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก ให้กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ได้ตระหนักถึงคุณค่าแก่นสารและความสำคัญของภูมิปัญญาของกลุ่มตน ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความอิมปี ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของอิมปี รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิต อธิบายประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ การอพยพย้ายถิ่นฐาน การสร้างบ้านแปงเมืองของบรรพบุรุษ อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ อิมปี

2. มิติด้านเศรษฐกิจ การสร้างคุณค่า และแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อยู่ในภาวะวิกฤตซึ่งมีจำนวนน้อย ถ่ายทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้มิติทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ สร้างการท่องเที่ยวในลักษณะโฮมสเตย์ (Home Stay) ให้แก่ผู้สนใจจะศึกษา และเรียนรู้วัฒนธรรมอิมปีได้สัมผัสวิถีวัฒนธรรม การถ่ายทอดวิถีชีวิต เช่น การบริการด้านอาหารชนเผ่า เครื่องดื่ม หรือน้ำสมุนไพร การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประจำวัน การประกอบอาชีพ การสหนาการ เป็นต้น

การพัฒนาควรรีเริ่มสร้างสรรค์ คิดค้น ทดลองและปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี โดยใช้ภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่เป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ หรือการสร้างอาชีพจากอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในชุมชน นำความรู้ใหม่ๆ หรือนวัตกรรมทางด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน นำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิตสินค้าภูมิปัญญา (ไม่กวด) สร้างจุดขายจากภาษาของคนอิมปี และการบริหารที่อาศัยทุนเดิมเรื่องความซื่อสัตย์และความฉลาดมาสร้างงานสร้างรายได้ ตลอดจน การป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายใต้มิติทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตคน ในชุมชนได้โดยที่ไม่ทิ้งทุนเดิมหรือทำลายอัตลักษณ์เดิมที่มีอยู่

3. มิติด้านความสัมพันธ์ของท้องถิ่นเพื่อการดูแลตนเอง กล่าวคือ การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น หรือครูภูมิปัญญา โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ได้มีโอกาสแสดงศักยภาพทางด้านทางภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ เช่น การขึ้นทะเบียนคลังปัญญาผู้สูงอายุ เป็นต้น จากมิติความสัมพันธ์ดังกล่าวจะสะท้อนถึงการแสดงศักยภาพในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ก่อเกิดครูภูมิปัญญาที่จะสงวน รักษาดูแลตนเองยอมรับและภาคภูมิใจในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

4. มิติด้านการเรียนรู้ของชุมชนอิมปีโดยการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่จากคลังข้อมูลที่ได้มีการเก็บรวบรวมและสะสมไว้ รวมถึงฐานข้อมูลครูภูมิปัญญาที่ผ่านมาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในชุมชนอิมปีได้รับรู้เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์ของภูมิปัญญาที่มีมาแต่บรรพบุรุษและปฏิบัติได้อย่าง

เหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ โดยมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมประสานหรือจุดศูนย์กลางในการถ่ายทอดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

การเผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม วิถีชีวิตอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก เพื่อป้องกัน แสดงให้เห็นถึงความงามของวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม ปรัชญาต่างๆที่แฝง โดยการสร้างกุศโลบายให้คนในชุมชนอิมปีได้ประพฤติและปฏิบัติตามจากรุ่นสู่รุ่น เช่น การยึดถือและเคารพ “อะลอ” หรือเทวดา รวมทั้งมีการบันทึกหรือสร้างสื่อ ตำราภูมิปัญญา ในแต่ละด้านไว้ ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญา เพื่อการอนุรักษ์ โดยมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ดึงความภาคภูมิใจ โดยใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสื่อกลางในการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของ ภูมิปัญญาผ่านองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า วิจัย และรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถี จารีต แนวทางการปฏิบัติ รวมทั้งเป็นพื้นที่พิเศษทาง วัฒนธรรมที่คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน สร้างความมีตัวตนของตนเองขึ้นผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

บทประเมิน

การประเมินความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาคุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษาโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิ ในการประเมินความเหมาะสมของแนวทาง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2563 ณ โรงแรมแพรนครา ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผลการประเมิน ดังนี้

1. มิติทางด้านเศรษฐกิจ มีความเป็นไปได้สูง มิติที่ประชุมเห็นควรเพิ่มเติมประเด็นเรื่อง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เข้าไปด้วย เพราะมีทุนเดิม ทุนทางด้านวัฒนธรรม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ที่จะดึง ความเป็นอิมปี ออกมาในเชิง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยใช้องค์ความรู้ของ กลุ่มชาติพันธุ์มาสร้างสรรค์งานเชื่อมโยงกับฐานวัฒนธรรม ประเพณี วิถี ค่านิยมและความเชื่อ และ เทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งในประเด็นนี้การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการ ชัดเกล้าทางสังคม ที่มีหลายภาคส่วนเข้ามาร่วมบูรณาการในการรวบรวม เรียบเรียง สังเคราะห์ องค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาที่มีอยู่ สร้างแนวทางการเพิ่มมูลค่าโดยไม่เสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน ของคนอิมปี ที่สะท้อนวิถีชีวิตถ่ายทอด ผ่านการดำรงชีพโดยมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นตัวกลาง ในการแสดงองค์ภูมิปัญญา

2. มิติด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง เห็นว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสามารถเป็นอีกหนึ่งห้องเรียนที่กลุ่มเด็กและเยาวชนคนรุ่นหลัง ที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาอิมบี๊ได้ จะเกิดความภาคภูมิใจต่อความต้องการที่จะศึกษาภาษาอิมบี๊ จากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์จะทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อิมบี๊ ได้เกิดความภาคภูมิใจที่บรรพบุรุษเป็นผู้ที่มีความอดทน ซื่อสัตย์ มุ่งมั่นความรู้ด้านคหศาสตร์ จนได้รับความไว้วางใจจากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ให้เป็นผู้เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า ซึ่งเป็นอีกแนวทางที่จะสามารถฟื้นฟู ภูมิปัญญาด้านภาษาให้คงอยู่สืบไป

3. มิติด้านการเรียนรู้ของชุมชนอิมบี๊ ผู้ทรงคุณวุฒิได้นำเสนอข้อมูลโดย นายอิฐศักดิ์ ศรีสุโข อธิบดีผู้อำนวยการสำนักกิจการชาติพันธุ์ กองนิคมสร้างตนเองและพัฒนาชาวเขา กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ “ผมเคยทำงาน ในตำแหน่งของผู้ผู้อำนวยการสำนักงานกลุ่มชาติพันธุ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่เน้นไปที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีในประเทศไทยทั้งหมดแต่ในตอนนั้นกลุ่มชาติพันธุ์จะยอมรับตนเอง ก็พยายามแยกแยะออกมาแสดงตัวตนออกมา 50 ถึง 60 ชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นการศึกษาของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรมา ส่วนหนึ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้ที่แสดงตัวตนออกมา เพราะว่าพวกเขามีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง และต้องการแสดงออกเราต้องมีการสนับสนุนในการจัดงานเกี่ยวกับชาติพันธุ์หรือมีพื้นที่สร้างสรรค์กิจกรรม กล่าวคือ การจัดงานหรือกิจกรรมที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้ออกมาแสดงออกในสิ่งที่ เขาภาคภูมิใจ ผ่านการแต่งกาย การแสดง เรื่องเล่า ดนตรี การรำรำ ซึ่งการที่เขาแสดงออกแบบนี้ก็ต้องเริ่มจากตัวเขาเองก่อน หากเขาเห็นคุณค่าแล้ว ก็จะเกิดความภาคภูมิใจ นำไปสู่การอนุรักษ์ หรือต้องการ ให้มันคงอยู่ตรงนี้ซึ่งจริงๆ ในเรื่องของวัฒนธรรมต่างๆ มันไม่ได้สิ้นสุดอยู่ที่การแต่งกาย หรือการแสดงออก แต่มันยังอยู่ในคุณค่าของตัวเค้าเอง ที่สั่งสมกัน ซึ่งสิ่งที่มันมั่นคง ก็คือ สิ่งที่เขาบอกว่าเป็นประโยชน์ และโดยทั่วไปในกลุ่มของชาติพันธุ์ เค้าจะมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ควบคุม ให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ ก็จะเป็นเรื่องของเทวดา เชื่อว่าเป็นพระบုรุษซึ่งเขานับถือว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยปกป้องรักษาให้คนในชุมชนเขาเนี่ย ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข แล้วก็อีกส่วนหนึ่งก็จะมีในชุมชน ก็คือ กฎประเพณีหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่บางครั้งเค้าอาจจะมองข้ามไป ว่ามันมีความสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้ คุณลักษณะนิสัยส่วนตัวที่เรามองว่าเค้าเป็นคนซื่อสัตย์ นอบน้อมถ่อมตน รักสัตว์ ความโอบอ้อมอารี หรืออาจจะเกิดจากจิตสำนึกที่เขามีอยู่

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อิมบี๊ จากผลการศึกษา พบว่า มีแค่ 2 หมู่บ้าน ที่พบว่า ยังมีลักษณะของการอนุรักษ์ สำหรับการใช้ภาษาผมมองว่าการสื่อสารบางครั้งอาจจะต้องการหีบหีบภาษาจากชุมชนใกล้เคียง เพื่อที่จะให้เขาเข้ากับชุมชนใกล้เคียงได้สามารถสื่อสารได้ ซึ่งการศึกษาที่ย้อนไปถึงต้นกำเนิด ต้นตระกูลหรือต้นกำเนิด ที่ย้ายหรืออพยพออกมาจากทางประเทศจีน เราก็จะเข้าไปรู้ถึงว่ามีการแยกการใช้ภาษาเดียวกันก็คือ อาข่าหรืออีก้อบ้านเราเนี่ย ในเรื่องของการที่จะคงอยู่ มุมมองของคนข้างนอกที่มองเข้าไปมองว่าการสร้างพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์เรียนรู้ ก่อนอื่นต้องเกิดจากการตระหนัก

ของคนในชุมชนก่อน เพราะคนที่จะสืบทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่มีองค์ความรู้ทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ผู้ที่จะสืบทอดต่อนั้นคือ ลูกหลาน อีกทั้งในปัจจุบันการที่เด็กหรือเยาวชนเข้าสู่ ระบบการศึกษา ระบบราชการ ภาษา ที่สื่อสารก็เปลี่ยนไป เนื่องจากภาษาถิ่นหรือภาษาอิมปีไม่สามารถ ที่จะสื่อสารกับคนภายนอกได้ ภาษาอิมปีไม่ได้ถูกใช้ จึงทำให้มีความคิดว่าไม่เกิดประโยชน์ที่จะใช้ ภาษานี้ และอีกในส่วนผมมองก็คือ การที่ยอมรับตนเองกับกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี หากเขายอมรับแสดงว่า เขาเกิดความภาคภูมิใจ และยึดถือปฏิบัติเอาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมมาถือปฏิบัติเหล่านี้ จะทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีคงอยู่และเกิดการอนุรักษ์ ผ่านระบบของผู้ผู้นำในชุมชนผู้เฒ่าผู้แก่คน ในชุมชนเป็นหลัก”

ประเด็นนี้มุ่งไปยังการมองเห็นคุณค่าจากภูมิปัญญานำไปสู่ความภาคภูมิใจ และจะเกิดการอนุรักษ์ ทั้งนี้ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นต้องมีพื้นที่สร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ ซึ่งอาจจะไม่ใช่เพียงแค่พิพิธภัณฑ์ แต่อาจจะเป็นศาลาน หรือ พื้นที่ ที่จะทำให้ กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีได้มารวมตัว รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะเกิดการเรียนรู้ภายในชุมชน ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่งผลถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างการเรียนรู้ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สัมผัส บ่มเพาะ สืบต่อไปแก่คนรุ่นหลัง

ทั้งนี้ เมื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประเมินความเหมาะสมของแนวทางการนำคุณค่าในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษามีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ทั้งนี้ มีจุดแข็งจากการที่ผู้นำ กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีทั้ง 2 พื้นที่ กล่าวคือ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และ พื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน มีความภาคภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นผู้นำทางด้านความคิด ในลักษณะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการอนุรักษ์

องค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี จะสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้า ของคนอิมปี การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นสัญลักษณ์ปลุกเร้าความรู้สึกผูกพัน ทำให้รู้สึกเป็น กลุ่มเดียวกัน เป็นพลังการแข่งขันกับความเป็นพลวัตทางสังคม กลไกหลักในการหลอมรวมผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ การศึกษาและเครื่องมือ เช่น สื่อ ตำรา วัสดุอุปกรณ์ วัตถุศิลป์ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมตนเอง รู้คุณค่าตนเอง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นการอธิบายตนเองของมนุษย์ อันเกิดจากการปฏิสังสรรค์ในกลุ่มและนอกกลุ่มตั้งแต่กลุ่มเล็กๆ ภายนอกชุมชน “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” เป็นความรู้สึกร่วม อัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มเดียวกัน แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องมือที่กลุ่มชาติพันธุ์ นำมาใช้ในการแสดงออก หรือสร้างการมีส่วนร่วม จากความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมนำไปสู่ความสุข ภายใต้ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันเพื่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

โดยทั้งนี้ การพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาที่ปรากฏของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี นำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษานั้น คุณค่าที่ปรากฏทั้งด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณี คุณค่าด้านสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับมิติทางด้านเศรษฐกิจ มีมุมมองประเด็นเรื่องการนำเอาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่มายกระดับสร้างมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจ ก่อเกิดงานเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิต โดยที่ไม่ลืมรากเหง้า และความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

บทที่ 5

บทสรุป

การวิจัย เรื่อง คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี 2) วิเคราะห์ คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี 3) เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญา ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวคิดเชิงวิพากษ์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ตำรา บทความวิจัย บทความวิชาการ และข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษานำมาเรียบเรียง ด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Analytic Induction) สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

“อิมปี” เป็นชนเผ่าในประเทศไทยมีหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านเรียกตนเองว่า “อิมปี” เพียงหมู่บ้าน เดียวเท่านั้น อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่จังหวัดแพร่ ได้แก่ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และทั้งนี้ ยังมีกลุ่มคนที่พูดภาษาใกล้เคียงกันกับพวกเขาและยังถือเป็นเครือญาติเดียวกัน แต่จะเรียกตนเองว่า “ก่อ” หรือ “ก่อ” อาศัยอยู่พื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน มีภาษาพูด คือ ภาษาอิมปี (Mpi) จัดอยู่ในตระกูลภาษาทิเบโต-เบอร์มา (Tibeto-Burman) คาดว่าอพยพมาจากเมืองฮาย ภายใต้เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา ตั้งอยู่ทางใต้ของมณฑล ยูนนาน ประเทศจีน ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศพม่าทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

การอพยพจากเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา สันนิษฐานได้ว่าถูกต้อนจากการเป็นเชลยศึกในสมัยนั้น โดยจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุให้ข้อมูลไว้ว่า อิมปีทั้งสองกลุ่มตามเจ้านาย สมัยนั้นมากลุ่มหนึ่งถูกให้อยู่ที่จังหวัดน่าน โดยทำหน้าที่ผลิตดินปืนให้เจ้าเมือง และอีกกลุ่มถูกกวาดต้อน ให้มาอยู่ที่บริเวณจังหวัดแพร่ ทำหน้าที่เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้าให้เจ้าเมืองในสมัยนั้น ซึ่งจากการตรวจสอบ หลักฐานบริเวณถิ่นที่อยู่ของจังหวัดน่าน ชุมชนอิมปีจะอยู่บริเวณใกล้เคียงกับอุทยานแห่งชาติ ถ้ำสะเก็น ซึ่งมีถ้ำขนาดใหญ่ ก็มีความเป็นไปได้ที่ในอดีตที่จะใช้ขี้ควาวจากถ้ำผลิตดินปืน ส่วนของ จังหวัดแพร่ บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านอิมปีคือบ้านดงนั้น บริเวณป่าใกล้เคียงและหมู่บ้านใกล้เคียงเคยเป็น ปางช้าง และสถานที่เลี้ยงม้า จึงมีความเป็นไปได้ที่ในอดีตกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะถูกต้อนมาเป็นเชลย ศึกในการทำงานให้กับเจ้านาย ในยุคสมัยนั้น

ลักษณะสัณฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บุคลิกลักษณะสภาพตัวเล็ก สีผิวคล้ำ ภาษาอิมปียังไม่เป็นที่รู้จักของคนมากนัก จัดอยู่ในแขนงโลโล ตระกูลธิเบต-พม่า ใกล้เคียงกับภาษา อิก้อ ปิซู และผู้น้อย ซึ่งเป็นภาษาที่มีคนพูดน้อยมาก การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีนั้น สมัยก่อน ชาวบ้านมีการทอผ้า และปลูกฝ้ายรวมถึงการย้อมสีธรรมชาติ เครื่องแต่งกายประจำกลุ่มนั้นไม่ชัดเจน เพราะรับอิทธิพลของคนไทล้านนา (คนเมือง) เนื่องจากชุมชนอิมปีอยู่ท่ามกลางชุมชนของคนไทล้านนา ผู้ชายมักจะสวมใส่เสื้อหม้อห้อม กางเกงหม้อห้อม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งเสื้อหม้อห้อมแขนกระบอก นุ่งผ้าซิ่นหรือผ้าถุงสีดำคาดแดง (คนพื้นเมืองเรียก ซิ่นแล)

ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี จากผลการศึกษาประเด็นด้านภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี สามารถแยกผลการศึกษาที่ปรากฏในภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม 2) ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรม หัตถกรรมและสถาปัตยกรรม 3) ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ภูมิปัญญาด้านภาษา 5) ภูมิปัญญาด้านปรัชญาและศาสนา 6) ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ ซึ่งยังคงปรากฏรายละเอียดของภูมิปัญญาที่สะท้อนคุณค่าให้เกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีมีทุนทางวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนกลไกทางธรรมชาติ และเป็นกลวิธีที่ก่อให้เกิดพลังและอำนาจให้สังคมเกิดความเข้มแข็งส่งผลให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง ผ่านกุศโลบายของบรรพบุรุษ สะท้อนออกมาผ่านประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยยึดถือและเคารพ “เทวดา” หรือ “อะลอ” เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนในชุมชน ให้ประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในชุมชน ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

การศึกษาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในประเด็นแนวทางการนำคุณค่าไปใช้ได้ ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการที่เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และศาสนา ก่อให้เกิดคุณภาพ ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม โดยการนำคุณค่าไปใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม สามารถแบ่งมิติแนวทางการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และการฟื้นฟูภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง 2) มิติด้านเศรษฐกิจ 3) มิติด้านความสัมพันธ์ของท้องถิ่นเพื่อการดูแลตนเอง 4) มิติด้านการเรียนรู้ของชุมชนอิมปี

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลครั้งนี้เป็นการนำคุณค่าที่ปรากฏไปใช้เพื่อสร้างการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างศักยภาพของคนในชุมชนอิมบี้ ที่ร่วมคิด ร่วมทำ สร้างเจตคติที่ดี จากข้อมูลที่ได้ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า องค์ความรู้ด้าน ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์องค์ความรู้ ภูมิปัญญารวมทั้ง วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ วัตถุศิลปะ จึงจำเป็นต้องนำมาสร้างเป็นหลักสูตร ตำรา สื่อ หรือฐานข้อมูล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์อิมบี้เดิมที่อยู่ในพื้นที่ ให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าของ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ก่อให้เกิดแรงบัลดาลใจในการร่วมที่จะอนุรักษ์และพัฒนาโดยการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ มาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอิมบี้ และนำไปใช้ประโยชน์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เป็น Model จำลองภาพวิถีชีวิตของชุมชนคนอิมบี้ เพื่อการสงวนรักษา วัตถุทางวัฒนธรรมและมรดก ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยคนในชุมชนอิมบี้ที่เป็นเจ้าของในพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาวินี งามประภาสม (2562) ได้ทำ การศึกษา เรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน อาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมบี้ ผลการศึกษา พบว่า การอนุรักษ์และ สืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วม ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมบี้ประสบปัญหาการขาดผู้สืบทอด โดยเฉพาะอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ ก่ำปู่แปะ กะแหนกะลา พะสะ และ กลิ้งล่าหื้อซื่อโค แนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานอาหาร พื้นเมือง คือ 1) จัดกิจกรรมที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์อาหารพื้นเมือง 2) อบรมเชิงปฏิบัติการ อาหารพื้นเมืองแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่ 3) เผยแพร่ข้อมูลอาหารพื้นเมือง และ 4) แลกเปลี่ยนวิธีการปรุงอาหาร โดยชุมชนเลือกการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอาหารพื้นเมืองแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การอนุรักษ์และการฟื้นฟู และการประเมิน ความเหมาะสม คุณค่า/ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมบี้ข้อมูลจากการทำ Focus Group Discussion แบ่งออกเป็น 4 มิติ ดังนี้

1. มิติทางด้านเศรษฐกิจ ประเด็นความเป็นไปได้มีสูงเห็นควรเพิ่มเติมเรื่องเศรษฐกิจ สร้างสรรค์เข้าไปด้วย “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ซึ่งในประเด็นนี้การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีหลายภาคส่วนเข้ามาร่วมบูรณาการ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เพื่อสร้างแนวทางการเพิ่มมูลค่าโดยไม่เสียอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนของคนอิมบี้ ที่สะท้อนวิถีชีวิตถ่ายทอดผ่านการดำรงชีพโดยมี “พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น” เป็นตัวกลางในการแสดง องค์ภูมิปัญญา

2. มิติด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง เห็นว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสามารถเป็นอีกหนึ่งห้องเรียนที่กลุ่มเด็กและเยาวชนคนรุ่นหลังที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาอิมปีใช้พิพิธภัณฑ์เป็นห้องเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ นำไปสู่ความภาคภูมิใจ ต้องการที่จะศึกษาภาษาอิมปี ซึ่งเป็นอีกแนวทางที่จะสามารถฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านภาษาให้คงอยู่สืบไป

3. มิติด้านการเรียนรู้ของชุมชนอิมปี กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและต้องการการแสดงออกก็ต้องมีการสนับสนุนในการจัดงานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ กล่าวคือ มีการจัดงานหรือกิจกรรมที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้ออกมาแสดงออกในสิ่งที่ภาคภูมิใจ ผ่านการแต่งกาย การแสดง เรื่องเล่า ดนตรี การรำว่า ซึ่งคุณค่าของความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติจะเป็นกลไกในการดึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นพวกพ้อง ควบคุมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ โดยยึดถือกฎระเบียบ ประเพณี หลักเกณฑ์ต่างๆ ด้วยคุณลักษณะนิสัยส่วนตัวที่คนนอกชุมชนมองกลุ่มคนอิมปีว่าเป็นคนซื่อสัตย์ นอบน้อมถ่อมตนอาจจะเกิดจากจิตสำนึกที่มีอยู่ และจากวิถีปฏิบัติของบรรพบุรุษที่แฝงกุศโลบายเข้าไปผนวกในกิจกรรม

4. มิติด้านการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่จากคลังข้อมูลนำไปถ่ายทอดให้คนในชุมชนอิมปีได้รับรู้ เกิดความเข้าใจตระหนักในคุณค่าคุณประโยชน์ของภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ โดยมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมประสานหรือจุดศูนย์กลางทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชวติ โกศล (2561) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษา พบว่าในการรวมตัวของประชาชนในท้องถิ่นทำให้เกิดพลังของกิจกรรมทางด้านการเมือง ในการต่อรองใช้พลังของการรวมตัวของชาติพันธุ์ ขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ของรัฐร่วมกับคนในท้องถิ่นในเชิงสร้างสรรค์ ในทางเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายนำวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางพัฒนาเป็นพื้นฐานต่อยอดในเรื่องของสังคมโดยใช้วัฒนธรรมหล่อหลอมเป็นการสร้างรายได้และสามารถยึดเป็นอาชีพหลักและเสริม ซึ่งนำวัฒนธรรมไปผนวกกับเรื่องเศรษฐกิจ สร้างให้เป็นเมืองของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีการวางแผนบริหารจัดการโดยอาศัย “วัฒนธรรมรากฐาน” (area based approach)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า แนวทางการพัฒนาการคุณค่านำไปใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอิมปี เป็นการนำไปใช้ประโยชน์แก่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่เป็นตัวแกนหลักสำคัญอีกประการหนึ่งในการขับเคลื่อน รวมถึงการฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ในกระแสของประชาสังคม (Civil Society) “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” คือ คลังทางภูมิปัญญาของสังคมที่ผู้คนในท้องถิ่นต้องรับรู้และเรียนรู้ร่วมกัน ในการต่อสู้กับกระแสความเป็นพลวัตทางสังคม และปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างมีคุณภาพทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งนับได้ว่าเป็น “สถาบันทางวัฒนธรรม” อาจกล่าวได้ว่า “พิพิธภัณฑ์

ท้องถิ่น” (Local Museum) เป็นสถาบันย่อยที่สัมพันธ์เชื่อมกับวัด บ้าน และโรงเรียน รวมถึง การมีผู้นำชุมชน หรือ แกนนำหลักสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอิมปี ซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งลึกลับที่อาจส่งผลต่อการเลือกผู้นำท้องถิ่นด้วย มีความเห็นสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญจพร คำโย, เนาวรัตน์ มากพูลผล, และรัตนพงศ์ มีวันเปี้ย (2563) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ความคาดหวังของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่มีต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ กรณีศึกษา: หมู่บ้านดง จังหวัดแพร่ ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อิมปีมีความคาดหวังต่อผู้นำการเมืองท้องถิ่นในระดับมากที่สุด และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ที่มีต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น ส่วนความคาดหวังของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่มีต่อผู้นำการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ กับความคิดเห็นที่มีต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกในทิศทางเดียวกัน และมีระดับความสัมพันธ์สูง

จากข้อสังเกตบางประการผู้นำทางวิชาการใช้คำว่า “ก่อ (อิมปี)” ชาวบ้านสะเก็น ตำบลยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ยอมรับว่าตนเองเป็น “ก่อ (อิมปี)” และยังรักษาภูมิปัญญาของก่อ ถึงแม้รายละเอียดของภูมิปัญญาบางประการจะเลือนหาย แต่สำหรับบ้านดงตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ยอมรับและเข้าใจมาโดยตลอดว่าตนเองคือ “อิมปี” ไม่ใช่ ก่อ หรือ ก้อ ซึ่งเป็นเพียงชื่อเรียก ที่คนภายนอกชุมชนใช้เรียกกลุ่มพวกเขาเท่านั้น

ทั้งนี้ ขอบยิบยกประเด็นสรุปโครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยที่ได้ระบุไว้ว่า “การกำหนดชื่อเรียกของกลุ่มชนจากคำว่า “อิมปี” เป็น “(ก่อ) อิมปี” เกิดขึ้นระหว่างการประชุมร่วมกันของแกนนำสองพื้นที่ซึ่งแต่เดิมในพื้นที่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้ใช้คำว่า “อิมปี” เป็นที่รู้จักในทางวิชาการและกลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้องโดยไม่มีคำว่า “ก่อ” แต่ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างชาวก่อบ้านสะเก็น จังหวัดน่าน กับชาวอิมปีบ้านดง จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2560 ได้ข้อสรุปว่า กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองพื้นที่เป็นพี่น้องกัน มีการไปมาหาสู่กัน และพูดภาษาเดียวกัน แต่ทางบ้านสะเก็นไม่เคยรู้จักคำว่า “อิมปี” ที่กลุ่มบ้านดงใช้เรียกตัวเองและยืนยันขอใช้ชื่อ “ก่อ” ทั้งนี้ กลุ่มแกนนำบ้านดง จังหวัดแพร่ ก็เห็นด้วย แต่ขอให้มีคำว่า “อิมปี” วงเล็บไว้ด้านท้าย เป็น “ก่อ (อิมปี)” ด้วย จากเหตุผลเพราะมีงานวิชาการของหลายหน่วยงานก่อนหน้านี้ ได้ใช้คำว่า “อิมปี” มาก่อนแล้ว ทั้งนี้ หากจะมีการรณรงค์ หรือการสื่อสารความรู้ใหม่และได้รับความชัดเจนแล้ว จะใช้คำว่า “ก่อ” เพียงคำเดียวก็ได้ภายหลัง”

หากพิจารณาถึงองค์ประกอบโดยรวมในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์และการยอมรับตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีเพียงผู้นำ หรือแกนนำชุมชนเท่านั้นที่ยอมรับความตัวตน แต่ทว่ายังมีพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ก่อ ก้อ ก่อ (อิมปี) ยังไม่ได้เข้าร่วมเวทีในการแลกเปลี่ยนแสดงทัศนะถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง มีแต่เพียงเหล่าผู้นำ และนักวิชาการเท่านั้นที่ได้ระบุความเป็นตัวตนให้

อีกทั้งระหว่างการสอบทานข้อมูลถึงแหล่งที่มา และการอพยพย้ายถิ่นฐานของบรรพบุรุษ ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุขึ้นไปถึงสิบสองปีนา ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาได้ลงพื้นที่ไปยัง เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน ในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน เพื่อหาข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ อิมปี ซึ่งได้พบกับอาจารย์ Ai wenhan อาจารย์ประจำคณะ Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chenggong University City, Kunming, Yunnan, China เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2561 ทั้งนี้ ได้สนทนาและแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ทั้งนี้ ไม่พบว่า มีข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในสิบสองปีนา และคุนหมิง แต่เมื่อสอบถามด้วยภาษาโดยการนับจำนวน ทำให้เข้าใจและชี้ให้เห็นว่ามีกลุ่มคนที่ใช้ภาษานี้ อยู่แถบบริเวณเมืองฮาย หรือเมืองราย ในพื้นที่ สิบสองปีนา ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์นี้ถูกเรียกว่า “ก่อ” ผู้วิจัยจึงอนุมานได้ว่า “อิมปี” (Mpi) เป็นชื่อตระกูล ภาษา ส่วน “ก่อ” เป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย เรื่อง คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ 2 ประการ คือ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำ วิจัยครั้งต่อไป เพื่อนำไปพัฒนาสำหรับผู้สนใจดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาด้านภาษา ที่กำลังจะสูญหาย ความเสี่ยงที่องค์ความรู้ภูมิปัญญา รวมถึง การสูญเสียอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่จะเกิดขึ้น คนในชุมชนอิมปีต้องตระหนักและร่วมสร้างศักยภาพ ในการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เช่น การรณรงค์ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเห็นว่าภาษาอิมปี มีความสำคัญ และมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมนุษยชาติที่เราทุกคน ต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ต่อไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัวซึ่งถือเป็นสถาบันหลัก ที่จะหล่อหลอมคนในชุมชน

2. คุณค่าด้านสุขภาพ ที่แสดงออกในภูมิปัญญาด้านโภชนาการ อาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ อิมปี ที่เน้นการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ความพอเพียงที่หาได้ในหมู่บ้านชุมชน และเน้นสุขภาพ เป็นหลัก โดยนิยมบริโภคผักเป็นหลักโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ที่ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง ควรมีการถ่ายทอด และอนุรักษ์ รวมถึงภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ที่มีการนำเอาสมุนไพร เช่น ใบเปิ้ลามาพื้นฟู ร่างกายของสตรีหลังคลอดบุตรควรมีการบันทึกเป็นตำราเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้ถึงประวัติความเป็นมา และสรรพคุณทางยา

3. นำทัศนคติเรื่องธรรมชาติที่ปรากฏในเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่มาเป็นกุศโลบายให้คนอิมปี่ เล็งเห็นความสำคัญของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เกิดการเห็นคุณค่า ความภาคภูมิใจ นำไปสู่การอนุรักษ์ในภูมิปัญญาของกลุ่มตน เช่น การนับถือเทวดา และกุศโลบายเรื่องการแบ่งปันในพิธีตัดบตรล้านข้าวนำมาเผยแพร่ ให้กลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน รวมถึงคนในชุมชนได้รับรู้ถึงกุศโลบายที่บรรพบุรุษได้แฝงไว้ในพิธีกรรม ที่สอนให้คนรุ่นหลังได้รู้จักการแบ่งปัน การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและผู้อาวุโส

4. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจะสะท้อนภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นกลไกหนึ่งในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของคนอิมปี่ในเมื่อมีการดำเนินการจัดตั้ง คนอิมปี่ต้องมีกิจกรรมเชิงรุกเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่ผ่านกระบวนการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ภูมิปัญญาทางด้านภาษาและวรรณกรรม รวมทั้งภูมิปัญญาด้านอาหารหรือโภชนาการที่กำลังจะสูญหายไปควรมีการศึกษารายละเอียดของการนำแนวทางในการพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษฎา ศรีธรรมมา. (2546). *ภูมิปัญญาของคนไทยศึกษาคำสอนจากกลอนลำซิ่ง* (รายงานผลการวิจัย). มหาสารคาม: สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- กาญจนา เกียรติมนิรัตน์. (2546). *ภูมิปัญญาในการทอผ้าพื้นเมืองภาคเหนือ รูปแบบการเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอโลก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กิตติมา ปรีชาติลก. (2520). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2534). *หลักมานุษยวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ชวดี โกลศล. (2561). การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ ของประเทศไทย. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์*, 6(2), 6.
- ธงชัย สาระกุล. (2540). *การดูแลสุขภาพตนเองชุมชนชาวเขา 6 เผ่า* (รายงานผลการวิจัย). นครสวรรค์: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคเหนือ.
- ธนพชร นุตสาระ. (2553). *มานุษยวิทยาทางดนตรี*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ธีรภาพ เชื้ออนสี, ศุภวรรณ สารทอง, โสภี เรือนมัน, ณิชู ปัญญาชิโร, ปรีชา เรือนมัน, และสาคร ปัญญาวิ. (2551). *สร้างระบบตัวเขียน: สืบชะตาภาษาอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อนอำเภอเมือง จังหวัดแพร่* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นียบรรณ ผลวัฒน์นะ วรรณศิริ. (2540). *มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- ประเวศ วะสี. (2547). *การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ปัญญาพร คำโย, เนาวรัตน์ มากพูลผล, และรัตนพงศ์ มิวันเปี้ย. (2563). ความคาดหวังของกลุ่มชาติพันธุ์ อิมปีที่มิต่อผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ กรณีศึกษา: หมู่บ้านดง จังหวัดแพร่. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 11(2), 15-16.

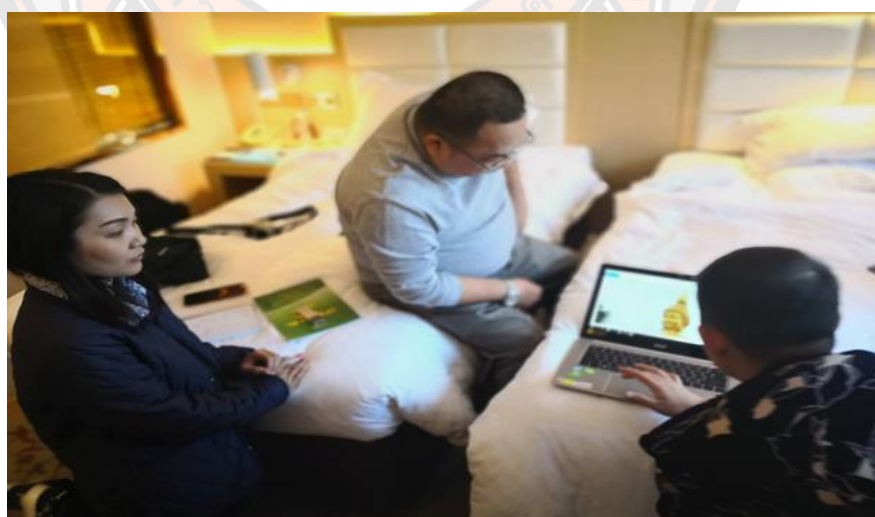
- พนารัตน์ เดชกุลทอง. (2552). *การวิจัยและพัฒนากระบวนการทอผ้าพื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: กรณีศึกษาในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระมหาวิริยุต ประสาทนอก. (2551). *การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระรัฐกร สุขอ้วน. (2551). *ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเชิงเศรษฐกิจชุมชนของจังหวัดศรีสะเกษ* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2543, ธันวาคม). ปาฐกถาพิเศษ 100 ปี พระยาอนูมานราชชน. ใน *การสัมมนา เรื่อง งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทบวงมหาวิทยาลัย ครั้งที่ 3*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.
- พัฒน์มาศ พิฆิตกุล, สมพร จารุณี, วารินทร์ มาศกุล, และศรีสอาด ตั้งประเสริฐ. (2531). *ขอบข่ายภูมิศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ครุสภาลาดพร้าว.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2547). ทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) วิถีวิทยาการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ. *บรรณสาร มคอ.ท.*, 19(1), 13-21.
- พินิจ พันธุ์ชื่น และคณะ. (2548). *สรุปผลการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตโครงการวิจัยของเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ ปีงบประมาณ 2548*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ภาณุวัฒน์ ภัคติวงศ์. (2552). *ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวินี นามประภาสม. (2561). การอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อนอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 19(35), 38-48.
- รัตนา แสงสว่าง. (2549). *ชุดโครงการวิจัยพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต: การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน*. เลย: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ราชบัณฑิตสถาน. (2540). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

- วิทย์ วิศทเวทน์. (2532). *ปรัชญาทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: ไทยร่มเกล้า.
- วิมล คำศรี. (2549). *หนังสือตะลุงชั้นครู คู่มือนครศรีธรรมราช* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครศรีธรรมราช: ไทม์ พรินต์ติ้ง.
- วีระ บำรุงรักษ์. (2544). *วัฒนธรรมการศึกษาและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิริวรรณ แก้วเพ็งกรอ. (2551). *ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสืบสานและพัฒนารูปแบบการแสดงดนตรีของชาวผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2548). *ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮ้าส์.
- สถิต วงศ์สุวรรณค์. (2543). *ปรัชญาเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). *เอกสารนิเทศการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. (2542). สืบค้น 31 ตุลาคม 2556, จาก <http://www.thaiwisdom.org>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้.
- สุดาร์ตน์ ภัทรดุลพิทักษ์, ธิดาร์ตน์ เจริญเขต, และประภาพร โสภภาพล. (2548). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้บ้านโนนศึกษา ตำบลนาอุดม อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด* (รายงานผลการวิจัย). ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- สุวิชัย โภคชัยวัฒน์. (2539). *จริยศาสตร์กับการศึกษา: แนวความคิด ทฤษฎีและวิธีการ*. ชลบุรี: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2534). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนท์สโตร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). *คืนสู่รากเหง้า ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2542). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2539). *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้ง.
- เอี่ยม ทองดี. (2542). *มรดกธรรมชาติกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน. ภาษาและวัฒนธรรม, 17(2), 15-24.*

ภาคผนวก

ผู้วิจัยได้ประสานกับบุคคลในพื้นที่โดยการแนะนำของนักศึกษาปริญญาโท (พระยานชั้น
จ่างลา) ปัจจุบันศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์ แขนงชาติพันธุ์สัมพันธ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แนะนำให้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และตรวจสอบข้อมูล จาก Ai wenhan:
Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chenggong University
City, Kunming, Yunnan, China จากมหาวิทยาลัยชนชาติยูนนาน สัมภาษณ์: Ai wenhan:
Faculty of Ethnic Culture, Yunnan University of Nationalities, Chenggong University
City, Kunming, Yunnan, China เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2561

ภาพ 14 แสดงการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และตรวจสอบข้อมูล Kunming,
Yunnan, China เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2561

ภาพ 15 แสดงเวทีคืนข้อมูลชุมชน (Focus Group Discussion) แนวทางการพัฒนา
เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา วันที่ 24 ธันวาคม 2562
ณ ศาลาแก้ววรรณา ตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

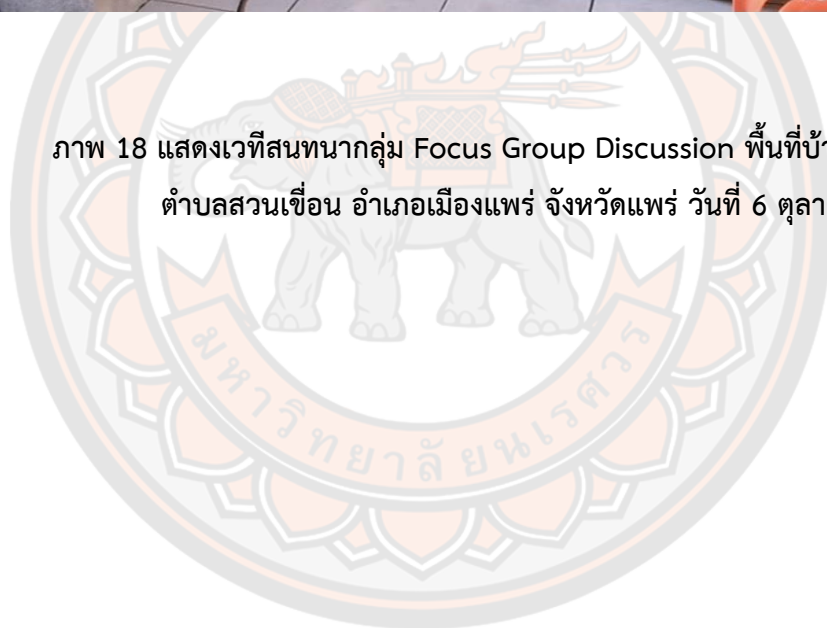
ภาพ 16 แสดงการประเมินความเหมาะสมของแนวทางการนำคุณค่าในภูมิปัญญา
ของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี่ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา
วันที่ 15 มกราคม 2563 ณ โรงแรมแพรนครา ตำบลในเวียง
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ภาพ 17 แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดน่าน วันที่ 6 เมษายน 2561
พื้นที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ภาพ 18 แสดงเวทีสนทนากลุ่ม Focus Group Discussion ที่บ้านดง
ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ วันที่ 6 ตุลาคม 2561

ภาพ 19 แสดงการสัมภาษณ์ พระยานั่น จ่างลา นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์
แขนงชาติพันธุ์สัมพันธ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาพ 20 แสดงการลงพื้นที่สังเกตกิจกรรมในชุมชนอิมปีบ้านดง ตำบลสวนเขื่อน
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พิธีกรรม “การไหว้เทวดา”
วันที่ 16 เมษายน 2561

ภาพ 21 แสดงการแต่งกายของสตรีมีมี้ บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ที่มา: <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/10>

ภาพ 22 แสดงการแต่งกายของ (ก่อ) อิมปี้ บ้านสะเก็น ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ที่มา: <https://iwgia.org/images>

ประวัติผู้วิจัย